

Kostel Panny Marie Pomocné a poustevna sv. Ivana v Teplicích nad Metují

Diplomová práce

Studijní program:

N7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obory:

Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:

Bc. Martina Nosková

Vedoucí práce:

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

Katedra historie

Zadání diplomové práce

Kostel Panny Marie Pomocné a poustevna sv. Ivana v Teplicích nad Metují

Jméno a příjmení: **Bc. Martina Nosková**
Osobní číslo: P17000622
Studijní program: N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obory: Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Zadávající katedra: Katedra historie
Akademický rok: 2017/2018

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomní magisterské práce je komplexní (textová i fotografická) dokumentace kostela Panny Marie Pomocné s poustevnou sv. Ivana v Teplicích nad Metují od jejich vzniku v 18. století do roku 2017.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

Prameny archivní:

Archiv metropolitní kapituly Praha

Archiv Národního muzea, sbírky G,H

Národní archiv, fond Stará manipulace, Nová manipulace

Národní památkový ústav, ú.o.p. Josefov

Státní okresní archiv Náchod, fond Archiv města Teplice nad Metují

Literatura:

KARPF, Josef. Wekelsdorf. Markt Wekelsdorf mit Buchwaldsdorf, Neuhof und Stegreifen, Ober-Wekelsdorf, Unter-Wekelsdorf. Forchheim: Heimatkreis Braunau, 2003.

KRICKEL, Adalbert Joseph. Wanderungen zu den Umgebungen des Neusiedlersees : mit besonderer Rücksicht auf Eisenstadt, Esterhaz, Forchtenstein und Neustadt im Jahre 1829, wiederholt im Juli 1830. Wien: Pichler, 1834.

MORAVCOVÁ, Miroslava. Teplice nad Metují. Teplice nad Metují, 1987.

ORTH, Jan – SLÁDEK, František. Topograficko-statistický slovník Čech. Praha: I. L. Kober 1870.

PATZAK, Johann. Der politishe Bezirk Braunau. Braunau: Mayrhoffer, 1872.

ROHN, Johann Carl. Antiquitas ecclesiarum, capellarum, et monasteriorum, Praha: Johanna Pruschin, 1777.

SEDLÁČEK, August. Hrady, zámky a tvrze Království českého 5. Praha: Fr. Šimáček, 1887.

SEDLÁČEK, August. Místopisný slovník historický Království českého. Praha: Bursík & Kohout, 1909.

SCHALLER, Jaroslaus. Topographie des Königreichs Böhmen. Prag – Wien: Schoenfeld, 1790.

SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen. Prag: Calve, 1836.

Vedoucí práce: PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.
Katedra historie

Datum zadání práce: 30. dubna 2018

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2019

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

17. června 2020

Bc. Martina Nosková

Poděkování

Děkuji Milanu Svobodovi za pečlivost a čas, který mé práci věnoval, za jeho rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat předsedovi spolku „Zachraňme teplickou poustevnu“ Mgr. Martinu Mrázovi a místopředsedovi spolku Mgr. Ladislavu Šikutovi za zpřístupnění poustevny a za pomoc při hledání archivních pramenů a literatury týkající se kostela a poustevny.

Poděkovat bych na tomto místě chtěla též své rodině za trpělivost. Bez její podpory by tato práce vzniknout nemohla.

Anotace

Diplomová práce se zabývá kostelem Panny Marie Pomocné v Teplicích nad Metují a k němu přilehlé ivanitské poustevny. Práce je rozdělena do tří částí. První se zabývá stručnou historií panství Teplice nad Metují. Současné Město Teplice nad Metují bylo v minulosti rozděleno na dvě panství, která měla různé majitele. Stručně nastiňuje i historii po jejich sjednocení v jeden politický okres v roce 1945. Druhá část se zabývá historií a popisem kostela Panny Marie Pomocné, který vznikl jako poutní chrám v roce 1754. Jedná se o nerozsáhlý barokní kostel, ve kterém se dochovala část původního vybavení, barokní výzdoba a hrob donátora a jeho ženy. Vedle kostela je přistavěna s ním související ivanitská poustevna, jejíž historii a popisu se věnuje třetí část práce. V té se nachází kapitola o ivanitských poustevnících v Čechách a o životě zakladatele poustevny, dr. Jana Maxmiliana Peithra z Peithrsbergu.

Klíčová slova Teplice nad Metují, ivanité, poustevna, kostel, Panna Marie Pomocná

Anotace

The diploma thesis deals with the Church of Helpful Virgin Mary in Teplice nad Metují and its adjacent hermitage. The thesis is divided into three parts. The first part deals with a brief history of the Teplice nad Metují estate. The current town of Teplice nad Metují was divided into two estates, each of them had different owners. It briefly outlines the history after the unification of both estates in 1945. The second part deals with the history and description of the church of Helpful Virgin Mary which originated as a pilgrimage church in 1754. It is a small baroque church in which some original equipment, the founder's and his wife's graves were preserved. Next to the church the original hermitage has been added and the third part of the work is devoted to its history and description. There is a chapter about the Holy Virgin hermits in Bohemia and about the life of the founder of the hermitage, dr. Jan Maxmilian Peithr of Peithrsberg in it.

Keywords Teplice nad Metují, St. Ivan, hermit, church, Helpful Virgin Mary

Obsah	
Seznam zkratk a symbolů	9
Terminologický slovník	11
Úvod	15
Kritika pramenů.....	18
1. Stručné dějiny panství Teplice nad Metují	20
1.1 Historie panství do rozdělení v roce 1615.....	20
1.2 Historie panství od roku 1615 do roku 1900	22
1.2.1 Panství Horní Teplice	22
1.2.2 Panství Dolní Teplice.....	24
1.3 Historie panství po roce 1900	27
2. Kostel Panny Marie Pomocné	30
2.1. Historie kostela Panny Marie Pomocné.....	31
2.2 Vnější popis kostela	38
2.3 Vnitřní zařízení kostela.....	39
2.3.1 Lurdská jeskyně	40
2.3.2 Sakristie	40
2.3.3 Kůr	40
2.3.4 Vitrážová okna	41
2.3.5 Fresky nástropní	42
2.3.6 Mobiliář	45
3. Ivanitská poustevna.....	50
3.1 Ivanité v Čechách	50
3.2 Zakladatel poustevny Jan Maxmilian Peithr z Peithrsbergu.....	56
3.3 Historie ivanitské poustevny	59
3.4 Současná podoba poustevny.....	65
3.4.1 Jihovýchodní část.....	66
3.4.2 Severovýchodní část.....	68
3.4.3 Severozápadní část.....	70

3.5	Rekonstrukce poustevny	71
4	Didaktické využití výsledků diplomové práce.....	74
5.	Závěr	79
6.	Seznam archivních a vydaných pramenů a literatury	81
7.	Seznam příloh	87
8.	Přílohy.....	91

Seznam zkratek a symbolů

Aux – Auxiliaris – pomocná

B.M.V. tit. Aux. Xñor – Beatae Mariae Virginis tituli Auxiliorum Christianorum

č. – číslo

DP – diplomová práce

ev. – eventuelně

Geh. – Gehilfe – pomocník

Hl. – heilig, svatý

IHS – monogram Kristův Iesus Hominum Salvator – Ježíš, spasitel lidí

INRI – Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum – Ježíš nazaretský, král židovský

inv. č. – inventární číslo

JJZ – jihojihozápad

kart. – katron

km – kilometr

kr. - krejcar

MěNV – Městský národní výbor

ml. - mladší

MNV – Místní národní výbor

ornam. – ornamentální

prům. – průměr

roč. – ročník

roz. – rozená

SHP – Stavebně historický průzkum

SdP – Sudenendeutsche Partei - Sudetoněmecká strana

SOA – Státní oblastní archiv

SOKA – Státní okresní archiv

St. – Saint

Sv. – svatý

Tit. – titulovaný

v. r. – vlastní rukou

Xñor – Chriastianorum – křesťanů

zl. – zlatý

Terminologický slovník

alba – volný lněný liturgický šat s rukávy

ambon – oltářní čtecí pult

antependium – část oltáře zakrývající mensu

ciborium – kovová liturgická nádoba na noze a s víkem k uchování hostií

cingulum – obvykle bílá šňůra k převázání dlouhého liturgického oděvu

dalmatika – svrchní liturgické roucho jáhna

dřík – největší část sloupu mezi patkou a hlavicí

dymník – rozšířená část komínu nad otevřený ohništěm

evangeliář – bohoslužebná kniha obsahující texty evangelií

fabion – oblý přechod mezi stropem a stěnou

freska – nástěnná nebo nástropní malba do (vlhké) omítky, s jejímž vápnem se barvy natrvalo spojí

fundační listina – zakládací listina

gravírování – ozdobné rytí kovů

humeralium – plášť

inkrustace – ozdobné vykládání kovem

kasule – svrchní liturgické mešní roucho

klenák – článek klenebního oblouku, obvykle klínovitého tvaru

konfirmační knihy – veřejné úřední knihy katolické církve (se jmény konfirmandů)

koncha – čtvrtkulová klenba v apsidě nebo v nice

korintská hlavice – zakončovací část sloupu s rostlinnými vzory akantových listů převzatých z antiky

korouhev – praporec zavěšený na příčném ráhnu užívaný při poutích, často s vyobrazením světce nebo svěťice

korporalium – bílá lněná látka čtvercového tvaru používaná při mši

kůr – vyvýšená prostora pro varhany, zpěváky a hudebníky

lizéna – plochý svislý architektonický článek bez hlavice a patky, provedený v mírně předstupujícím zdivu, nebo jen v omítce, imituje sloup

lokátor – zakladatel obce

majuskule – písmena velké abecedy

mandrholec – trám ve zdi oddělující prostor černé kuchyně od síně, na němž spočívá zděný široký komín nad otevřeným ohništěm

manipul – dlouhý zdobený pruh látky okolo ruky, součást liturgického oděvu katolických kněží

manuál – klaviatura, soustava kláves

Melchisedech – biblická postava ze Starého zákona

mensa – oltářní stůl

milohrádek – ozdobná stavba v zahradě, často u šlechtického sídla

misál – liturgická kniha s modlitbami a čtením při mši

monstrance – ozdobná schránka na uchování hostií

nápliv – intonace

nika – výklenek, nejčastěji půlválcovitého tvaru, zakončený konchou

noviciát – příprava na vstup do řádového společenství

opovědník – zemský škůdce

ornát – svrchní liturgický oděv při mši

paramenta – církevní bohoslužebné roucho

patena – miska na hostie

patrimoniální – vrchnostenský

pilastr – svislý architektonický prvek, vystupující mírně ze stěny, opatřený patkou a hlavicí

pluviál – liturgický plášť kruhového střihu

purifikace – očišťování

putti – označení nahých dětí podobných andílkům, ale bez křídel

relikvie – ostatky svatých

retabulum – horní část oltáře, nástavec

rocheta – bílá ministrantská mešní sukně

sakristie – místnost v kostele sloužící k uchování bohoslužebných předmětů a rouch, sousedí často s kněžištěm

sekvencionář – liturgická kniha nebiblických textů pro zpěv či recitaci při bohoslužbě

slepá balustráda – zábradlí z kuželek provedené např. ve štuku

štafírovat – zdobit malbou

štola – zdobený pruh látky kolem krku, součást liturgického oděvu, volně položený přes plece a kolem krku

tabernákl – svatostánek určený pro uložení kalichu, ev. monstrance v rámci oltáře

tordovaný – šroubovitě stáčený

velum – liturgická pokrývka ramen a rukou

vikariát – církevní správní obvod

voluta – spirálovitý tvar v architektuře

Úvod

Některé památky stojí opomíjené na svém místě i několik staletí. Lidé kolem nich procházejí, vnímají je jako samozřejmost, jako součást své cesty do práce nebo na nákup. A stává se, že mnohdy ani netuší, o jakou stavbu se jedná či k čemu sloužila. Na menších městech se s tímto jevem setkáme pravděpodobně řidčeji. Občas se ale i na malém městě najde stavba, o jejímž významu, i o její samotné existenci, nemají občané bohužel tušení. Naštěstí s námi ale žijí lidé, jimž osud chátrajících budov není lhostejný a objeví jejich kouzlo, snaží se o jejich záchranu a o to, aby se dostaly do povědomí obyvatel.

V roce 2014 se v Broumově konala výstava Petra Nikla Orbis pictus. Jako doprovodný program byla pro veřejnost připravena hra „Play Broumovsko“, během níž měli účastníci za úkol navštívit sto vybraných zajímavých míst na Broumovsku. To motivovalo mnoho návštěvníků, ale i místních, vydat se do míst, která jsou blízko, ale možná o nich neměli ani ponětí. Nebo o nich věděli, ale nikdy si nenašli čas, aby je navštívili. Jedním z takových míst pro mě byla i ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují. Účast v soutěži nás s rodinou dovedla až před její dveře. Nadšená jsem nebyla jen já, ale i mé malé děti. Byli jsme okouzleni nejen samotnou stavbou a příjemnými lidmi, ale i nádhernou bylinkovou zahradou, kde byla prohlídka zakončena. Poté jsme ji navštívili ještě několikrát. Bylo to pro nás příjemné místo, kam jsme rádi zavedli známé, pokud se jim v našem regionu nechtělo do skal.

O poustevnu se dnes stará skupina nadšenců, která založila sdružení „Zachraňme teplickou poustevnu“. Jedním z těchto nadšenců byl i průvodce, který nás svým výkladem vtáhl do její historie. Poustevna záhy po svém založení změnila svůj účel a po zrušení poustevnických řádů Josefem II. sloužila jen jako obydlí pro kostelníky přilehlého kostela. K ubytování sloužila až do roku 1946, kdy ji opustil poslední kostelník. Místní obyvatelé si ji proto pamatují pouze takto. Stačí pak popojet jen pár kilometrů za Teplice nad Metují a o existenci této stavby nemají ponětí vůbec. To byl jeden z důvodů, proč mne tato stavba upoutala natolik, že jsem si ji vybrala jako téma diplomové práce. Jelikož nejsem místní rodačkou, tuto práci jsem pojala jako příležitost, jak se seznámit s místní historií i s obyvateli. Vydala jsem se tedy do ivanitské poustevny znovu. Milé přijetí od místního průvodce a zároveň místopředsedy spolku mne ujistilo o správnosti volby.

Stavba se skládá ze dvou částí. Jednou je kostel Panny Marie Pomocné a druhou na něj navazující ivanitská poustevna. Tato unikátní budova je jediná zachovalá památka na působení řádu ivanitů v Čechách. Od začátku jedenadvacátého století, kdy její stav není místním obyvatelům lhostejný, prochází celkovou rekonstrukcí. V roce 2010 vznikl spolek „Zachraňme teplickou poustevnu“ a každý rok se mu podaří část poustevny rekonstruovat. Jedná se o jednoduchou přízemní stavbu, která jednou svou částí navazuje na kostel Panny Marie Pomocné. Obě budovy jsou ohrazeny zdí s malou bylinkovou zahrádkou uprostřed. Kostel nadchne svou nádhernou barokní výzdobou. Přestože nás neupoutá svou velikostí, jednalo se o významný poutní kostel v blízkém okolí. Nachází se zde původní unikátní nástropní malba, hrob poustevníků a v devatenáctém století dostavěná lurdská kaple. Původní jsou i varhany, které dodávají místu kouzelnou atmosféru. Za zmínku stojí i postava samotného zakladatele, Jana Maxmiliana Peithra z Peithrsbergu, o němž se ví jen málo z dekretu, kterým byl povýšen do šlechtického stavu. Jeho podobizna byla vystavena v kostele, nyní je bohužel už léta ztracená.

Diplomová práce je rozdělena do tří kapitol. Jednotlivé kapitoly zaznamenávají nejdůležitější události a majitele. První část se zaměřuje na historii současného města Teplice nad Metují od prvního osídlení. Mezníkem se stal rok 1615, kdy bylo panství rozděleno mezi dědice. Zajímavá byla též doba 20. století, kdy sice nedocházelo k častým změnám majitelů, ale jelikož místo leží v tzv. Sudetech, prožili obyvatelé nelehké období.

Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na kostel. Věnovala jsem se nejen období jeho založení, z něhož se zachovalo nejvíce informací, ale snažila jsem se z dochovaných útržkovitých informací z archívů a regionální literatury poskládat jeho historii až do současnosti. Zaměřila jsem se také na popis jednotlivých částí kostela a jeho mobiliář.

Ve třetí kapitole jsem se soustředila na poustevnu. I když je stavebně i historicky těsně spjata s budovou kostela, její osud nebyl tak jednoznačný. Jako poustevna totiž ztratila záhy svůj účel a sloužila jen jako obydlí pro kostelníky. Poustevna prochází dlouhodobě rekonstrukcí, kterou zaštiťuje spolek „Zachraňme teplickou poustevnu“.

Poustevna je též opředená mnoha romantickými tajemstvími. Podle Ladislava Šikuta mohl být dr. Peithrsberg příslušníkem zednářské lože. O tom prý svědčí 16 symbolů nebo jejich náznaků vymalovaných na nástropních freskách. *„Novodobá pražská lože vznikla v roce 1741, doktor odešel do Teplic o sedm let později. Na stropě jsou i další alegorie, které ale sotva mohla zachytit duše venkovana, jenž se přišel pomodlit. Komu byly symboly v zapadlém kostele*

určeny? Zednářů jistě nepřicházely zástupy. Ani v případě nebeské armády devíti hlavních skupin andělů, od šestikřídých po dvoukřídle, nejde jen o náhodné vyobrazení“.¹

Ať již těmto pověstem věřit chceme, nebo nechceme, rozhodně se jedná o místo, které zaujme nejen z historického hlediska, ale i svou atmosférou. Až budete v tomto kraji, vřele doporučuji návštěvu nejen skal, ale i barokní stavby, v jejímž stínu můžete strávit příjemný čas.

Ve své práci jsem se snažila o stručný přehled historie města Teplice nad Metují, která dosud nebyla zpracována. Podrobněji jsem se zaměřila na osud kostela Panny Marie Pomocné a s ním spjaté poustevny. Cílem bylo podat co nejucelenější historický vývoj objektů na základě všech dostupných pramenů a literatury. V práci jsem se též snažila přiblížit i historii ivanitů v Čechách a osobnost zakladatele poustevny Peithra Maxmiliána z Peithrsbergu.

Při svém výzkumu jsem oslovila řadu institucí a osob. Informace ohledně literatury jsem dohledávala v Městské knihovně v Polici nad Metují, Teplicích nad Metují a Krajské vědecké knihovně v Liberci. Větší část informací jsem však získala během bádání ve Státním okresním archivu v Náchodě a Biskupství královéhradeckém. Komunikace spojená s biskupstvím byla bohužel ovlivněna nouzovým stavem na jaře 2020 a musela být omezena pouze na korespondenci. Kontaktovala jsem též bývalé faráře, kteří působili v Teplicích nad Metují. Zde jsem nedosáhla velkých úspěchů kvůli časové prodlevě od událostí. Ráda bych zmínila osoby, které mi kromě Mgr. Martina Mráze a Mgr. Ladislava Šikuta v mém bádání pomohly:

Erik Buchholz – správce muzea Heimatkreis Braunau / Sudetenland e.V.

Mgr. Jiří Prokůpek – farář římskokatolické farnosti Svratka

Mgr. Michaela Erbrová – Diecézní konzervátorské centrum

Mgr. Pavla Laštůvková – vedoucí sbírkového oddělení Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě

Petr Bergman – autor knihy „Broumovsko na historických zobrazeních“

PhDr. Martin Mádl, Ph.D – vědecký pracovník Ústavu dějin umění AV

ThLic. Martin Manží – děkan farnosti Broumov

Truněčková Lenka – sestra Marie od sv. Ivana

¹ ŠIKUT, Ladislav. Výklad v kostele 5. 8. 2018.

Kritika pramenů

Ve své diplomové práci jsem v první řadě vycházela z materiálů, které mi poskytli Mgr. Ladislav Šikut a Mgr. Martin Mráz. Ti roku 2010 založili spolek „Zachraňme teplickou poustevnu z. s.“ a od té doby shromažďují o poustevně informace. Poskytli mi veškeré materiály, které do současnosti sesbírali, většina se však týkala pouze počátků existence kostela a poustevny. U mnoha informací také chybělo uvedení zdroje. Byl to však začátek, který mi pomohl vydat se na cestu.

Důležitým zdrojem se stala česky psaná kronika města Teplice nad Metují, která však byla založena až 28. 10. 1948. Jedná se tedy o informace, které byly dopisovány zpětně. V ní se nejpodrobněji nachází popis vzniku poustevny a kostela Panny Marie Pomocné. Obsahuje též přepis listiny pro Jana Maxmiliana Peithra z Peithrsbergu, kterou byl povýšen do šlechtického stavu. Listina je v originále uložena ve Státním okresním archivu v Náchodě. Útržkovité informace se daly zjistit při podrobném prostudování všech tří dílů kroniky. Starší městské německé kroniky a farní kronika jsou bohužel nezvěstné.

Zajímavé byly informace, které nashromáždil, sepsal a do poustevny předal pan Bohumil Sýkora, který bohužel zemřel v roce 2015 a zanechal po sobě pouze rukopisné poznámky nebo předlohy pro články do místních novin. Podle pamětníků měl mnoho informací mimo jiné i z muzea Heimatkreis Braunau / Sudetenland e. V. ve Forchheimu. Právě do Forchheimu odešlo po roce 1945 nejvíce německých obyvatel z Teplic nad Metují a z Broumova. S pomocí správce broumovské farnosti P. ThLic. Martina Lanžiho se mi podařilo navázat kontakt s panem Erikem Buchholzem z muzea ve Forchheimu. Poskytl mi informace týkající se let 1945 a 1946. Jednalo se o dvě zprávy z místních novin a pohlednici datovanou rokem 1901.

Významným zdrojem informací byl pro mne stavebně historický průzkum ivanitské poustevny v Teplicích nad Metují od Miloše Buroně z roku 2010. Veškeré údaje z průzkumu, které jsem uvedla ve své práci, jsem ověřovala ve Státním okresním archivu v Náchodě. Některé ve zprávě SHP uvedené informace jsem však nenašla, přestože jsem odkazované fondy dohledala. Oproti tomu se mi podařilo v archivu najít zápisy o kostele Panny Marie Pomocné, který předmětem stavebně historického průzkumu nebyl. Zajímavé jsou i odkazy na kroniku města. Doklad o existenci sochy svatého Prokopa má být zapsán v kronice na straně 46. Na této

straně však kronika obsahuje údaje o existenci zvonů, které průzkum neuvádí a v kostele už nejsou. I léta založení poustevny se v literatuře rozcházejí. Uváděn je rok 1754² i 1756.³

Co se týká literatury o kostele Panny Marie Pomocné a ivanitské poustevny, velké množství se omezuje především na dobu vzniku staveb a působení prvních a vlastně jediných tří poustevníků. To platí o dobové literatuře stejně jako o současné. Veškeré další informace se objevují výjimečně a útržkovitě. Jediná kniha pojednávající o historii Teplic nad Metují pochází z roku 2003, byla napsána německy a vydána ve Forchheimu.⁴

Ve své práci jsem proto musela vycházet především z pramenů. Základním zdrojem pramenů pro mne byl Státní okresní archiv v Náchodě. Bohužel většina předválečných archiválií se nedochovala. V poválečné době probíhaly snahy nalézt městský archiv. Nalezeno bylo však jen „několik spisů samosprávných, vědeckých knih, starých map, účetních záznamů, různých zápisů od roku 1881, kdežto nejcennější agenda spisová a listinný materiál – to vše sdílelo osud ničující vlny poválečné hysterie.“⁵ Stejný osud měly mít i pozůstatky po německém osídlení, kdy Němci sami ničili materiál a čeští přistěhovalci pak ničili vše, co neslo jakýkoliv německý nápis.⁶ V archivu jsem tedy hlavně ověřovala informace ze stavebně historického průzkumu a čerpala ze tří novodobých městských českých kronik.

V roce 1948 byla založena nová kronika města a kronikářem se stal Vratislav Ruth. V témže roce se rozhodl sepsat zbývající inventář dřívějšího muzea. Zjištěná ztráta na předmětech podle kroniky činila 70 %. Zbytek byl přemístěn do nových prostor po Záložně. Kvůli naprostému nezájmu obyvatel i kulturních složek bylo však muzeum zrušeno.⁷ V roce 1949 byl založen též obecní archiv a archivářem se stal Vratislav Ruth.⁸ Jeho pátrání po kronikách datovaných před rokem 1945 zůstalo bezvýsledným i v Archivu země České v Praze.⁹ Existuje domněnka, že došlo k jejich zničení, či důkladnému ukrytí.¹⁰

² BUROŇ, Miloš, SLAVÍK, Jiří. *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, s. 3.

³ SCHALLER, Jaroslaus. *Topographie des Königreichs Böhmen*, Prag 1790, s. 121.

⁴ KARP, Josef. *Weckelsdorf, Markt Weckelsdorf mit Buchwaldsdorf, Neuhof und Steigrafen, Ober - Weckelsdorf, Unter Weckelsdorf*, Forchheim 2003.

⁵ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 2, s. 33, doslovný přepis.

⁶ Tamtéž, s. 32.

⁷ Tamtéž, s. 31, datum neuvedeno.

⁸ Tamtéž, s. 34.

⁹ Nyní Národní archiv v Praze.

¹⁰ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 2, s. 41.

1. Stručné dějiny panství Teplice nad Metují

1.1 Historie panství do rozdělení v roce 1615

Město Teplice nad Metují leží ve východních Čechách, u samých hranic s Polskem. Krajina to byla osobitá již od dob prvních kolonistů, kdy tento kraj daroval benediktinům Přemysl Otakar II. V darovací listině¹¹ je tato lokalita popsána jako „krajina děsná v širé pustině.“ První místo, které bylo zaznamenáno a má vztah k městu Teplice nad Metují je hrad Střmen, který stál v nedalekých Adršpašsko-teplických skalách. O něm je dochována první písemná zmínka v *Maiestas Carolina*, kde císař Karel IV. uvádí tento hrad jako královský majetek, který smí být zastaven.¹² První zmínka o osadě Teplice, která se nacházela níže po proudu říčky Metuje, pochází z konfirmačních knih, které dal založit první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. V nich byl roku 1362 učiněn zápis o „Gusweynsdorf alias Teplicz“¹³ – místě, které patřilo Tasovi z Rýzmburka, příslušníku rodu erbu třmene.¹⁴ Ves měla být pojmenována po dvou teplých pramenech, které se nacházejí v okolí.¹⁵ V roce 1369 bylo místo přejmenováno po majiteli panství Wickmannovi na Wickrivilla. Toto jméno se v okolí vykytovalo již ve 13. století, kdy je Wickmann uváděn jako lokátor blízké obce Bohdašín, která přijala jeho jméno. Toto označení pak bylo pravděpodobně přeneseno i na obec Teplice nad Metují. Německá zkomolenina tohoto názvu Weckelsdorf¹⁶ se pro Teplice nad Metují udržela až do roku 1945.¹⁷

V roce 1363 koupil celé panství pan Hynek z Dubé, z Náchoda a na Adršpachu. Jeho rodina byla katolického vyznání, a tak kolem roku 1428 musela opustit Teplice nad Metují a obyvatelé vesnic byli přinuceni držet se kalicha. Když se po roce 1436 rodina Hynka z Dubé vrátila do země, hrad držel zemský opovědník rytíř Jan Kolda ze Žampachu a terorizoval sousední panství. Aby bylo možné tuto jeho činnost ukončit, spojila se slezská knížata s právoplatným majitelem a požadovala zničení hradu. Hrad Střmen se tak ocitl na seznamu

¹¹ <https://www.policenm.cz/zivot-ve-meste/historie-mesta/>

¹² PALACKÝ, František. *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské*, díl 3, Praha 1844, s. 87.

¹³ *Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesium nunc prima vice typis editus*, svazek 1. Praha 1867, s. 190.

¹⁴ MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, Teplice nad Metují 1987, s. 4.

¹⁵ KARP, Josef. *Weckelsdorf*, s. 96.

¹⁶ Tamtéž. Další možné názvy Wemansdorff, Wicmannsdorff, Weickmannsdorf, Waikmannsdorf, Weygmansdorf, Weykelsdorf, Weigelsdorf, Wegkelsdorf, Wikelsdorf, Weckelsdorf. Roku 1892 byl zaveden pravopis Wekelsdorf.

¹⁷ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl 5, Praha 1989, s. 491.

hradů, které Slezané požadovali rozbořit mezi prvními.¹⁸ Hrad byl pobořen údajně husitským hejtmánem Matějem Salavou¹⁹ a do dnešních dnů se dochovala pouze jeho zřícenina.²⁰

Po roce 1447 byly Teplice nad Metují spravovány z tvrze ležící na obchodní stezce z Trutnova do Broumova.²¹ Celý majetek se zničenými hrady Adersbach²² a Stegreifen²³ byl prodán 6. června 1534 Janovi z Pernštejna a na Helfenštejně. V roce 1544 ho od něho koupil Bernhard Žehušický z Nestajova. Po jeho smrti, v roce 1563, zdědil majetek jeho strýc Václav, který ale brzy zemřel. Jeho dědic Hertvík z Nestajova ho prodal v roce 1576 dětem své sestry, bratrům Bohdaneckým z Hodkova. Ti prodali panství znovu. Tentokrát se majitelkami staly tři sestry Hertvíkovy, které vlastnily statky až do roku 1582. Jedna z nich, Alžběta, se provdala za Václava Bohdaneckého z Hodkova a obdržela Wekelsdorf.²⁴ Původní tvrz nechal majitel panství, Bohdanecký z Hodkova, v roce 1599 přestavět na novou, jednopatrovou renesanční budovu.²⁵

V roce 1589 bylo celé panství rozděleno mezi bratry Bohdanecké a teplická část připadla Václavovi. Po smrti Václava Bohdaneckého roku 1614 zdědily panství jeho dcery, které si ho také rozdělily. Nejstarší, Salomena, manželka Bořka Hamzy ze Zábědovic, dostala dolní polovinu vsi Teplice se dvorem, druhá, Alžběta, byla provdána za Jana Petra Dobřenského z Dobřenic a dostala horní polovinu Teplic se dvorem, třetí, Anna, dostala peníze.²⁶ Tím došlo na dlouhá léta k rozdělení panství na Dolní a Horní Teplice. Podle farních záznamů měl hranici panství tvořit potok u Dolnoteplického zámku.²⁷ Přestože mnohdy měla panství stejného majitele, úředně zůstala rozdělena.

¹⁸ BERGMAN, Petr. *Broumovsko na historických zobrazeních*, Náchod: Juko 2013, s. 514.

¹⁹ Poznámky Ladislava Šikuta.

²⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady zámky a tvrze království českého*, díl 5, Praha 1887, s. 173.

²¹ MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 5.

²² Adršpach.

²³ Střmen.

²⁴ KARP, Josef. *Wekelsdorf*, s. 97.

²⁵ Nápis na zámku v dolních Teplicích „Letha Panie 1599 Toto Stawenie gest Przedne Spomocy Boži A Lydskau wssak nakladem Vrozenego A Statecznego Rytirze Pana Waczlawa Bohdaneczkeho z Hodkova A na Teplicích z gruntu Wystaweno A Dokonano Ren 1877“ autor transliterace autorka DP.

²⁶ MORAVCOVÁ, Miroslava. *Jak šly dějiny Teplicemi... aneb několik zastavení v historii*, Teplické ozvěny, únor 2018, s. 5.

²⁷ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 25.

1.2 Historie panství od roku 1615 do roku 1900

1.2.1 Panství Horní Teplice

Rozdělením panství v roce 1614 přešla správa Horních Teplic na druhorozenou dceru Alžbětu, provdanou za Jana Petra Dobřenského z Dobřenic. Ten přišel o polovinu majetku kvůli svému náboženskému vyznání a po roce 1621 byl nucen odejít do exilu. Jeho druhá manželka odkázala zbytek panství synu Bohuslavu Jaroslavovi. Sňatkem Kateřiny Bohdanecké, dcery Alžběty Bohdanecké a Jana Petra Dobřenického, s Petrem Janem Strakou z Nedabylic přešla zbylá část teplického panství do rukou rodu Straků. Petr Straka byl však obviněn ze spolupráce se Švédy,²⁸ podroben výslechům a na jejich následky velmi brzy zemřel. Nejvýznamnější postavou rodu byl jejich syn Jan Petr, kterému v době úmrtí otce byl pouhý jeden rok. Jeho matka Kateřina, znovu provdaná za rytíře Arnošta Schafgotsche z Kynastu a na Bohuslavicích,²⁹ přežila svého prvního manžela o čtyři roky. Syn Jan Petr zdědil majetek po rodičích, přikoupil zpět zbytek panství Horní Teplice³⁰ a dosáhl povýšení do panského stavu. Zastával řadu významných funkcí u císařského dvora. V roce 1710 ustanovil závěť, podle které měly veškeré jeho statky po vymření rodu připadnout nadaci na zřízení a vydržování akademie,³¹ určené k výchově dětí chudé české šlechty.³² V roce 1720, po smrti Jana Petra Straky, připadl teplický statek stavům Království českého a byl určen ke zřízení stipendií pro chudé šlechtice. Jeho tři sestry zde nastoupily jako administrátorky strakovského svěřenečství.³³ Tak se stalo po smrti jeho vnuka Václava Adama Jiřího Straky, který zemřel v roce 1769 bez potomků. Po dvouletém sporu o dědictví bylo přání Jana Petra Straky naplněno a majetek připadl nadačním účelům. Císař Josef II. pak zrušil v roce 1782 Strakovu akademii a panství Horní Teplice přiřkl studijnímu fondu pro vydržování škol.³⁴

Tak tomu bylo až do roku 1834, kdy Ferdinand V. oddělil od Horních a Dolních Teplic několik domů s oběma zámky, kostelem a farou a zřídil městys Teplice nad Metují, vedle něhož

²⁸ ROJK, Jan Karel. *Příspěvky k dějepisu země České*, Časopis Českého museum, devatenáctý ročník, svazek první, země České, Praha 1845, s. 60.

²⁹ HRÁSKÝ, Josef. *Proces Petra ml. Straky z Nedabylic*, Časopis Národního musea, ročník 111, Praha 1937, s. 100.

³⁰ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 200.

³¹ Nyní tzv. Strakova akademie v Praze.

³² MORAVCOVÁ, Miroslava. *Jak šly dějiny Teplicemi... aneb několik zastavení v historii*, s. 5.

³³ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 24.

³⁴ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 491.

ještě existovaly obce Horní a Dolní Teplice.³⁵ V roce 1848 se z Teplic nad Metují stala svobodná obec a z panství Horní a Dolní Teplice pouhé velkostatky. Toto rozdělení se udrželo až do roku 1945. „V průběhu nahrazení patrimoniální vlády politickou správou státu v roce 1850 měl Horní a Dolní Wekelsdorf až do roku 1881 pouze jednoho starostu; to byl začátek sjednocení obou obcí. Občané se však bránili a dosáhli toho, že v roce 1881 vznikly tři nezávislé obce: Markt, Ober a Unter-Wekelsdorf.“³⁶ V roce 1888³⁷ koupil oba velkostatky továrník Bedřich Faltis, který Horní Teplice prodal v roce 1917 Janě Langrové, majitelce textilních závodů v Broumově a v Meziměstí.³⁸ Ta byla majitelkou až do své smrti v roce 1927. Poté odprodali její dědicové kvůli špatné obchodní situaci velkostatek městysu Teplice nad Metují. V čele městysu stál až do roku 1945 starosta Heinrich Purman.³⁹

³⁵ MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 7.

³⁶ KARPF, Josef. *Weckelsdorf*, s. 110.

³⁷ BERGMAN, Petr. *Broumovsko na historických zobrazeních. Broumov, Meziměstí, Teplice nad Metují, Adršpach, Stárkov, Police nad M., Machov a okolí*, s. 544. Kronika města Teplice nad Metují, svazek 3, s. 14, uvádí rok 1895.

³⁸ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 3, s. 14.

³⁹ KARPF, Josef. *Weckelsdorf*, s. 117.

1.2.2 Panství Dolní Teplice

Rozdělením majetku mezi dědice Václava Bohdaneckého se novým majitelem panství stala dcera Saloména Bohdanecká, která záhy zemřela a její statky odkázal manžel Bořek Hamza ze Zábědovic roku 1619 synovi jménem Kunš Mikuláš a dětem, které by případně zplodil se svou druhou manželkou, Annou z Borové⁴⁰, aby o ně kvůli účasti na povstání v letech 1618-1620 proti Habsburkům nepřišel. Císařská komora však panství zpětně zabavila a roku 1644 je prodala komorníkovi Zikmundu Šmidlovi ze Šmidlu.⁴¹ Ten nechal o dvacet let později přestavět zámek na barokní stavbu. Zámek nepochybně existoval v době dělení majetku po Elišce Žehušické z Hodkova, manželce Adama Bohdaneckého. Svědčí o tom dochovaný klenák ve vchodu do stájí se znakem šípu a stočeného rohu, letopočtem 1585 a monogramy BW, TE a MR. Kolem písmen jsou pak vyobrazeny pilka, zednická lžice a kladívko.⁴² Spíše se však jedná o rok přestavby či rozšíření hospodářství.⁴³ Nově byl zámek řešen jako jednopatrová stavba obdélníkového půdorysu se dvěma hlavními vchody zdobenými štukovými erbovními štíty.⁴⁴

Majitelem panství v letech 1653–1655 byl Zikmund Šmidla ze Šmidlu. „*Po něm následoval syn Jan Václav, jako c. k. krajský hejtman – syn téhož, nar. 11. 8. 1702 byl v poručenství matky své Felicity, roz. hraběnky Wrtbové, která až do r. 1731 panství spravovala. Roku 1730 se oženil Ferdinand Václav dědičný pán na Dolní Teplici s Barborou svobodnou Paní z Henneu a na Hennenskému, rozenou svobodnou paní ze Stieefriedu a Rattovic. Po Ferdinandu Šmidlovi se vracejí Dolní Teplice opět v držení rodiny Straků z Nedabylic a spojují se s Horními Teplicemi v jeden celek až do r. 1770, kdy dcera Jana Petra dostává Dolní Teplice jako dědička do vlastnictví. Provdána byla za Josefa Sosnovce z Vlkanova.*“⁴⁵

V roce 1749 získal Dolní Teplice Adam Straka z Nedabylic. Z této doby pravděpodobně pocházejí štuková výzdoba zámecké fasády a interiéru, kaple uvnitř zámku a sochařská výzdoba

⁴⁰ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 23.

⁴¹ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 100.

⁴² CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese broumovském*, soupis 45, Praha, Archeologická komise při České akademii věd a umění, 1930, s. 319. Znaky kolem písmen nepředstavují šlechtický erb.

⁴³ BERGMAN, Petr. *Broumovsko na historických zobrazeních. Broumov, Meziměstí, Teplice nad Metují, Adršpach, Stárkov, Police nad M., Machov a okolí*, s. 544.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 25.

v zámecké zahradě a na zdi kolem ní, kterou vytvořila Braunova sochařská škola v Kuksu.⁴⁶ Zahrada je obehnaná 2,5 metru vysokou kamennou zdí a nese sochy z pískovce, představující sedm smrtelných hříchů.⁴⁷ V zahradě stojí sochy Léto a Podzim od Matěje Brauna.⁴⁸ Po vyměření strakovské větve, kdy přešel majetek do svěřeneckého fondu, zůstalo panství Dolní Teplice v rukou Alžběty, dcery Václava Adama Jiřího Straky z Nedabylic, jelikož nebylo součástí svěřeneckého majetku. Alžběta byla provdána za barona Jana Josefa z Vlkanova, který byl majitelem panství i v roce 1775. Tehdy vypuklo na panství povstání, během kterého bohužel došlo k vyplenění a zničení dolního zámku i zámeckého archivu. Majitel panství, baron Jan Josef z Vlkanova, měl poddaným zatajit patent Marie Terezie, který rušil robotu.⁴⁹ Povstání přerostlo hranice panství a bylo potlačeno až po několika měsících u Chlumce nad Cidlinou.

Během války o bavorské dědictví v letech 1778–1779 tábořil dva dny v Teplících nad Metují druhý prapor pruské armády.⁵⁰ Od 10. září do 13. září vojsko obsadilo střed města. Obyvatelé přehali před vojáky do skal. Ani po odchodu vojska se lidem nevedlo o mnoho lépe. Město postihly veliká nouze, hlad a cholera.⁵¹

Roku 1789 uvádí kronika jako majitele Václava Sosnovce, jemuž Dolní Teplice odevzdal spoluporučník, hrabě Josef Deym ze Střetic. Dne 30. 3. 1799 vypukl na dolním zámku požár, který zničil krovy a střechu.⁵² Dalším majitelem se stal měšťan a obchodník s plátnem z Police nad Metují, Václav Schrubek, který za panství zaplatil 36 000 zlatých a 50 dukátů. Podle obyvatel to byl mírumilovný, laskavý a dobrotivý muž. Byl třikrát ženat a jeho třetí žena Kateřina, rozená Johnová, pocházela z Dolních Teplíc č. p. 22.⁵³ Po jeho smrti panství zdědili synové Václav a František. František byl profesorem na Tereziáně ve Vídni a nechal se bratrem z panství vyplatit. Jeho bratr pak prodal roku 1844 Dolní Teplice Bedřichovi, hraběti z Rummerskirchenu.⁵⁴

⁴⁶ BERGMAN, Petr. *Broumovsko na historických zobrazeních. Broumov, Meziměstí, Teplice nad Metují, Adršpach, Stárkov, Police nad M., Machov a okolí*, s. 544.

⁴⁷ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 41.

⁴⁸ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese broumovském*, s. 319.

⁴⁹ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 25. Takový patent však nebyl Marií Terezií nikdy vydán.

⁵⁰ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 106.

⁵¹ EPPINGER, Vincenz. *Ein Stück Chronik der Stadt Braunau*. Das Braunauer Land, 1959, s. 97.

⁵² Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 44.

⁵³ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 26.

⁵⁴ Stejně majitele, ale s jinou datací uvádí SEDLÁČEK, August Hradý, zámky a tvrze Království českého, díl 5, s. 491.

V revolučním roce 1848 vznikla v Teplicích nad Metují Národní garda, jejímž velitelem se stal sám hrabě Bedřich z Rummerskirchenu. Tato garda byla rozpuštěna císařským patentem ze dne 22. 8. 1851.⁵⁵

Během prusko-rakouských válek postihly panství znovu nelehké časy. Válečné rekvizice pocítila většina obyvatel. „*Všechny zásoby potravin, piva, ovsa, sena a slámy musely být přivezeny do táborů, krávy odebrány ze stájí a poraženy. Majitelé koní byli nuceni používat své vozy k poskytování pomocných služeb nepřátelské armádě.*“⁵⁶ Vojsko procházelo přes Teplice nad Metují do Trutnova, kde se 27. 6. konala bitva. S vojskem táhl též pozdější říšský prezident Paul von Hindenburg.⁵⁷ Ani v následujících letech se městu nevyhnuly pohromy, neboť v roce 1876 se zde objevily pravé neštovice.⁵⁸ „*Roku 1880 zdědil statek Teplický syn František, hrabě z Rummerskirchenu, s manželkou Barborou, roz. šlechtičnou Danaourov (Ruskou) – vedl zde s četným služebnictvem a mnohými hosty nákladný život, až se finančně zakrvácel a aby nedošlo k nucené dražbě, prodal panství Dolnoteplické roku 1888 rodině hraběte Alfreda Aichelburka za 420 zl.*“⁵⁹

Po něm se stal majitelem v roce 1888 šlechtic Bedřich Faltis, syn zakladatele trutnovské textilní výroby Johanna Faltise. Ten nechal k zámku přistavět křídlo orientované do zahrady.⁶⁰ Po smrti Bedřicha Faltise v roce 1921 se majitelkou panství stala jeho dcera Gerti Hampel-Faltis. Ta měla Dolní Teplice v držení až do roku 1945, kdy byl její majetek zkonfiskován a přešel pod správu městyse Teplice nad Metují.⁶¹

⁵⁵ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 109.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 44.

⁵⁹ Tamtéž, s. 26.

⁶⁰ BERGMAN, Petr. *Broumovsko na historických zobrazeních. Broumov, Meziměstí, Teplice nad Metují, Adršpach, Stárkov, Police nad M., Machov a okolí*, s. 527.

⁶¹ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 27.

1.3 Historie panství po roce 1900

Na počátku 20. století vznikla v Teplicích nad Metují řada významných staveb. Mezi nejdůležitější patřila nepochybně škola vystavěná v letech 1906-1907. Téhož roku, kdy byla dokončena se započalo s budováním železniční tratě do Trutnova.⁶²

Počátek první světové války přerušil stavební rozvoj města a okolí na několik let. Poznamenal i život občanů. Během války docházelo ve městě k bouřlivým protiválečným demonstracím. Bylo do ní povoláno z městyse 344 mužů, z Horních Teplic 106 mužů. Počet mužů z Dolních Teplic není znám. Padlo a zemřelo 34 osob, nezvěstných zůstalo 6 a invalidů 9. Během války zde byli ubytováváni uprchlíci z Haliče a Polska.⁶³

Ihned po válce se pokračovalo s dalšími stavebními úpravami ve městě. Mezi prvními byla opravena silnice z Teplic na Bischofstein a do Bučnice. Bylo též zřízeno městské kino a zavedeno pouliční osvětlení. V roce 1922 došlo k pořízení a svěcení zvonů.⁶⁴

V meziválečné době se ujala myšlenka založit muzeum v Horních Teplicích. Bylo umístěno ve dvou místnostech budovy měšťanské školy. *„Otcem myšlenky byl pan Otakar Klein, vrchní poštovní tajemník a to již před rokem 1936. Nejstarší kronika od neznámého kronikáře je Chronologisches Gedenkbuch – Trivialschule z let 1840-1907. Druhou nejstarší kronikou je od Alfreda Ebenhöcha Gedenkbuch der Gemeinde Weckelsdorf z let 1881-1895... Všechny tyto kroniky byly uloženy ještě 31. 12. 1954 na MNV Teplice nad Metují. Kromě těchto spisů se nacházely v muzeu vykopávky z hradu Střmen. Byly to hroty šípů, kopí, různé kovové předměty a hlavně úlomky tehdejší staré keramiky.“*⁶⁵

Ve třicátých letech byla většina obyvatel Teplic nad Metují německé národnosti. V roce 1934 byla v Teplicích nad Metují založena místní skupina Sudetendeutsche Heimatfront. V jejím čele stál veterinář Johannes Fiedler. Později ho nahradil Johann Siegel, neboť Johannes Fiedler uspěl ve volbách do parlamentu a získal mandát za SdP.⁶⁶ V září 1938 proběhly drobné

⁶² MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 7.

⁶³ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 46.

⁶⁴ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 46. Kronika neuvádí, zda se jednalo o zvony z kostela sv. Vavřince či Panny Marie Pomocné.

⁶⁵ SÝKORA, Bohumil. Poznámky 7. 6. 2011.

⁶⁶ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 118.

boje o železniční trať. Henleinovci útočili na českou pohraniční stráž, celníky i železničáře.⁶⁷ Svě domovy v té době musely opustit české, ale i některé německé rodiny, které nesympatizovaly s Konradem Henleinem. Ty německé se však po 14 dnech vrátily, protože v Československu na ně bylo pohlíženo stejně jako na Němce.⁶⁸ Celému okolí Teplic nad Metují byl vnučen ráz německé državy. České nápisy na náhrobcích byly německými občany záměrně odstraňovány. „*Němci svojí houževnatostí a odvčkým nepřátelstvím vůči všemu českému získávali za utlačování českých starousídlenců čím dál více půdy, až se stala Teplice za 1. Československé republiky jejich výhradní domovinou. Nájezdy vůči české menšině vyvrcholily 1. května, kdy při inscenované oslavě spíláno bylo Čechům a státnímu zřízení ČSR a žádáno bylo dle instrukcí Henleinových „Domů do říše“ což po Mnichovu v září 29. 1938 dosáhli. 10. 10. 1938 kolem třetí hodiny odpoledne přicházejí do Teplic předvoje vojska říšské branné moci. Český živel v líčené době představovali zejména veřejní zaměstnanci a jen málo rodů živnostníků a dělníků. Jejich kulturní a společenský život byl pod nátlakem Němců značně vázán, a i oproti kladeným potížím soustředoval se v Dolní Teplici v bývalém hostinci. Tam byla pořádána ochotnická divadla a besedy. Rodiny a majetek stěhovány jsou do vnitrozemí, zůstávají jen muži. Na konci i ti odcházejí na rozkaz a s bolestí, že jim nebylo dopřáno brániti území své milované republiky. Bylo to 9. 10. 1938.*“⁶⁹ Okupovány nebyly jen Teplice nad Metují, ale celé území Broumova a Teplicka. „*Bezprostředně po okupaci byla v Teplicích zrušena obecní samospráva a nahrazena starostenskými úřady v čele s nacisty z Říše. Místní Němci v nových úřadech zaujímali jen podřadná místa... Nacisté zrušili všechny politické a kulturní spolky a nahrazovali je nacistickými svazy.*“⁷⁰ Podepsáním smlouvy mezi Československou republikou a Německou říší ze dne 20. listopadu 1938 přijali obyvatelé Sudet německé občanství.⁷¹

Během válečných let byly v Teplicích v provozu zajatecké tábory, v nichž pracovali zajatci z Polska, Francie, Anglie a Ruska.⁷² Jeden z táborů byl vybudován nad lomem naproti kostelu Panny Marie Pomocné.⁷³ Teplice nad Metují byly osvobozeny 9. května 1945 Rudou

⁶⁷ MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 8.

⁶⁸ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 118.

⁶⁹ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 51.

⁷⁰ MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 8.

⁷¹ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 121.

⁷² MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 8.

⁷³ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 124.

armádou, která přijela od Broumova. Dne 30. června došlo na Bukové hoře poblíž Teplic nad Metují ke krvavé události při odsunu německého obyvatelstva z Teplic nad Metují. Bylo zde zastřeleno 23 německých obyvatel včetně žen a dětí. Pachatelé tohoto zločinu nikdy nebyli dopadeni. Po válce se pak české obyvatelstvo vracelo zpět do svých domovů. Největší příliv lze sledovat v době od července do listopadu 1945.⁷⁴ Mezi prvními byli ti, kteří museli v roce 1938 odejít.⁷⁵

Novým krajským uspořádáním po roce 1948 došlo ke sloučení Teplic nad Metují s Dolními a Horními Teplicemi. V roce 1949 byla připojena osady Skály. V roce 1952 se připojila obec Lachov. Ta se již v roce ale 1959 znovu oddělila.⁷⁶ V roce 1960 se Teplice nad Metují sloučily s okolními vesnicemi Bohdašín a Dědov a v roce 1963 se znovu připojil Lachov. Od roku 1972 jsou již Teplice nad Metují městem. K nově vzniklému městu se v roce 1976 připojily ještě obce Adršpach a Zdoňov.⁷⁷

⁷⁴ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 53.

⁷⁵ MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 9.

⁷⁶ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 3, s. 21.

⁷⁷ MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*, s. 9.

2. Kostel Panny Marie Pomocné

Kostel se nachází v místě, kde se předpokládá nejstarší osídlení v lokalitě Teplíc nad Metují, a to v podhradí hradu Střmen. V lidovém podání existuje nejasná informace o dřevěném svatostánku na místě dnešního, který měl existovat již v roce 1177. Kostel měl být v roce 1421 pobořen husity a v roce 1450 na témže místě vystavěn gotický.⁷⁸ Na současném chrámu jsou dochovány podpěráky z tesaného kamene, viditelné ze zahrady na západní straně, a mají svědčit o existenci starší stavby na tomto místě.⁷⁹ Onen gotický kostel zmiňuje i Bohumil Sýkora ve svém článku pro časopis *Teplické ozvěny* jako kostel „U naší milé paní“.⁸⁰ Měl sloužit jako modlitebna pro nocující nosiče z obchodní stezky.⁸¹ Na mapě Království českého od Jana Kryštofa Müllera z roku 1720⁸² však žádný kostelík zakreslený není. Není ani na mapě Jana Wolfganga Wielanda z roku 1726.⁸³ I Josef Karpf zmiňuje, že panství Dolní Teplice kostel nemá a toto místo bylo začleněno do farnosti Ober-Weckelsdorf.⁸⁴ Poprvé se kostel na mapě objevuje až u Antonína Jana Venuta z roku 1790.⁸⁵ Nový chrám byl vystavěn v roce 1754 a zasvěcen Panně Marii Pomocné.⁸⁶

⁷⁸ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 182.

⁷⁹ BERGMAN, Petr. *Broumovsko na historických zobrazeních. Broumov, Meziměstí, Teplice nad Metují, Adršpach, Stárkov, Police nad M., Machov a okolí*, s. 525.

⁸⁰ SÝKORA, Bohumil. Osobní poznámky ze dne 31. 10. 2009, uloženy u Ladislava Šikuta

⁸¹ SÝKORA, Bohumil. Poznámky ze dne 7. 6. 2011

⁸² MÜLLER, Christoph. *Regni Bohemiae in duodecim Circulos divifae cum Comitatu Glacensi et Districtu Eregano Conspectus Generalis cujus sectiones XXV. 1720*

⁸³ KUČERA, Zdeněk. *Staré mapy naší země 2, Müllerovy mapy*, Olomouc 2016, s. 38.

⁸⁴ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 102.

⁸⁵ KUČERA, Zdeněk. *Staré mapy naší země 2, Müllerovy mapy*, s. 56.

⁸⁶ SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1998, s. 884.

2.1. Historie kostela Panny Marie Pomocné

Kostel postavil v roce 1754 z podnětu Jana z Peithrsbergu slezský architekt Bohuslav Jan Kühn ze slezského Schönbergu.⁸⁷ Poblíž kostela se nacházel lom, ze kterého se bralo kamení na stavbu. Stavbě byl přítomen i sám Dr. Peithrsberg, který ji řídil.⁸⁸ „*Se stavbou se započalo v pondělí po Květné neděli roku 1753 stavitelem Gottliebem Johannem Kühnem ze Schönbergu. V srpnu 1754 je stavba dokončena a 18. tohoto měsíce vysvěcena generálním vikářem Josefem Saxou z Hradce Králové, který pocházel z Broumova. Nápomocen mu byl i farář Futter z Verněřovic, farář Meissner z kostela sv. Vavřince v Horních Teplících a kaplan Breuer. Ve slavnostním průvodu šlo 12 dívek, které nesly obraz Panny Marie Pomocné z poustevnické zahrady do kostela, na hlavní oltář Panny Marie.*“⁸⁹

Podle záznamů kroniky byly pro kostel v roce 1753 odlity minimálně dva zvony, umístěné do věže kostela.⁹⁰ „*Kaple poustevny byla vybavena tak, že náležela k nejkrásnějším svatyním vikariátu. Měla drahocenný hlavní oltář s dvěma pobočnými, které byly ozdobeny tak bohatými relikviáři ze stříbra, že vikář, jenž tam v roce 1769 přišel visitovat, viděl se nucena poručiti, aby je Johanité uschovali v zámku. Teplický kaplan byl fundační listinou zavázán sloužiti v poustevně každou neděli a svátek mši sv. Bohoslužebná roucha i vše ostatní bylo velmi bohaté. S farářem však poustevníci zadobře nebyli. Žaloval na ně, že ačkoliv jsou bohatě nadáni, že přesto pro sebe podloudně běrou z farního kostela máslo pro věčnou lampu, jakož i svíčky a kromě toho, že se nezúčastní nedělního vyučování katechismu ani odpoledního požehnání. Kromě toho poukazoval i na nepřístojnost provozovanou s obrazem Matky Boží a sochou Ukřižovaného. O obraze šířili v lidu klamné zprávy, že jest zázračný. Sochu Ukřižovaného měli v zahradě tak umístěnou, že z jejího boku vytékala voda. O ní zase vyprávěli, že prospívá zdraví. Zde byl asi hlavní kořen méně přátelského poměru poustevny k faře, neboť lid vyhledával ji více nežli farní kostel. Možno ovšem jest, že i kdyby nebylo těchto důvodů, že by lidé z okolí stejně rádi navštěvovali Johanitskou poustevnu, která je k sobě lákala jednak krásnou krajinou, ve které byla postavena, jednak svou nádhernou výstavbou.*“⁹¹ Kostel byl hojně navštěvován po celou dobu své existence. Každé úterý a sobotu se zde konaly pravidelně

⁸⁷ POCHE, Emanuel. a kol. *Umělecké památky Čech 4*, Praha 1982, s. 56.

⁸⁸ EPPINGER, Vincenz. *Ein Stück Chronik der Stadt Braunau*, s. 97.

⁸⁹ KARPF, Josef. *Weckelsdorf*, s. 184.

⁹⁰ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 46.

⁹¹ (AKO.) [autorská šifra, kterou jsem neidentifikovala] *Poustevna v Teplících nad Metují*, Broumovsko, ročník 3, 1949, č. 6, s. 46. Autor zaměňuje řád johanitů a ivanitů.

mše.⁹² Kromě nich se ke kostelu konalo každoročně šest poutí, a to ve dnech mariánských svátků či slavností:

2. 2. – svátek Uvedení Páně do chrámu

25. 3. – slavnost Zvěstování Páně

2. 7. – Navštívení Panny Marie

15. 8. – slavnost Nanebevzetí Panny Marie

8. 9. – svátek Narození Panny Marie

8. 12. – svátek Neposkvrněného početí Panny Marie⁹³

Další zmínka o kostele pochází až z roku 1897. Uvádí, že se nacházel v dobrém stavu.⁹⁴ V roce 1881 koupil panství hrabě Bedřich Rumerskirch, pod jehož správou přešel kostel a pravděpodobně i poustevna.⁹⁵ V roce 1886 došlo na kostele a přilehlé poustevně k opravám v celkovém nákladu 959 zl. 5 kr.⁹⁶ Zprávy z doby oprav jsou o něco konkrétnější. Uvádějí, že byla nově pokryta část střechy poustevny, na půdě vestavěno několik trámů a dokončena část podstřeší. Náklady šly na úkor městské pokladny a trámy zaplatil farář.⁹⁷

V roce 1891 byla vystavěna nová přístupová cesta od Hamplova mlýna k poutnímu kostelu.⁹⁸ V roce 1902 se uvažovalo o možnosti zřídit v zahradě kostela Panny Marie pomocné hřbitov pro okolní obce.⁹⁹ Tento záměr však podle toho, co dokládá současný stav okolí, nebyl uskutečněn. V roce 1916 došlo ve městě k rekvizici, během níž bylo zabráno pro vojenské účely celkem pět zvonů. Tři pocházely z kostela sv. Vavřince v Horních Teplících a dva z kostela Panny Marie Pomocné. Zachoval se pouze nejstarší zvon z roku 1753, který nesl jazykově neidentifikovaný nápis „Ježíši, smiluj se nad námi.“¹⁰⁰

⁹² NOSSE, Josef. *Das Mariahilfikirchlein von Wekelsdorf*, Braunauer Rundbrief, Forchheim 1950, s. 4.

⁹³ SÝKORA, Bohumil. Osobní poznámky ze dne 31. 10. 2009, uloženy u Ladislava Šikuta.

⁹⁴ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822–1939, inv. č. 275, kart. č. 22.

⁹⁵ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, 1799–1881, inv. č. 107, kart. č. 17.

⁹⁶ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Stavební protokoly o kostelu, faře a hřbitovu, 1854–1813, inv. č. 143-153, kart. č. 18.

⁹⁷ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Stavební protokoly o kostelu, faře a hřbitovu, 1854–1813, inv. č. 143-153, kart. č. 20.

⁹⁸ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 44.

⁹⁹ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Korespondence 1900–1902, inv. kart. č. 18.

¹⁰⁰ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 46.

V roce 1926 farář Karel Pasner pořídil inventární soupis kostela, který vypadal následovně:¹⁰¹

Velký dřevěný otevírací oltář s obrazem Panny Marie v postříbřeném rámu

Hlavní oltář s relikvií, uloženou pod tabernáklem a čtvercovou monstrancí s postříbřenými hvězdami

Boční oltáře – Na evangelijní straně oltář sv. Anny, na epištolní straně oltář sv. Rocha

V lodi kostela se nachází:

16 lavic

Nové varhany s pedály

Skříň na mešní roucha

Štafírovaná dřevěná klekátka v sakristii

Kostelní věž stojící nad vchodem do kostela je pokryta břidlicemi a plechem, na pozlacené kopuli je železný kříž

Ve věži nalezneme jedny železné hodiny se dvěma ciferníky a dva nové zvony, jeden větší a jeden menší

Oltářní zvon

Kazatelna ze dřeva se stříškou

Hrobka s tělem donátora Maxmiliána Peithrsberga a jeho ženy Kateřiny

Oltářní stůl, dar od Fritze Faltise

Pozlacená a postříbřená monstrance s vyobrazením Melchisedecha

Pozlacené ciborium

Nový kalich

¹⁰¹ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822–1939, inv. č. 275 Inventar der St. Maria Hilfkirche, kart. č. 22.

Postříbřený kalich s patenou

Pozlacený kalich s patenou

Pozlacený a postříbřený pacifikál

Relikvie

Postříbřená kadidelnice

Gravírované lampy na bočním oltáři

Mosazný víceramenný svícen se soškou Matky Boží

Část kříže s kamennými částmi (inkrustace)

Měděná nádoba na svěcenou vodu

Nová konvička na vodu

Svícen na hlavním oltáři

Svícen na postranním oltáři

Velká bronzová lampa před hlavním oltářem

Skleněné mešní konvičky

Mešní koněvka

Cínové purifikační pohárky na čištění u hlavního oltáře

Nádoba na hostie (pyxida)

Obětní světlo

Železná světla na stěnách

Velké dvoukřídlé dřevěné vstupní dveře se zámkovými háčky a kováním

Jednokřídlé dveře na bráně

Velké okno s kováním

Okno s kováním v sakristii

Dřevěný anděl se svíčkami k pozdvihování na hlavním oltáři

Skříňka k ukládání parament

Skleněný lustr uprostřed kostela

Kněžské stolice u oltáře potažené červenou látkou

Obrazy představující mariánské tajemství

Velká socha v lurdské jeskyni

Růžencový obraz se svatým Dominikem

Misál v červeném plyši

Pozlacený misál

Evangeliář

Sekvencionář

Pobožnosti pro všední den

Bílé hedvábné mešní roucho

Červené mešní roucho se žlutým včleněným křížem uprostřed

Roucho z červeného hedvábí

Bílé hedvábné roucho s včleněnými zlatými květinami

Bílé hedvábné roucho uprostřed se zlatými a barevnými květy

Ornát polohedvábný, 2 dalmatiky bez střapců a pluviál

Lyonský hedvábný ornát s pravými zlatými třásněmi sestávající z mešního roucha, 2 dalmatiky bez střapců a nešporního pláště

Černý pluviál se štolou

Modré hedvábné mešní roucho

Černé mešní roucho

Zelené mešní roucho

Velum z bílého atlasu

Velum z bílého atlasu se zlatými hvězdami

Cingula

2 modré korouhve s postavami

Dvoudílné načervenalé závěsy kryjící vstup za branky hlavního oltáře

Antependia

Ambon

Oltářní pokrývky

Lněné alby

Lněná humeralia

Purifikatoria

Korporalia

Oltářní šátečky

Ministrantský oděv

Ministrantská rocheta z červeného sukna

Součástí soupisu je též zmínka o poustevně: V kostele je také poustevna spojená s kostelem zahradní zdí. Poustevna je částečně vystavěna ze dřeva a z kamene pod lepenkovou střechou. Na střeše se nachází dřevěná věžička se zvonem.¹⁰²

¹⁰² Přepis a překlad autorka DP.

Za působení faráře monsingnora Aloise Lederera v letech 1901-1925 bylo v kostele zřízeno elektrické osvětlení. Střecha kostela byla v té době břidlicová.¹⁰³ A v roce 1919 byly pořízeny do kostela dva nové zvony z dílny Oktava Wintera v Broumově.¹⁰⁴

Na počátku 50. let 20. století byla poustevna přechodně obývána řádovými sestrami z domova důchodců, který byl zřízen v zámku v Dolních Teplicích.¹⁰⁵ O kostel a poustevnu se po řádových sestřích staraly paní Erna, paní Valášková, Marie Bohuňková a pan Ladislav Šikut. V roce 1991 byl kostel uzavřen a vybavení odvezeno do depozitu v Broumově. „K převozu věcí došlo na doporučení pana vikáře, když se uskutečnilo vloupání do poustevny a odcizení křížů odtamtud. Pokus vloupat se přes sakristii do kostela byl tehdy neúspěšný. Nebylo tedy nač čekat a volné části oltářů byly odvezeny. Jednalo se o oltářní obrazy a sošky anděličků.“¹⁰⁶ Otevřen byl až za faráře J. E. Sládka, kdy byl zase zavřený kostel sv. Vavřince v Horních Teplicích a obyvatelům sloužil pouze kostel Panny Marie Pomocné. V této době obýval poustevnu přibližně jeden rok pan Petr Sojka, který neměl jiný domov. Bohužel působení pana faráře J. E. Sládka trvalo pouze dva roky. Za působení faráře Krzysztofa Bzdyrka byl kostel v roce 2010 znovu uzavřen, protože se podle jeho slov nalézal daleko od fary¹⁰⁷ a otevřen až po jeho odchodu v roce 2016 za faráře Antonína Brychty.¹⁰⁸ Nyní se o ekonomické záležitosti teplické farnosti stará broumovský děkan ThLic. Martin Lanži. Správu duchovní má na starosti farář František Hofmann, OMelit. cap. Mag., který bydlí v Šonově a je zároveň druhým knězem broumovské farnosti. Kostel Panny Marie Pomocné s poustevnou má v pronájmu za účelem záchrany a opravy na dobu neurčitou spolek „Zachraňme teplickou poustevnu, z. s.“ Teplická fara není obsazena.

¹⁰³ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822–1939, inv. č. 275 Inventar der St. Maria Hilfkirche, kart. č. 22.

¹⁰⁴ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese broumovském*, s. 317.

¹⁰⁵ SLAVÍK, Jiří, BURONĚ, Miloš. Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum, s. 8.

¹⁰⁶ PROKŮPEK, Jiří. Korespondence ze dne 12. 3. 2020. Na detaily se již bohužel nepamatuje.

¹⁰⁷ ŠIKUT, Ladislav. Korespondence s autorkou.

¹⁰⁸ ŠIKUT, Ladislav. Výklad ze dne 5. 8. 2018.

2.2 Vnější popis kostela

Neorientovaný kostel Panny Marie Pomocné stojí na nyní zalesněném vršku na okraji městské části Teplic nad Metují zvané Kamenec. Kostel není orientovaný tradičně na východ, ale na JJZ. Důvodem byla pravděpodobně poloha svatostánku vzhledem k urbanizaci města. Pokud by byl kostel orientován na východ, směřoval by tak k horním Teplicím svou apsidou. Takto položený chrám je natočený k městu průčelím. Přístupová cesta přicházející od města pak strmě stoupá kopcem k mariánskému kostelu. Pohled od zámku v dolních Teplicích, od něhož vede druhá cesta, pak ukazuje svatostánek z jeho boční strany. Od farního kostela náležejícího k horním Teplicím je asi 1 km.

Jedná se o menší barokní stavbu, jejíž běžová fasáda je ozdobena štukovými lizénami. Kostel je jednolodní, 23 metrů dlouhá stavba.¹⁰⁹ Budovu popisuje ve své knize Antonín Cechner: „*Skrovná stavba z omítaného lomového kamene záleží z malé lodi o 2 polích s kněžištěm o 1 poli a eliptickém závěru. K severu přiléhá kruchta s eliptickým schodištěm na sever a kapličkou na jih. Ze severního průčelí vyniká nízká čtyřboká věžka. Na sever přistavěna srubová poustevna*“¹¹⁰ Celý komplex je obehnan kamennou zdí, jejíž výška kolísá v závislosti na okolním terénu. Kromě hlavního vchodu do kostela vede z něho ještě na severozápadní straně východ do zahrady skrze chodbu poustevny. Několik metrů od hlavního vchodu do svatostánku se nachází pod podlahou rodinná hrobka Peithrsbergů. Je označena v podlaze dlažbou s křížem. Mimo doktora Peithrsberga zde má být pohřbena i jeho žena Katharina a syn Benno.¹¹¹

¹⁰⁹ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Délka hlavní lodi s apsidou je 23,49 m a šířka 10,14 m. Výška lodi je 8,19 m, nad oltářem 7,5 m. Délka apsidy je 8,61 m a šířka 6,38 m.

¹¹⁰ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, s. 313.

¹¹¹ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822–1939, inv. č. 275, kart. č. 22.

Průčelí

Průčelí kostela tvoří konvexně prohnutá zeď omítnutá vrhanou omítkou, zdobená hladkými lizénami. „Čelní fasáda je členěna toskánskými pilastry, sahajícími až k hlavní římsě, nad níž vyvinut prohýbaný štít.“¹¹² Před průčelím stojí dřevěná přístavba s plechovou střechou, po levé i pravé straně vchodu je nika zakončená konchou. Nad levou nikou je zasklené kruhové okénko. Nad vchodem se ve zdi kostela nachází vitrážové okno.

Věž

Věž navazuje na průčelí kostela. V přední části věže je obloukové okno a nad ním hodiny bez ručiček. Věž je zakončena osmistěnnou cibulovou bání s lucernou. Natřena byla v roce 1952.¹¹³ V lucerně je zavěšený zvon z roku 1793.¹¹⁴ Podle zápisu z kroniky týkající se roku 1916 by měl v kostele být zvon z roku 1753, který nesl nápis „Ježíši, smiluj se nad námi.“¹¹⁵ Tento zvon se zde již však nenachází.

2.3 Vnitřní zařízení kostela

Kostel má převážně barokní, ale i novější výzdobu. Na první pohled zaujme především nástropní freska. Jejím hlavním motivem je Triumf Panny Marie. Barokní výmalba otevírá rovný strop přes iluzivní balustrádu do nebes. Řada výjevů a alegorií má již pro dnešního diváka skryté souvislosti. Oltář je posazen v eliptickém závěru kostela osvětlovaném dvěma kasulovými okny.

¹¹² CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, s. 313.

¹¹³ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2019.

¹¹⁴ Terénní výzkum autorky DP 5. 8. 2018. Průměr zvonu činí 30 cm, výška zvonu s korunou a uchy na zavěšení je 28 cm. Hloubka zvonu 22 cm. Zvon je zavěšený na dřevěném závěsu, který by mohl být určen pro větší zvon. Zvon má kovový úchyt pro srdce, které ale chybí. Na plášti zvonu jsou dva reliéfy světců. Levý reliéf znázorňuje postavu sv. Floriána, který drží v pravé ruce meč, o který se opírá. Levou rukou vylévá vodu. Druhý reliéf znázorňuje postavu neidentifikovaného světce s mečem. Na spodním límci zvonu obíhá nápis I.W.K. 1793.

¹¹⁵ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 46.

2.3.1 Lurdská jeskyně

Při vstupu do kostela se po levé straně nachází lurdská jeskyně. Jeskyně je hluboká 2,50 m a široká 1,95 m. Zadní stěna je tvořena kameny, na bočních stěnách jsou kameny imitovány malbou. K lurdskému zjevení došlo v roce 1858,¹¹⁶ tudíž původní význam tohoto prostoru musel být jiný. Mohlo se jednat o druhé schodiště na kůr. Podle romantické tradice odtud vede tajná chodba k Dolnímu zámku a zámku na nedalekém Bischofsteinu.¹¹⁷ Naproti lurdské jeskyňce se dochoval stejný prostor, ve kterém je dřevěné točité schodiště na kůr.

2.3.2 Sakristie

Po pravé straně kněžiště se nachází sakristie, do které se dostaneme masivními dřevěnými dveřmi. V sakristii je jednoduchá oratoř propojená s kostelem původním barokním oknem, v němž jsou jednotlivá skla spojena olůvkem.¹¹⁸ Druhé okno sakristie směřuje na dvorek před poustevnou. Toto okno má kované mříže. Místnost má značně poškozené stropy a v současné době slouží jako odkladiště věcí z poustevny a předmětů spojených s údržbou.

2.3.3 Kůr

Nad vstupem do kostela se nachází kůr. Na ten lze vystoupit po dřevěném točitém schodišti. Byl určen pro stávající a dosud funkční varhany. Pocházejí z roku 1901 a jsou dílem Paula Noskeho z Broumova. Jedná se o jednomanuálové varhany ve stylu středního českého romantismu.¹¹⁹ Varhany mají „mechaniku s kuželkovou vzdušnicí, kuželky jsou spíše válcovité. Stav varhan je velmi dobrý, jsou po generální opravě píšťal, klaviatury, pedálnice a mechaniky. U píšťal byl obnoven půvabný jemný nápliv... Píšťaly jsou velmi nahloučené a nepatrným

¹¹⁶ OTTO, Jan. Ottův slovník naučný, díl 16, 1900, s. 379.

¹¹⁷ ŠIKUT, Ladislav. Průvodcovský text, s. 2. „Dr. z Peithrsbergu nechal totiž vykopat tajnou chodbu mezi Dolním zámkem, tímto kostelem a Bischofsteinem. Existuje pamětník této chodby. Protože dnes jsou vstupy zavaleny nebo zazděny a my nevíme, kde byly, nechali jsme vše prověřit alespoň proutkaři, ti celou chodbu (která vede několikrát na zemský povrch a zase opět pod zem) zmapovali a určili vstupy do podzemí. Zde byly vstupy v dodatečně postavené lurdské jeskyňce a pod schody na kůr. Proutky ukázaly i místnost pod kostelem, tedy hrobku.“

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

*pohnutím se tudíž rozladí, proto se nechávají každým rokem přiladit.*¹²⁰ Kůr má dřevěnou balustrádu, která je plastická pouze z pohledu z kostela. Kromě varhan se na kůru nachází skříň, ve které jsou uchovány kněžské ornáty.

Nad prvním kůrem se nachází ještě druhý kůr, který byl dodatečně postaven v 19. století. Na ten se lze dostat po dřevěném rovném schodišti. I tento kůr má kuželkovou balustrádu, jedná se však pouze o malovanou imitaci na dřevě. Z kůru lze vystoupit do podkroví kostela. Tam je uložen poškozený mariánský obraz, kovový věžní hodinový stroj a kamenné zaváží do hodin. Jinak je podkroví nevyužité. Z podkroví se lze dostat do věže kostela.

2.3.4 Vitrážová okna

Vitrážová okna v hlavní lodi pocházejí z 19. století. Podle Ladislava Šikuta mají být darem manželů Johanny a Fritze Faltisových.¹²¹ Vitráže jsou dílem známé firmy „J. Kryšpín 145-I“ z Prahy.¹²² *Velkolepá barevná skleněná okna zaplňují malý kostel zázračným světlem, díky němuž se vysoký oltář a půvabná kazatelna s mnoha anděly jeví jako radostně se pohybující svět.*¹²³ Vitráže v hlavní lodi mají obdélníkový tvar s oválem uprostřed. V oválu je vždy polopostava znázorňující světce. Po evangelní straně je to výjev Nejsvětějšího srdce Páně,¹²⁴ sv. Jana Křtitele¹²⁵ a po epištolní straně Neposkvrněné Srdce Marie¹²⁶ a svatá Tereza.¹²⁷ V sakristii jsou pak naproti sobě dvě vitráže ve tvaru průniku čtyř oválů, které nesou po levé straně nápis MARIA z propletených písmen a po pravé straně zkratku JHS.¹²⁸

¹²⁰ <https://www.poustevnateplice.cz/> autor textu neuveden.

¹²¹ Terénní výzkum autorky DP 8. 4. 2018. Dvě okna s doloženým věnováním od manželů Faltisových z roku 1913 jsou též v presbytáři kostela sv. Vavřince v horních Teplících.

¹²² Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Nápis na okně v kostele. „J. KRYŠPÍN, PRAG-145-I.“

¹²³ KARPf, Josef. *Wekelsdorf*, s. 184.

¹²⁴ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Okno nese nápis „HEILIGSTES HERZ JESU.“ a značku firmy „J. KRYŠPÍN, PRAG-145-I.“ Vitráž znázorňuje polopostavu Ježíše Krista v modročerveném rouchu. Srdce znázorňuje lidství Božího Syna.

¹²⁵ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Okno nese nápis „HL. JOHANNES D. TÄUFER.“ a značku firmy „J. KRYŠPÍN PRAG-145-I.“ Jedná se o polopostavu Jana Křtitele, na jehož kříži je nápisná páska s textem „ECCE AGNUS DEI.“

¹²⁶ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Okno nese nápis „HEILIGES HERZ MARIAE.“ a značku firmy „J. KRYŠPÍN PRAG-145-I.“ Obraz představuje polopostavu Panny Marie s lilií v ruce.

¹²⁷ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Okno nese nápis „HEILIGE THERESIA.“ a značku firmy „J. KRYŠPÍN PRAG-145-I.“ Svatá Tereza je znázorněna s atributem knihy a psacího brku.

¹²⁸ Okna se nacházejí ve výšce 415 cm od podlahy.

2.3.5 Fresky nástropní

Nástropní malba nad lodí

Autorství fresek je připisováno místnímu umělci Johannu Hausdorfovi, který na Broumovsku prokazatelně vytvořil malby v kostele Všech svatých v Heřmánkovicích. „*Místní, dnes téměř zapomenutý malíř Johann Hausdorf pocházel z Otovic, později se však usadil přímo v Broumově. O jeho životě toho jinak moc nevíme. Data jeho narození a úmrtí byla dosud udávána chybně, což vedlo i k některým nesprávným závěrům o jeho díle.*“¹²⁹ Johann Hausdorf se podílel na výzdobě interiérů některých kostelů v blízkém okolí. Mimo již zmíněného svatostánku v Heřmánkovicích se jednalo též o kostely v Broumově, Otovicích, Radkowě či Polici nad Metují. Na Broumovsku byl zaměstnáván převážně benediktiny a spolupracoval také s architektem Kiliánem Ignácem Diezenhoferem.¹³⁰ Vzhledem k vazbám Johanna Peithrsberga na broumovské benediktiny byla volba autora logická. Autorství předlohy fresek není v pramenech doloženo, avšak podle zvolených témat jej lze přisoudit konkrétnímu umělci. Podle Ladislava Šikuta by předlohami mohly být ilustrované Loretánské litanie od Francisca Xaveria Dorna. Při srovnání litaní s freskami jsou nápadně podobné motivy zobrazující trůn Boží milosti se šesti lvy, hvězdopravce a Nanebevzetí Panny Marie.¹³¹ Podle novodobé kroniky se jedná o „*pozoruhodnou malbu vzácného umění Bolaudistického.*“¹³² V 19. století byly fresky obnoveny a přemalovány.¹³³ Na některých místech je stále patrná prosvítající původní výmalba.

Ústředním motivem fresky je korunování Panny Marie jejím synem korunou z hvězd. Nad Pannou Marií je vyobrazena Nejsvětější Trojice – Otec, Syn a Duch svatý, kteří s pomocí andělů vynášejí Marii. Okolo tohoto výjevu je do kruhu vyobrazeno devět andělů znázorňujících devět andělských kůrů vzdávajících úctu.¹³⁴ Anděl po pravé straně Nejsvětější Trojice má dva páry křídel a na sobě vyobrazené Boží oko. Anděl nalevo má tři páry křídel a na sobě Boží srdce. Mezi anděly je i archanděl Gabriel, který nese na štítě nápis QVIS VT

¹²⁹ MÁDL, Martin. *Všichni svatí z Heřmánkovic: lidové, nebo evropské umění?* Zprávy památkové péče, roč. 77, 2017, č. 1-2, s. 114.

¹³⁰ Tamtéž. Autorství, na základě srovnání s malbami v kostele Všech svatých, připsal PhDr. Martin Mádl, Ph.D. Johannu Hausdorfovi. O tom, že autorem maleb v kostele v Heřmánkovicích je Johann Hausdorf, svědčí dobový zápis v kronice Martina Rothera, školmistra v Heřmánkovicích.

¹³¹ DORNN, Franciscus Xaverius. *Litaniae Lauretanae ad Beate Virginis, caelique regine Mariae Honorem, et Gloriam prima vice in domo Lauretana a Sanctis Angelis decantatae, Postea ab Ecclesia Catholica Aprobatae et Confirmatae, Symbolicis ac Biblicis Figuris in quinquaginta septem iconismis Aeneis expressae, et secundum ordinem titulorum exhibitae*, Augsburg 1771, vydání 3, s. 2, 14, 45.

¹³² Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 41. Jedná se nesprávný přepis skupiny vzdělavců zabývajících se zpracováním životopisů katolických svatých – Bollandisté.

¹³³ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, s. 314.

¹³⁴ Tamtéž.

DEVS – Kdo je Bůh. Hlavní výjev je zasazen mezi slepé balustrády, na nichž sedí zlatí andělci. Malba na fabionu představuje balustrádu, kterou podpírají skupiny sloupů s korintskými hlavicemi. Mezi skupinami sloupů jsou slepé balustrády představující balkony s květinovou výzdobou. Mezi korintskými sloupy stojí v nikách alegorické postavy s nápisy SPES – Naděje, CHARITAS – Láska, JUSTITIA – Spravedlnost, FORTITUDO – Síla, POTENTIA – Moc, TIMOR DEI – Bázeň Boží, FIDES – Víra. Pod každou skupinou sloupů končí ve zdi pilasty s korintskými hlavicemi.

Nástrovní freska nad kněžištěm

Freska nad kněžištěm představuje trůn Boží milosti. Prázdný trůn¹³⁵ jako by byl připravený pro Královnu Marii, která je nad trůnem zobrazena v oblacích. Vedle něho jsou vyobrazeni čtyři andělé a k samotnému trůnu vede sedm schodů. Na spodních třech schodech je nápis: FILIA DEI PATRIS,|MATER DEI FILIJ,|SPONSA SPIRITUS SANCTI. Na stupních před trůnem je po stranách šest alegorických lvů. Každý lev drží v tlapách jiný předmět. Zleva odspodu jsou to lvi držící d'ábla, Ukřižovaného a kostlivce. Na pravé straně odspodu vavříny ověšeného Krista, lilii a nádobu ve tvaru urny, na níž je poměrně moderní majuskulou nápis „PANAC“.¹³⁶ Po stranách na předním okraji malby stojí dva hvězdoppravci, kteří se ptají pomocí nápisů na dalekohledech. Jsou to otázky z knihy Genesis 32,27: DIC MIHI QUO APPELARIS NOMINE?¹³⁷ a Genesis 24,23: CUIUS ES FILIA? INDICA MIHI.¹³⁸ Odpověď na první otázku drží anděl pod trůnem v otevřené knize: ET NO|MEN VIR|GINIS MARIA.¹³⁹ Odpověď na druhou otázku je připisována andělem na stupně trůnu.¹⁴⁰ Po stranách fresky na fabionu jsou latinsky napsány vlastnosti Panny Marie z modlitby „Pod ochranu Tvou se utíkáme.“ Ke každému z nich je vyobrazen alegorický obraz – AUXILIATRIX NOSTRA – Pomocnice naše – bortící se kostel, z něhož utíkají lidé, DOMINA NOSTRA – Naše paní – výjev představuje válku proti Turkům, MEDIATRIX NOSTRA – Prostřednice naše – turecké zajetí,

¹³⁵ Antonín Cechner uvádí ve svém Soupisu památek z r. 1930 trůn vědy dle růžencového cyklu, Zdeněk Boháč ve svých Poutních místech v Čechách z r. 1995 trůn Panny Marie jako sídlo vědy.

¹³⁶ Jedná se o předmět válcovitého tvaru, iluzivně působící jako z mramoru. Může se jednat o část sloupu, nebo nádobu.

¹³⁷ Pověz, jaké je tvé jméno?

¹³⁸ Pověz mi, čím jsi dcera?

¹³⁹ A jméno Panna Marie.

¹⁴⁰ FILIA DEI PATRIS, MATER DEI FILIJ, SPONSA SPIRITUS SANCTI - dcera Boha Otce, matka Boha syna, nevěsta Ducha svatého.

ADVOCATA NOSTRA – Orodovnice naše – soud s obžalovaným a obhájcem, MISERATRIX NOSTRA – Milosrdná naše – peklo, v němž hříšníci natahují ruce k andělovi.

Přechod mezi nástrovní malbou v lodi a sakristií tvoří vítězný oblouk, na jehož koncích jsou vyobrazeni dva poustevníci – Dr. Peithrsberg a jeho sluha Augustin Hiller. Třetí poustevník, Fr. Evagrius, který poustevnu obýval, se k nim přidal pravděpodobně až po dokončení fresky, neboť tu není znázorněn. Mezi oběma poustevníky je na oblouku napsán biblický verš z Nového zákona z Listu Židům, 4,16: ADEAMUS AD THRONUM GRATIAE UT MISERICORDIAM CONSEQUAMUR – Přístupme k trůnu milosti, abychom dosáhli milosrdenství a milost.

2.3.6 Mobiliář

Hlavní oltář

Dominantu kostela tvoří dřevěný barokní oltář zasvěcený Panně Marii Pomocné. V mense oltáře je uschována schránka s ostatky a s nápisem „Ad Altare majus B. M. V. tit. Aux. Xñor.“¹⁴¹ Schránka je zapečetěna osmi červenými pečetěmi s vyobrazeným svatým Vavřincem a jeho atributem – roštem – uprostřed. Opis na pečetě zní: KIRCHENSIEGEL MARKT WEKELSDORFER.¹⁴² Pouze jedna pečeť je úplná, ostatní jsou poškozené nebo nedotiskuté. Tato pečeť patřila ke kostelu sv. Vavřince v Horních Teplicích.

Retabulum je zdobeno dvěma páry sloupů s korintskými hlavicemi. Vnější sloupy mají hladké dřívky, vnitřní sloupy torované. Oltář má nástavec s obrazem, na němž jsou písmena JHS a kruhovitě se rozbíhající paprsky. „*Nad vysokým oltářem visel Mariánský obraz.*“¹⁴³ Na něm je vyobrazena Panna Marie Pomocná. Nyní se jedná pouze o fotografii původního obrazu, originál je pravděpodobně uložen v depozitáři v Broumově. Obraz byl před vysvěcením objektu umístěn v zahradě u kostela.¹⁴⁴ Tabernákl oltáře je celý zlacený, po jeho stranách jsou vyobrazeny znaky s monogramy. Na levé straně se nachází erb donátora Jana Maxmilian Peithrsberga. Znak je rozdělen na tři části. V levé horní části je vyobrazen jelen ve skoku v červeném poli. V pravé horní části je znázorněna stojící lvice s ptačím brkem v tlapě v černém poli. Spodní část tvoří tři růžové květiny na modrém poli. V klenotu je vyobrazen jelen ve skoku s prstenem v tlamě. Okolo erbu jsou napsány iniciály J.M.V.P.¹⁴⁵ Na druhé straně tabernáku je vyobrazený znak překřížené kotvy a rostliny ovinuté stužkou. Okolo křížení věnc se zlatou mašlí. Nad věncem dvouramenné váhy.¹⁴⁶ Pod celým vyobrazením leží dva balíky. Na levém balíku jsou jakoby napsány monogramy s letopočty A.E. 1870, A.J. 1908.¹⁴⁷ Pravý balík je jakoby převázaný lanem. Po stranách oltáře jsou dvě branky. Vzadu za oltářem jsou uschované

¹⁴¹ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Schránka je tvořena dřevěným rámem o velikosti 36,6 x 36,3 cm a kamennou deskou o velikosti 26,7 x 26x2 cm. Překlad nápisu „Na hlavním oltáři blahoslavené Panny Marie titulované Pomocnice křesťanů“.

¹⁴² Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Překlad nápisu „Církevní pečeť trhového místa Wekelsdorf“.

¹⁴³ KARP, Josef. *Wekelsdorf*, s. 184.

¹⁴⁴ ŠIKUT, Ladislav. Výklad ze dne 28. 3. 2020.

¹⁴⁵ Johann Maxmilian von Peithrsberg.

¹⁴⁶ ŠIKUT, Ladislav. Průvodcovský text, s. 2. Malba na levé straně oltáře vyobrazuje značky malířů, kteří oltář přemalovali – váhu, meč, vavřík a dva kamenné kvádry.

¹⁴⁷ Terénní výzkum autorky DP 8. 4. 2020. Monogram A.J. odkazuje na renovaci oltáře v roce 1908 Antonínem Johnem. Monogram A.E. s letopočtem 1870 pravděpodobně odkazuje na předchozí renovaci, o jejímž provedení se záznam nepodařilo dohledat.

dva díly, na kterých dříve stáli z obou stran před oltářem dva andělé. V roce 1908 oltář renovoval Antonín John¹⁴⁸

Boční oltáře

Jedná se o dva oltáře ve stejném uměleckém stylu. Na evangelijní straně se nachází oltář zasvěcený sv. Anně. Jde o jednoduchý dřevěný oltář s dvěma sloupy s torďovanými dřívky. V roce 1907 došlo k opravě Antonínem Johnem, jak o tom svědčí nápis na boční straně.¹⁴⁹ V menze jsou uschovány ostatky sv. Anny.¹⁵⁰ Dokládá to nápis: „Ad Altare s. Annae“¹⁵¹. Ostatky jsou zapečetěny sedmi pečetěmi. Jedná se o stejné pečeti jako na hlavním oltáři. Žádná pečeť není celá. Na oltáři stojí soška pražského Jezulátka.

Na epištolní straně se nachází dřevěný oltář sv. Rocha. V menze je uložena dřevěná schránka s nápisem: „Ad Altare s. Rochi“.¹⁵² Schránka je zapečetěna osmi pečetěmi, které jsou všechny poškozené. Jedná se opět o stejnou pečeť jako v případě oltáře sv. Anny. Porušené je i plátno, které ostatky zakrývá. I na tomto oltáři je doklad o jeho rekonstrukci v roce 1907.¹⁵³

Obrazy světců, které byly v oltářích zasazeny, bohužel chybějí. Prázdné místo po obrazech nad mensou zakrývá látka. Relikvie do oltářů dovezl Dr. Peithrsberg ze svého pobytu v Římě, kde se stal novicem.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Terénní výzkum autorky DP 31. 5. 2020. „Renoviert i J. 1908 Ant. John Goldstaffirer in Arnau. Joh. Frieß Gehilfe“.

¹⁴⁹ Terénní výzkum autorky DP 8. 4. 2020. „Renoviert i J. 1907 Ant. John Goldstaffirer in Arnau. Joh. Frieß Geh.“

¹⁵⁰ Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Schránka je tvořena dřevěným rámem o velikosti 26,7 x 26,7 cm a kamennou deskou o rozměrech 22,1 x 22,1 cm.

¹⁵¹ Terénní výzkum autorky DP 31. 5. 2020. Překlad nápisu „Na oltáři svaté Anny“.

¹⁵² Terénní výzkum autorky DP 6. 8. 2018. Schránka je tvořena dřevěným rámem o velikosti 39,4 x 38,2 cm a kamennou deskou o rozměrech 27,5 x 28,6 cm. Překlad nápisu „Na oltáři svatého Rocha“.

¹⁵³ Terénní výzkum autorky DP 8. 4. 2020. „Renoviert i J. 1907 Ant. John Goldstaffirer in Arnau. Joh. Frieß Gehilfe“.

¹⁵⁴ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, s. 314.

Kazatelna

Kazatelna stojí na evangelijní straně kostela. Jedná se o balkónovou dřevěnou vyřezávanou kazatelnu se zlacenými prvky. Na přední straně mezi hlavičkami andělů je Kristus rozsévač. Na stříšce kazatelny jsou tři andílci, kteří nesou Desatero (příkázání) a latinský kříž.¹⁵⁵

Obrazy

Na půdě kostela je odložený obraz Madony. Panna Marie drží v náručí Ježíška. Oba mají na hlavách velice zdobné koruny. Obraz byl původně umístěn na věži kostela z vnější strany. Je malovaný na plátně nataženém na dřevěné desce. Plátno je z větší části poškozené.¹⁵⁶

Druhý obraz v kostele představuje Pannu Marii na nebesích. Okolo ní je vyobrazeno 12 hlav andílků s křídly. Shlíží na zástup modlících se postav. Ty převyšuje postava sv. Dominika¹⁵⁷ se psem a papežem Piem V.¹⁵⁸ Celý výjev je ovinutý růžemi a propleteným růžencem. Obraz je v pravé horní části poškozený. Je zasazený ve zlatém rámu a nachází se v levé části kněžiště.

V lodi kostela, naproti kazatelně, se nachází další obraz Panny Marie s Ježíškem v náručí. Jedná se zřejmě o kopii olejomalby z 19. století. Byl omylem ponechán ukrytý v objektu, na půdě poustevny se pak našel k němu rám.¹⁵⁹

Podobizna donátora

Jedná se o portrét Dr. Peithrsberga, namalovaný olejem na plátně o rozměrech 56x45 cm a zasazený v hnědém rámu. Malbu popsal Bohumil Sýkora: *„Zvláštní pohled člověka, který nechal kostel postavit. Na obraze je v obleku lékaře, v hábitu, s receptem a přesýpacími hodinami v ruce, stojící před stolem s knihami. Za ním je nataženo lněné plátno, na kterém je vidět stín. Co má tento stín znamenat? Je to stín jeho manželky, který ho provázel celý život – o čem asi malíř vyprávěl? Je to obraz plný záhad. Vyzařuje z něho kouzlo a lidský osud. Pohled*

¹⁵⁵ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, s. 314.

¹⁵⁶ Terénní výzkum autorky DP 5. 8. 2018.

¹⁵⁷ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822-1939, inv. č. 275, kart. č. 22.

¹⁵⁸ Podle Martina Mráze se jedná o papeže Pia V., který zavedl svátek panny Marie Růžencové.

¹⁵⁹ ŠIKUT, Ladislav. Osobní korespondence s autorkou DP ze dne 15. 4. 2020.

*Dr. Peithrsberga přivádí přihlížejícího diváka do neklidu. Obraz nese nápis Joh. Max Peithrsberg, Doktor der Medizin, gest. 17. 12. 1763.*¹⁶⁰ Malíř není v literatuře znám.¹⁶¹ Obraz se již v kostele nenachází, byl odvezen v roce 1991 za působnosti faráře Jiřího Prokúška do deponitáře kláštera v Broumově. Při tamní inventarizaci v roce 2008 byl veden jako chybějící předmět. Podle dochované, ale velmi špatné fotografie lze na obraze rozpoznat postavu s barokní parukou v černém hábitu, která stojí v místnosti s oknem a knihovnou. Pravou rukou se opírá o stůl, levici má položenou na lidské lebce. Postava vrhá na bílou stěnu stín. Na stole, o nějž se opírá, je znatelný nápis, který ovšem z fotografie nelze přečíst. Podle Antonína Cechnera se jedná o nápis Johann Max. von Peithrsberg Doctor der Medizin † 17. XII. 1763.¹⁶² V horní části obrazu je bílý ovál, pravděpodobně též s nápisem.

Další vybavení

V kostele se nachází 16 lavic z konce 19. století, které jsou dílem sochařské a řezbářské dílny Antonína Suchardy z Nové Paky.¹⁶³ Ze stejné dílny pocházejí i lavice z kostela sv. Vavřince v dolních Teplicích, které nesou dataci 1889.¹⁶⁴ „*Suchardovu dílnu tehdy doporučovalo přímo královéhradecké biskupství, protože výsledné interiéry či opravy byly kvalitně provedené a přitom levné.*“¹⁶⁵ Lavice v obou kostelích nesou signaturu Antonína Suchardy.¹⁶⁶

Dlažba je darem Antonína Rikirsche Kotwitzze z roku 1894.¹⁶⁷ Mezi kněžištěm a lodí je chórová přepážka z mramorové balustrády a kovaná dvířka s rozvilinami, mosaznou deskou a rytým nápisem. Obojí je darem manželů Faltisových, kteří byli majiteli zámku v letech 1888–1921. Vybavení do kostela darovali na památku smrti jejich syna Fritze, který padl v roce 1917 během 1. světové války v Rusku.¹⁶⁸

¹⁶⁰ SÝKORA, Bohumil. Přeloženo z knihy Josefa Karpfa Weckelsdorf 4. 11. 2009.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² CECHNER, Antonín, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*. s. 315.

¹⁶³ Terénní výzkum autorky DP 29. 4. 2020.

¹⁶⁴ Terénní výzkum autorky DP 29. 4. 2020. V kostele sv. Vavřince v horních Teplicích se jedná o 24 lavic. Délka lavice 375 cm, šířka 100 cm. Svým provedením odpovídají dílně Antonína Suchardy též hlavní a dva boční oltáře v kostele sv. Vavřince. Nenesou však žádnou signaturu.

¹⁶⁵ <https://www.npu.cz/uop/josefov/sluzby/publikace/sbornik%202019%20web.pdf>

¹⁶⁶ Terénní výzkum autorky DP 8. 4. 2020. V přední straně první lavice je v řezbě nápis: „ANT. SUCHARDA N. PAKA.“

¹⁶⁷ Terénní výzkum autorky DP 29. 4. 2020.

¹⁶⁸ Terénní výzkum 5. 8. 2018. Nápis na chórové přepážce: DEM ANDENKEN AN IHREN EINZIGEN SOHN FRITZ WELCHER IM WELT KRIEGE DEN HELDENTOD FVER DAS VATERLAND AM 11. AVGVST 1917 IN RVSSLAND ERLITTEN HAT GEWIDMET VON DEN ELTERN JENNY VND FRITZ FALTIS IM JAHRE 1918.

Podle inventarizace v roce 2008¹⁶⁹ jsou pozlacený měděný kalich¹⁷⁰ a kasule¹⁷¹ z postříbřené kůže, jejichž existenci dokládá Antonín Cechner, vedeny jako ztracené.¹⁷²

Na prvním kůru se nachází barokní skříň,¹⁷³ ve které jsou uloženy kněžské ornáty. Jedná se o kleriku, rochetu, pluvíály, kasuli, dalmatiku a štóly.

¹⁶⁹ Diecézní konzervátorské centrum, Inventarizace – ŘFK-Teplice nad Metují 2014, výpis chybějících předmětů při inventuře v roce 2008.

¹⁷⁰ Diecézní konzervátorské centrum, Inventarizace – ŘFK-Teplice nad Metují 2014, kalich – měděný, zlacený, v=25 cm, prům. číše=8 cm, prům. patky= 14 cm. Patka kruhová, na ní reliéf ornam. pásů, volut, hroznů a květů. Číše bez koše.

¹⁷¹ Diecézní konzervátorské centrum, Inventarizace – ŘFK-Teplice nad Metují 2014, kasule – postříbřená kůže 115x170 cm, ornament tlačný do kosočtverců a kruhů. Součástí jsou štola a manipul obdobně řešené.

¹⁷² CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, s. 317.

¹⁷³ Terénní výzkum autorky DP 8. 4. 2020. Nápís na skříni „ANNO|1773“.

3. Ivanitská poustevna

3.1 Ivanité v Čechách

Poustevničení se v českých zemích objevuje nejvíce v době baroka. Dřívější působení poustevníků je sice známé, ale bylo pouze ojedinělé. Poustevny byly zakládány z duchovní potřeby osob žít odděleně od světa i od lidí. Klášter jim mohl nabídnout izolaci od světa, ne však už od člověka. Poustevníci náleželi k několika řádům, především k benediktinům, kapucínům, františkánům, augustiniánům a pavlánům. Vzniklo též bratrstvo, které mělo za úkol sdružit rozptýlené lesní bratry – ivanité.¹⁷⁴ Poustevny, bez ohledu na řád, do něhož byl poustevník přijat, stály samostatně hluboko v lesích a měly za úkol chránit a opečovávat osamělá kultovní místa. V průběhu 18. století, kdy se rozmohly poutě, se pomoc poustevníků stala nepostradatelnou. Poustevny se v té době stavěly i jako přístavek ke kostelu, jak tomu je u poustevny v Teplicích nad Metují.

Jméno ivanitské řehole pochází ze jména prvního křesťanského poustevníka v Čechách, sv. Ivana, patrona Čech, který se usadil nedaleko Berouna, v místě známém jako Svatý Jan pod Skalou. O jeho životě se dochovalo několik legend. Podle J. Ševčíka¹⁷⁵ patří mezi nejpřesnější překlady ten od Václava Vladivoje Tomka. Tomek porovnal Dobnerovo latinské vydání legendy s rukopisem z 15. století, který byl tehdy uchován v broumovském klášteře. Stojí za povšimnutí, že historik Václav Vladivoj Tomek pocházel z Police nad Metují, která leží nedaleko broumovského kláštera, kde působil syn zakladatele ivanitské poustevny v Teplicích nad Metují. Samotné Teplice nad Metují pak leží nedaleko obou zmíněných měst.

Podle této legendy pocházel svatý Ivan z Uher a byl příbuzný se svatým Štěpánem, králem uherským. Když si uvědomil marnost a pomíjivost tohoto světa, rozhodl se odejít do pouště. Tam ho jeho příbuzní hledali. On však věděl, že se blíží, prosil Boha o změnu podoby, aby ho příbuzní nepoznali. Poté se rozhodl opustit poušť a hledal jiné místo. Tak přišel do Čech, kde se mu zalíbilo u řeky Lodenice. Tam objevil mezi skalami podivnou jeskyni. Hned první noc ho však obtěžoval d'ábel, se kterým celou noc bojoval. Ráno se pak rozhodl jeskyni opustit. Zjevil se mu však svatý Jan Křtitel a poslal ho zpět do jeskyně, aby d'ábla přemohl. Řekl mu též, že jednoho dne ho navštíví kníže Bořivoj. Svatý Ivan se tedy vrátil do jeskyně a d'ábla přemohl. Zůstal v jeskyni a živil se pouze bylinami a mlékem laně, která ho každý den

¹⁷⁴ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. *Poustevnictví v českém baroku*, Z Českého ráje a Podkrkonoší, ročník 8, 1995, s. 130.

¹⁷⁵ ŠEVČÍK, Jiří. *Album Svatoivanitské*, Praha 2002, s. 19.

navštěvovala. Jednoho dne se český kníže Bořivoj vydal na lov do lesů okolo Lodenice. Uviděl laň a zahnal ji se psy až k jeskyni. Psi se však báli přijít blíže, proto sám vešel do jeskyně, kde spatřil zarostlého člověka a laň v jeho klíně. Když sv. Ivan řekl, kdo je, prosil ho Bořivoj, aby s ním odešel na Tetín. Sv. Ivan však odmítl a žádal Bořivoje, aby o něm nikomu neříkal. Na naléhání manželky Ludmily však Bořivoj vyrazil, co se mu v lese stalo. Ludmila se vydala za sv. Ivanem. V jeskyni ho navštívila a prosila, ať za ní přijede na Tetín. Svatý Ivan svolil a vydal se za Ludmilou na Tetín. Když se pak vracel zpět, potkal pasáky koní. Chtěli zarostlého Ivana zahnat, vzali kámen a hodili ho po něm. Kámen zranil svatého Ivana, krev však už z kamene nešla smýt. Tento kámen je uložen v kostele sv. Jana Křtitele v jeskyni, kde leží tělo sv. Ivana. Když uviděl jeden sedlák, co se stalo, odehnal pasáky a sv. Ivanovi půjčil koně na cestu domů. Tento kůň se mu ještě týž den vrátil. Byl však větší a silnější. Tak se sv. Ivan odvděčil. Když pak zestárnul, zjevil se sv. Ludmile ve snu anděl Páně a žádal ji, aby poslala ke sv. Ivanovi kaplana. Ten stihnul sv. Ivana vyzpovídat dříve, než zemřel. U jeho hrobu nechal Bořivoj postavit kostel a mnoho lidí navštěvovalo hrob i kostel. Z návštěvy se nemocní vraceli uzdraveni a i mrtví obživli. Takto končí legenda.¹⁷⁶

V době zakládání poustevn po vzoru svatého Ivana byli poustevníci nezávislí na církevní organizaci. K poustevničení se však uchýlovali nejen zbožní lidé, ale i ti s kriminální minulostí. Často tak docházelo ke konfliktům s místními obyvateli i s církví. Nekontrolovaní poustevníci totiž mohli téměř beztrestně hlásat cokoli, co sami uznali za vhodné. Církev se proto obávala zneužití svatých myšlenek.¹⁷⁷ Pražský arcibiskup František Ferdinand z Khünburga sdružil, po poradě se svým sekretářem a nástupcem Danielem Josefem Mayerem, poustevníky do kontrolované organizace. Na jeho popud „*byl řád založen v roce 1725 císařem Karlem VI. a papežem Klementem XII. potvrzen. Tito poustevníci museli zůstat ve svých poustevnách, vést zbožný život a nosit roucho hřebíčkové barvy s bílými provazy, špičatou kapucí, krátkým pláštěm s růžencem a křížem na provaze.*“¹⁷⁸

Na žádost poustevníků sepsal pravidla nového bratrstva Dominik Antonín Stoy v roce 1729.¹⁷⁹ Poté, co mu zemřelo všech šest dětí a manželka, rozhodl se stát se poustevníkem. Nejprve odešel do místa mezi Jablonným v Podještědí a Mařenicemi, později do Svatého Jana pod Skalou. Pro své následovníky sepsal pravidla řehole, která nazval *Lilium Convallium*.

¹⁷⁶ ŠEVČÍK, Jiří. *Album Svatoivanitské*, s. 19.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 103.

¹⁷⁸ KARP, Josef. *Weckelsdorf*, s. 183.

¹⁷⁹ ZAHRADNÍK, Pavel. *Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů*, Bibliotheca Strahoviensis, ročník 2, 1996, s. 72. Možný je též přepis jména Stey.

Čerpají ze života, poučení a skutků poustevnických otců. Důvod k sepsání pravidel viděl v úpadku poustevnického života, „*neboť mnozí se nazývají poustevníky, aniž by měli k tomu povolání, jiní se od pravého poustevnického života uchylují, což se projevuje tím, že nechtějí pracovat, oblékají poustevnický hábit, aniž by měli klauzuru či celu, potulují se, aniž by konali jakákoliv duchovní cvičení, žebrají a více pobývají v hostincích než v celách. Zvláště terciáři získávají ve vzdáleném Římě snadno povolení ke vstupu do poustevnického stavu, s tímto svým „římským listem“ se vracejí do Čech a zde se vydávají za poustevníky, ač pravými poustevníky nejsou.*“¹⁸⁰ Odeslal proto žádost na arcibiskupství, „*aby všichni poustevníci byli povinni žít pod jednou jedinou řeholí a svými statuty, aby pouze onen generální vikář směl přijímat nové poustevníky a potvrzovat jejich sliby a aby tito poustevníci nosili svůj hábit se znamením Thau, jež by je také odlišovalo od ostatních potulných a cizích poustevníků.*“¹⁸¹ Nabídl též, že prozkoumá život poustevníků v jiných zemích a žádal o povolení, aby mohl sestavit „*poustevnickou řeholí a statuta.*“¹⁸² Řehole, kterou sepsal již v srpnu roku 1729, obsahuje pokyny, jak žít správně v poustevně a jak dosáhnout spásy. Tato řehole má být „*onou spasitelnou řeholí, která přitáhla do pustin a lesů bezpočet zbožných i hříšníků a udělala z nich zázračné muže.*“¹⁸³ Statuta bratrstva poté schválil pražský arcibiskup Daniel Josef Mayer 28. dubna 1732. „*Církevně i světskými úřady bylo ohlášeno, že každý poustevník, pokud není členem nějakého řádu, musí přistoupit k tomuto bratrstvu, jinak bude vyhnán z poustevny.*“¹⁸⁴

Pokud se někdo pro takový život rozhodl, musel tyto stanovy dodržovat. Měly celkem 42 kapitol, podle počtu let, kdy měl svatý Ivan v poustevně pobývat. Stanovy byly velmi přísné.¹⁸⁵ Pro tento způsob života bylo důležité vzdát se veškerého majetku. Bylo proto nutné, aby si každý kandidát sehnal předem patrona a poustevnu zajištěnou fundací.¹⁸⁶ Poté musel celý rok zůstat na zkoušce, aby mohl vykonat noviciát. Řehole upravovala též oblečení, ve kterém poustevníci chodili. „*Duchovním oděvem Svatoivanské kongregace je prostý soukenný hábit hřebíčkové, tj. hnědé barvy, s úzkými rukávy, dlouhý až na paty. Pro teplo a práci tunika neboli spodní oděv. K tomu patří přišpičatělý škapulíř, dva prsty dlouze pod páskem na znamení umrtvování svých údů od zlých žádostí, a kapuce k znázornění dětské nevinnosti a prostoty a k ochraně hlavy. Dále pláštík dlouhý na šířku ruky od kolen. K oděvu patří černý, kožený, dva*

¹⁸⁰ ZAHRADNÍK, Pavel. *Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů*, s. 77.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 77.

¹⁸² Tamtéž, s. 77.

¹⁸³ *Lilium Convallium*, s. 2.

¹⁸⁴ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. *Poustevníci v českém baroku*, s. 141.

¹⁸⁵ ŠEVČÍK, Jiří. *Album Svatoivanitské*, s. 103.

¹⁸⁶ *Lilium Convallium*, s. 3.

*prsty široký opasek s prostou železnou přezkou. Při jeho připínání se má vždy modlit ke cti Pána Ježíše spoutaného v Getsemanské zahradě, Otče náš a Zdrávas Maria. Na opasku je středně velký černý dřevěný růženec s dřevěným křížem. Nosí se boty a punčochy černé nebo hřebíčkové barvy a nechodí se v žádných sandálech nebo pantoflích. Na cestu se bere černý klobouk a hůl ve tvaru Thau, jak mívali staří Otcové. Kdo není vysokého věku a netrpí chladem, nesmí na těle nosit žádnou košili. Když je velké vedro, při práci a na cestách se může použít na ramenou potní plátno. Potom spodky [kalhoty] v barvě hřebíčkové nebo černé, lněné, soukenné nebo z kůže se mají nosit stále.*¹⁸⁷

I poustevny vypadaly všechny podobně. Skládaly se z cely či cel, kuchyně, sklepa coby spižírny a zahrádky na způsob milohrádku.¹⁸⁸ Poustevny se stavěly pro jednoho poustevníka a jeho pomocníka. V Teplicích nad Metují jsou doloženi pomocníci dva. Pro vzájemnou komunikaci měli vyhrazeno denně třicet minut, jinak museli zachovávat mlčení. Samotu neměli poustevníci porušovat, proto se měli zdržovat pouze v místě poustevny. *„Do poustevny a cely nesmí s vědomím bratra vejít žádná žena. To se zakazuje pod velikým trestem. Každý bratr má mít poustevnu vždy zavřenou a bez posvátného důvodu nemá dovolit ani žádné mužské osobě, mladé nebo staré, vstoupit. Nikdo tam nesmí jíst ani pít ani zůstat přes noc. Cela má být malá, ale čistá, v ní maličký stůl bez přikrývky nebo okrasy a židli nebo lavičku bez opěradla. Klekátko a nad ním krucifix a umrlčí lebku. U oltáře papírové obrazy např. Nejsvětější Trojice, Nejblahoslavenější Matky Boží, sv. Ivana a světce poustevny. Nádobí k jídlu a pití hliněné nebo dřevěné, všechno prosté. Za postel slouží prkno a pod ním rakev. Na posteli (bez slamníku, matrace a ložního prádla) k ležení a zakrytí hrubou přikrývkou a spát se má v tunice.*¹⁸⁹ Poustevníci tedy spali na rakvi. Šlo o připomínku biblické věty „Pamatuj, že prach jsi a v prach se obrátíš“.¹⁹⁰

Podrobné pokyny měli i ohledně jídla. *„Bratr má jíst střídavě a skromné pokrmy, aby jejich hojností nestavěl překážky duši na cestě k dokonalosti. Nadbytkem jídla a pití vznikají zlá pokušení. Žádný poustevnický život nemůže být bez tohoto omezování. Před jídlem i po něm se má pomodlit a při jídle něco duchovního číst a rozjímat, aby obcerstvil také svou duši.*

¹⁸⁷ Liliium Convallium, s. 4.

¹⁸⁸ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. *Poustevníci v českém baroku*, s. 130.

¹⁸⁹ Liliium Convallium, s. 15.

¹⁹⁰ KONEČNÝ, Vratislav. https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/co-skryvaji-sifry-a-symboly-kostela-u-poustevny-ivanitu-v-teplicich-4015554#utm_content=ribbonnews&utm_term=co%20skr%C3%BDvaj%C3%AD%20%C5%A1ifry%20a%20symboly&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz

*Kde bydlí dva či více bratří pohromadě, mají mlčení při jídle zachovávat a hlavu mít přitom zakrytou kapucí. Mnozí skonali pro nestřídmost, kdo se umí ovládat, prodlouží si život.*¹⁹¹

Ivanitským poustevníkům bylo též zakázáno vlastnit jakýkoliv majetek, vše patřilo kongregaci. *„Zakazuje se ujímat se jakékoli světské věci, a tím ducha mást. Také nesmí žebrať o jídlo nebo peníze. Kdo to přestoupí, ten vedle jiného trestu musí ještě podle rozhodnutí představených chodit bez kapuce.*“¹⁹² Lidé jim však mohli přinést něco k jídlu ze své vlastní vůle. Pokud poustevníci tyto potraviny přijali, nešlo o porušení řehole.

První nedatovaný seznam ivanitů v Čechách pochází pravděpodobně z roku 1738 a uvádí celkem 13 příslušníků řádu. V dalších letech docházelo k novým soupisům, nikdy však počet ivanitů v českých zemích nepřekročil číslo 35.¹⁹³ V Královéhradeckém kraji byla poustevna v Teplicích nad Metují jedinou do roku 1772, kdy vznikla ještě poustevna v Lomnici nad Popelkou.

Doba rozkvětu pousteven však netrvala dlouho. Nejprve vydala Marie Terezie 14. prosince 1771 zákaz přijímat do bratrstva nové členy. Úřední seznam uvádí celkem 32 pousteven ivanitů, ale podle zachovalých zpráv bylo v Čechách pousteven mnohem více.¹⁹⁴ Po nástupu na trůn vydal její syn Josef II. zákon o věcech církevních, kterým byly zrušeny dvě třetiny všech klášterů. *„Na základě dekretu ze 16. ledna 1782 vyšla 12. června téhož roku instrukce ke krajským komisařům, jejíž sedmý článek nařizoval, aby veškerí poustevníci byli povoláni k vrchnostenským úřadům a v přítomnosti příslušného faráře jim byl ohlášen jejich osud. Museli bez meškání odložit poustevnický hábit a přešít z něj světský oděv. Pokud si sami neodstříhli vous, bylo jim to násilně provedeno. Také jim byly zabaveny všechny nadace a podpory.*“¹⁹⁵ Některá města se bránila zrušení kaplí. Poustevníkům bylo nabídnuto vstoupit do jiného povoleného řádu a žít se civilním řemeslem, například kostelničením. Při rozhodnutí poustevníků kostelničit jim zůstávaly nadace, a proto se jich k tomuto řemeslu mnoho přihlásilo. Poustevničení však zaniklo úplně. *„Veškerý majetek propadl ve prospěch Náboženského fondu... Všechny nadace pro jejich udržování byly zabaveny a začalo důkladné šetření o jmění jednotlivých pousteven. Poustevníci a jejich mecenáši hleděli zatajit, co se dalo, takže kromě 66 poustevníků mimo kongregaci bylo při rušení bratrstva z uvedené obavy*

¹⁹¹ Liliium Convallium, s. 17.

¹⁹² Liliium Convallium, s. 18.

¹⁹³ ZAHRADNÍK, Pavel. *Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů*, s. 93.

¹⁹⁴ ŠEVČÍK, Jiří. *Album Svatoivanitské*, s. 104.

¹⁹⁵ VOJTÍŠKOVÁ, Marie. *Poustevníci v českém baroku*, s. 143.

*o propadnutí majetku zaevidováno jen sedmnáct regulérně hlášených ivanitů, kteří měli zaručen příspěvek nadacemi. Již ze samotných značně se rozcházejících hlášení je patrné, že byl při této reformě a likvidaci velký zmatek. Ve skutečnosti při tomto zrušení čítalo bratrstvo 83 poustevníků.*¹⁹⁶

Tímto dekretem došlo k zániku poustevnického života v českých zemích, který již nebyl nikdy obnoven, jak se stalo v některých sousedních zemích. „*Poslední soupis poustevníků, tentokrát již v celých Čechách, vykonaly nikoliv církevní, ale světské úřady už po zákazu poustevnického života roku 1782. Tehdy bylo v Čechách napočteno 78 poustevníků (o dalších 3 poustevnách pak bylo uvedeno, že nejsou obsazeny poustevníky), aniž již bylo rozlišováno, zda jde o ivanity či terciáře. Z tohoto počtu 23 poustevníků (tedy 29 %) žilo na území Bydžovského, Hradeckého a Litoměřického kraje, tedy v diecézích královéhradecké a litoměřické v jejich dřívějších hranicích.*“¹⁹⁷ Po roce 1782 je doloženo pouze 17 poustev, mezi nimi i ta v Teplicích nad Metují.¹⁹⁸

¹⁹⁶ ŠEVČÍK, Jiří. *Album Svatoivanitské*, s. 104.

¹⁹⁷ ZAHRADNÍK, Pavel. *Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů*, s. 97.

¹⁹⁸ WINTERA, Vavřinec. *Pražský lékař poustevníkem v Teplických skalách*. Čech, příloha k č. 216, 7. 8. 1905, s. 1.

3.2 Zakladatel poustevny Jan Maxmilian Peithr z Peithrsbergu

Jan Maxmilián Peithrsberg se narodil v Praze v roce 1688. „*Pravděpodobně se již v době studií seznámil se členy benediktinského řádu, později se stal břevnovským klášterním lékařem a jedním z nejbližších světských přátel břevnovského konventu.*“¹⁹⁹ Jak vyplývá z diplomu císaře Karla VI., kterým povýšil Jana Maxmiliána do šlechtického stavu, byli rodiče a prarodiče Jana Maxmiliana Peithra měšťané a patriciové v Praze. On sám se stal doktorem filosofie a medicíny na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Za tyto a jiné zásluhy byl on i jeho dědicové v roce 1730 povýšeni do šlechtického stavu. Získal predikát von Peithrsberg a byl mu udělen šlechtický znak.²⁰⁰ Stalo se tak 21. ledna 1730.²⁰¹ „*My Císař Karel VI. povyšujeme tímto diplomem do šlechtického stavu Jana Maxmiliána Peithra, jehož rodiče a prarodiče byli měšťany a patricii v Praze a prokazovali v různých úřadech svoji věrnost. On sám získal po vykonaných studiích doktorát filosofie a medicíny i jiné zásluhy. Povýšen proto a jeho dědicové manželství do šlechtického stavu, dán mu predikát von Peithrsberg a šlechtický znak: štít polovičně rozpolcený a dělený, - v pravé horní polovici červené: jelen v poskoku se zlatým prstenem v hubě a drahokamem, - v levé horní polovici černé: zlatý lev držící v pravé ruce psací brko, s vyplazeným červeným jazykem, - nad štítem turnajová helmice uzavřená s bílo-žlutočervenými železnými páskami v modré barvě a zavěšeným zlatým klenotem. V dolní části rozpolceného štítu na (modrém podkladu) na zeleném spodku 3 červené růže vyrůstající z bílé skály, každá na zeleném stonku o třech listech, - po obou stranách všeho pokrývky: pravá – červeno stříbřitě zbarvená a levá – černo zlatá barva, - z přilbice rostoucí jelen posazený mezi černými orlími perutěmi dovnitř obrácenými. --- Kdo by nedbal tohoto povýšení, dostane pokutu 50 marek pájného zlata, z čehož polovina připadne do královské komory, polovina Janu Max. Peithrovi z Peitersbergu neb dědicům.*

Dáno ve Vídni 21. 1. 1730

Karel v. r.

Ferdinand hrabě Kinský v. r.

Vilém hrabě Kollowrath v. r.

¹⁹⁹ SÝKORA, Bohumil. *Novodobý poustevník u Teplických skal*. Broumovské noviny, 2007, číslo 3, s. 17.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ <http://katedry.osu.cz/khi/nhm/publikace/prehled-tabulka.pdf>

Na rubu: Ad mandatum Sacr. Caes. Regiae Maiesthatis proprium

Karel Nikanor Voříkovský z Kunratic v. r. ²⁰²

S manželkou, rozenou Schönfeldovou²⁰³, měli jednoho syna Benna, narozeného v roce 1728. „Synovi zajistil přijetí do benediktinského řádu a v roce 1744 se stal členem broumovského konventu. Studoval filozofii v Salzburgu, stal se profesorem theologie a reorganizátorem domácího studia v Břevnově a Broumově.“²⁰⁴ Vyučoval jako profesor v Broumově, přijal klášterní jméno P. Benno a zde také roku 1772 zemřel.

Po smrti manželky v roce 1748, která se podle pověsti zadusila knedlíkem, se Maxmilián přestěhoval za svým synem do Broumova, kde žil jako host do roku 1752.²⁰⁵ „Navštěvoval pilně kostely, podílel chudé, zaváděl pobožnosti a podporoval nábožná bratrstva.“²⁰⁶ V roce 1752 vážně onemocněl a jako odměnu za své uzdravení slíbil vystavět kapli na počest Panny Marie a strávit zbytek života jako poustevník. Jeho sluha Augustin Hiller, který se o něho ve vážné nemoci staral, se rozhodl jej následovat. Nejprve si pro zřízení poustevny vybral místo v Broumově u Dolní brány. Na to však nedostal stavební povolení, neboť bylo podmíněno vstupem do benediktinského řádu, s čímž však nesouhlasil jeho sluha Augustin Hiller.²⁰⁷ Proto Maxmilián odešel do Dolních Teplic, kde získal díky Johannu Zellerovi, správci strakovského dědictví, na kamenitém kopci nad zámek místo pro výstavbu své poustevny.²⁰⁸ Do ní se nastěhoval 16. října 1753. „Nejprve se oblékl sám do řádového hábitu poustevníků kongregace sv. Ivana, po vysvěcení kostela přijal do řádu sluhu Hillera, který dostal jméno Ivan a poustevníka Evagria. Poustevníci deset let žili zbožným, skromným životem, vykonali mnoho dobrého mezi lidmi a hlavně pečovali o svůj kostel. V těžkých časech sedmileté války museli několikrát ze své klauzury uprchnout, ale vždy se vraceli a pomáhali lidem ze všech sil překonat bídu, kterou válka způsobila.“²⁰⁹ V poustevně žil doktor až do své smrti 17. 12. 1763.²¹⁰ Podle svého posledního přání byl doktor Peithrsberg pohřben ve stejné hrobce

²⁰² Kronika města Teplice nad Metují, svazek 2, s. 367.

²⁰³ WINTERA, Vavřinec. *Pražský lékař poustevníkem*, s. 1.

²⁰⁴ SÝKORA, Bohumil. *Novodobý poustevník u Teplických skal*, s. 17.

²⁰⁵ KARP, Josef. *Weckelsdorf*, s. 183.

²⁰⁶ WINTERA, Vavřinec. *Pražský lékař poustevníkem*, s. 1.

²⁰⁷ SÝKORA, Bohumil. *Novodobý poustevník u Teplických skal*, s. 17.

²⁰⁸ KARP, Josef. *Weckelsdorf*, s. 183.

²⁰⁹ SÝKORA, Bohumil. *Novodobý poustevník u Teplických skal*, s. 17.

²¹⁰ WINTERA, Josef. *Pražský lékař poustevníkem*, uvádí datum 1. 12. 1763.

jako manželka a později i jeho syn. Tato hrobka je na podlaze kostela označena křížkem. Další dva ivanité žili podle přání zesnulého klidné, zbožné životy v poustevně až do své smrti.²¹¹ Místo jejich posledního odpočinku není přesně známo.

²¹¹ KARPf, Josef. *Weckelsdorf*, s. 185.

3.3 Historie ivanitské poustevny

„Odedávna byla v křesťanském světě snaha u jistých lidí žítí úplně v samotě a sloužití nerušeně Bohu. To dalo vznik poustevnictví, jež bylo všude průvodním zjevem křesťanství. Je známo, že většina poustevníků žila životem skutečně nábožným. Vyskytly se však případy, kdy poustevník se choval způsobem naprosto nepoustevnickým. Takový případ byl i v Teplicích nad Metují.“²¹²

Zámožný pražský lékař a filozof Jan Maxmilian Peithr z Peithrsbergu se na sklonku svého života rozhodl poustevničit. Do poustevny se nastěhoval ještě před vysvěcením kostela. Přesné datum výstavby poustevny se nedochovalo, pravděpodobné ale je, že se tak dělo těsně po dostavbě kostela nebo souběžně s ní. Schaller uvádí jako datum výstavby poustevny až rok 1756.²¹³

Díky Peithrsbergovu značnému majetku z dob jeho pražské lékařské praxe byla poustevna významně nadána, výše fundace činila 9 000 zlatých. *„Peithrsbergův nadační list nesl datum 14. prosince 1757, biskupskou konzistoří byl potvrzen 18. března 1758. Kromě finančního nadání určoval list také přidělení klíčů od nadační pokladny. Jeden klíč měl u sebe mít hornoteplický farář, druhý klíč zastupitel Dolních Teplíc jako účetní, za což mu připadlo 10 zlatých ročně. Třetí klíč měl u sebe zástupce nadaných Ivanitů, který byl u kostela Panny Marie Pomocné i kostelníkem. Roční účty měl podepisovat farář, účetní a biskupský vikář při ročních kanonických vizitacích. Místo uložení pokladny v nadačním listu určeno nebylo, ale podle soupisu Ivanitů z roku 1772 byl fundační kapitál uložen u vrchnosti. Z nadačního kapitálu připadlo 100 zlatých faráři na 100 svatých mší ročně, 12 zlatých měl na 12 zádušních mší ročně, 9 zlatých bylo určeno cizím duchovním na titulární svátek, podle rozhodnutí biskupské konzistoře z roku 1771 pak mělo připadnout 60 zlatých z této fundace zde sloužícímu kaplanovi.“²¹⁴*

Během sedmileté války v letech 1756–1763 byli poustevníci nuceni několikrát poustevnu opustit a schovat se v lesích, aby se jim podařilo zachránit holý život. Ani po skončení války se jim nedařilo o mnoho lépe. Živořili, a pokud neměli tři dny co jíst, zanechávali na kameni před kostelem trochu vlastní krve nebo rudé barvy. Byl to signál pro místní obyvatele, že nemají co jíst.²¹⁵ Tento kámen natřený červenou barvou se před kostelem

²¹² AKO. *Poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 46.

²¹³ SCHALLER, Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*, s. 121.

²¹⁴ SLAVÍK, Jiří, BURŇ, Miloš. *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, s. 4.

²¹⁵ SÝKORA, Bohumil. Osobní poznámky ze dne 31. 10. 2009.

nachází dodnes. Informace ohledně tohoto období se omezují pouze na vznik poustevny. Výjimkou je rok 1777, který je doložen v archivu listinou, kterou povoluje majitel panství Václav z Vlkanova poustevníkům sběr šesti sáhů měkkého dříví.²¹⁶

V roce 1782 nastala pro poustevníky velká změna. Císař Josef II. dekretem všechny poustevny zrušil, poustevníci se museli vrátit k civilnímu zaměstnání. Ti v Teplicích nad Metují však směli dožít v poustevně. V roce 1786 jim bylo dokonce uděleno povolení, že kostel Panny Marie Pomocné může zůstat otevřený, zatímco kostel v Horních Teplicích a mnoho dalších musely být uzavřeny. Poustevníci Evagrius a Ivan, bývalý lékařův sluha, civilním jménem Augustin Hiller, přežili doktora Peithrsberga o více než dvacet let. Evagrius Demmelmeyer zemřel ve věku 76 let 16. března 1786, Ivan Hiller dne 7. srpna 1788 v 71 letech.²¹⁷ Oba jsou podle novodobé kroniky pohřbeni v hrobce pod kostelem Panny Marie Pomocné.²¹⁸ Ze záznamů úmrtní matriky se však zdá pravděpodobnější místo pohřbu u farního kostela,²¹⁹ protože už platil zákaz Josefa II. o pohřbívání v kostelích. Po jejich smrti se bývalá poustevna stala obydlím kostelníka.²²⁰ „Řešila se také otázka, co se zbylým fundačním kapitálem, jednání probíhala ještě v březnu 1788, tehdy u krajského úřadu v Hradci Králové. V roce 1792 zbývalo z celkového Peithrsbergova nadání 9000 zlatých ještě 3673 zlatých. Kapitál nakonec zůstal na údržbu kostela, spravovala jej dolnoteplická vrchnost, která držela i patronaci kostela.“²²¹ S farářem kostela sv. Vavřince na Horních Teplicích však ivanité příliš dobře nevycházeli.

²¹⁶ SOKA Náchod, fond Archiv města Teplice nad Metují, Václav z Vlkanova daruje dříví poustevníkům na Kamenci, 1771, inv. č. 755, kart. 29. Listina psána v němčině, rozměry 18,5x22,5 cm, majitel panství vlastnoručně podepsaný.

²¹⁷ SLAVÍK, Jiří, BURONĚ, Miloš. *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, s. 6.

²¹⁸ SOKA Náchod, fond MěNV Teplice nad Metují, Pamětní kniha, inv. č. 381, kniha č. 19, s. 40.

²¹⁹ SOA Zámorsk, Fond Církevní matriky, Farnost Teplice nad Metují, Matrika Z (1745-1784), sign.162-22, pagina 108, folio 54v, snímek 57.

²²⁰ KARP, Josef. *Weckelsdorf*, s. 185.

²²¹ SLAVÍK, Jiří, BURONĚ, Miloš. *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, s. 6.

Z roku 1822²²² se dochoval inventární soupis z poustevny. Vypadala následovně:

Byt kostelníka:

- Pokoj se třemi dvojitými okny a dvěma železnými mřížemi
- Jednokřídlé dveře se zámkem a dřevěným držadlem
- Stará kachlová kamna
- Dva kulaté psací stoly
- Kožená stolička na nohy
- Zámecká lavice
- Lavice kolem kamen

Ve druhém pokoji:

- Dvojité okno s mříží
- Stará kachlová kamna
- Dva opotřebované kavalce
- Staré klekátko s dvířky a knihovnou
- Staré dveře se zámkem

V bytě Jana Kosáka:

- Pokoj s dvojitým oknem
- Špatné jednokřídlé dveře se zámkem a klikou
- Malé okénko bez kování v přepážce

Ve druhém pokoji Jana Kosáka:

- Dvojité okno bez mříží
- Jídelní stůl
- Pokojové dveře se zámkem

Ve vstupu v průchodu:

- Dobré dveře se dvěma zámkem a ručním zvonkem
- Hnědé dveře do chodby do sakristie se zámkem
- Jednokřídlé dveře z chodby do zahrady se zámkem a železnou závorou

²²² SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822–1939, inv. č. 275, kart. č. 22.

- V chodbě u prvního pokoje zelené vstupní dveře

V kuchyni:

- Opatřebované dveře se zámkem
- Dveře z kuchyně do spíže
- Dvoje dveře z kuchyně do sklepa
- Dveře z průchodu na půdu
- Zadní dveře ven
- Druhé dveře z okrasné zahrady ven se závěsným zařízením
- Ve vstupu pět oken

V okrasné zahradě:

- Letohrádek a při něm stojící krucifix s kamenným vodním korytem, do kterého se přivádí voda rourami

Ve druhé zahradě

- Jedna jabloň
- Šest švestek
- Malé vodní koryto

Na půdě:

- Obrázkový tiskařský lis
- Velká převodová skříň bez kování
- Truhlice pro církevní věci
- Příruční truhlice²²³

„Kostelník bydlel v severozápadním křídle, v někdejším Peithrsbergově bytě a uvedený Jan Kosák obýval někdejší poustevnické cely. Z popisu je také zřejmé, že se s pomnutím drobností nelišila ani dispozice a stavební podoba celé poustevny.“²²⁴

²²³ Překlad Mgr. Miloš Buroň.

²²⁴ BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, Dějiny staveb, Plzeň, 2013, s. 168.

„*Stručný popis kostela se soupisem z inventáře z roku 1840 nás pak informuje, že kostelník obýval poustevnu i v tomto roce. U poustevny se v tomto soupisu kromě stručného údaje o její existenci v tomto roce uvádějí pouze dvě zahrádky o výměře 254 čtverečných sáhů, které využíval rovněž kostelník... V roce 1881 byl majetek s patronací kostela předán ke správě hraběte Rommerskircha, s tím je více než pravděpodobné i převzetí poustevny. Z roku 1886 jsou na kostele a přilehlé poustevně doloženy opravy v celkovém nákladu 959 zlatých 5 krejcarů, konkrétní stavební práce na poustevně však prameny neuvádějí. Na jaře roku 1897 byla nově pokryta část střechy poustevny, na půdě bylo vestavěno několik nových trámů a nově udělána část podstřeší. Náklady na tyto opravy se uhradily zčásti z kostelní pokladny, trámy zaplatil farář ze svých vlastních peněz. Poustevna tehdy stále sloužila jako obydlí kostelníka. V roce 1902 se jednalo o možnosti zřízení hřbitova pro vsi přiřazené k Teplicím v zahradě u kostela Panny Marie, jak však ukazuje současná situace, k této realizaci nakonec nedošlo.*“²²⁵ Z inventáře kostela vyplývá, že poustevna sloužila jako obydlí kostelníka po celé 19. a část 20. století.²²⁶ Posledním kostelníkem byl Augustin Hlawatschke.²²⁷

Ve 20. století byla poustevna mírně stavebně upravena a dále používána jako obydlí pro kostelníka a přechodně pro kaplana vykonávajícího poutní mše, a to až do roku 1945. „*Na počátku 50. let 20. století byla poustevna přechodně obývána řádovými sestrami z domova důchodců. Další drobné zprávy o poustevně pocházejí až z prohlídky kulturních památek na Teplicko-Adršpašsku v roce 1977. Podle zprávy prohlídky se tehdy poustevna i s kostelem nacházela v technicky dobrém stavu včetně střech, klempířských prvků i fasádních omítek. Okolí objektu mělo být včetně zahrady uklizeno, objekty se tehdy podle zprávy soustavně opravovaly a udržovaly, totéž se konstatovalo i v roce 1987.*“²²⁸

Řádové sestry, které se o poustevnu staraly, pracovaly v domově důchodců. Ten vznikl v roce 1953²²⁹ ze zámku v dolních Teplicích. Sestry byly posledními, kdo o poustevnu pečoval. Po jejich odchodu z domova důchodců přestala být poustevna obývána. Jednou ze sester byla i sestra Klemencie, která se o poustevnu starala i po svém odchodu a zařizovala údržbu a opravy kostela.²³⁰ Sestra Helena Bártová, která na poustevnu dohlížela do roku 1972, kdy ji obýval

²²⁵ BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 168.

²²⁶ SOKA Náchod, fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822 - 1939, inv. č. 275, kart. č. 18.

²²⁷ KARP, Josef. *Weckelsdorf*, s. 186.

²²⁸ BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 168.

²²⁹ <https://www.teplicenadmetuji.cz/mesto/historie/> Poslední aktualizace 28. 5. 2020.

²³⁰ MRÁZ, Martin. Soukromá korespondence s autorkou DP ze dne 26. 4. 2020.

děkan Josef Kryštof, zde měla najít vojenský zápis ze sedmileté války.²³¹ V sedmdesátých letech taktéž přestaly stavební práce na poustevně a došlo pouze k malým opravám. Střecha se jen záplatovala a od devadesátých let dovnitř zatékalo. Dřevomorka zasáhla téměř všechny dřevěné konstrukce od krovu přes strop, roubené stěny chodby až po podlahy.²³²

Podle kroniky byla poustevna ozdobena dřevěnou soškou sv. Ivana. Umístěna byla v průčelí poustevny, pod barokními římsami kostela. Zcizena měla být v létě 1950 neznámým rekreantem, který se o sošku nápadně zajímal.²³³ Ve 20. století bylo roubení vnitřních stěn nahrazeno zdivem, šindelová střecha byla nahrazena lepenkou či plechem.

V osmdesátých letech dvacátého století si toto místo vybral pro své tajné dovolené německý kardinál Joachim Meisner. V té době se tu konala i pravidelná týdenní setkání farníků, výuka náboženství, křty apod.²³⁴ Po roce 1989 byly prováděny jen občasné opravy střechy a roku 2010 se již zdálo, že bude poustevna pohlcena dřevomorkou. Od té doby se ji snaží spolek „Zachraňme teplickou poustevnu“ opravit.²³⁵

²³¹ SÝKORA, Bohumil. Osobní poznámky ze dne 4. 11. 2009. Podle poznámek Bohumila Sýkory se jedná o informaci českého původu.

²³² TŮMOVÁ, Štěpánka. *Tesaře zlákala stará poustevna, ve které se dávno zastavil čas*, Náchodsko. 2014, č. 38, s. 6.

²³³ Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 191.

²³⁴ ŠIKUT, Ladislav. *Průvodcovský text*, s. 1.

²³⁵ <https://www.poustevnateplice.cz/> Poslední změna 30. 1. 2019.

3.4 Současná podoba poustevny

Poustevna i s kostelem stojí západně od centra Teplic nad Metují na kopci v části obce zvané Kamenec. Tato část obce patří k nejstarším a v minulosti náležela ke hradu Střmen. Poustevna je zajímavá svou dispozicí i vybavením.²³⁶ Jedná se o přízemní stavení, které má tři křídla do tvaru U. Vnější bok z 19. století je roubený, bíle natřený vápnem, vnitřní bok je zděný a kamenný.²³⁷ Jihovýchodní křídlo přiléhá ke stěně kostela, zbylá dvě křídla tvoří písmeno L. Nádvoří poustevny je dodnes upravováno jako zahrada. V poustevně jsou čtyři místnosti. Dvě větší patřily asi šlechtici, ve dvou malých celách žili poustevníci.²³⁸ Vstup do poustevny je možný z hlavní lodi kostela i ze sakristie. Poustevna má též samostatný vchod při pravé straně průčelí. Jedná se o zděnou stěnu s barokním portálem. Na hlavním polychromovaném klenáku nade dveřmi je patrné číslo 5. Dveře jsou masivní, dřevěné, s malou mřížkou a zdobením. Niku nad vstupem v minulosti zdobila soška sv. Prokopa.²³⁹

Poustevna je jednoduchá stavba bez výrazných architektonických prvků. Část křídla nejvzdálenějšího od kostela je podsklepena. Poustevnu tvoří dlouhá spojovací chodba, dvě cely v každém křídle a společná nárožní kuchyně, z níž lze vstoupit do sklepa. Vnitřní stěny poustevny jsou z kamene, obvodová zeď chodby je roubená. Stropy ve všech místnostech jsou trámové. Na střeše poustevny se nachází sanktusník, ve kterém je zavěšený zvon z roku 1921.²⁴⁰

Výzdobu cel tvoří obraz lebky na stěně, obraz Svaté trojice, Panny Marie a svatého Ivana, klekátko, modlitební kniha a prkna položená na novodobé otevřené rakvi nahrazující lůžko.²⁴¹

²³⁶ TŮMOVÁ, Štěpánka. *V poustevně se spalo v rakvi*, Náchodsko. 2014, č. 38, roč. 3, s. 3.

²³⁷ ŠIKUT, Ladislav, *Průvodcovský text*, s. 3.

²³⁸ TŮMOVÁ, Štěpánka. *V poustevně se spalo v rakvi*, s. 3.

²³⁹ BURONĚ, Miloš, *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 8.

²⁴⁰ Terénní výzkum 6. 8. 2018.

²⁴¹ KONEČNÝ, Vratislav. 21. 8. 2014 https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/co-skryvaji-sifry-a-symboly-kostela-u-poustevny-ivanitu-v-teplicich-4015554#utm_content=ribbonnews&utm_term=co%20skr%C3%BDvaj%C3%AD%20%C5%A1ifry%20a%20symboly&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz

3.4.1 Jihovýchodní část

Tuto část tvoří spojovací chodba, která spojuje předsín poustevny u hlavního vstupu se sakristií kostela. Chodba je souběžná se severozápadní stěnou kostela. Podlaha z pískovcových kamenů. Sloužila pro pohyb mezi kostelem a poustevnou, aniž bylo nutno vyjít z objektu. „*Zajímavostí spojovací chodby jsou dva výklenky ve zdi kostela. Dosud nevyřešenou otázkou je jejich původní využití... V obou se dochovaly dvoumístné lavice z 19. století se sedátky naproti sobě a malá okénka do kostela, v němž jsou uzavřena rokokovými mřížkami. Jednou z prvních teorií o jejich využití bylo, že měly sloužit k rozpravám věřících s poustevníky při návštěvě kostela. Tomu však odporuje ivanitská regule... Jako další teorie se při využití výklenků nabízí zpovědnice, dvě barokní zpovědnice se však nacházejí v koutech pod kruchtou. Podle jejich koutové podoby je zřejmé, že stojí na svém původním místě, existence čtyř zpovědnic v jednom kostele, když se uvádí jako poutní, příliš pravděpodobná není. Jednou z nabízejících se možností jejich funkce je i princip jakési poustevnické oratoře, tedy místo, odkud mohli poustevníci v klidu a odděleně sledovat mše. Ačkoliv jsou lavice z 19. století, zdají se být osazeny na původních podezdívkách, původní jsou i mřížky v kostele.*“²⁴² Pozdější obyvatelé si z těchto výklenků udělali skříně.²⁴³ Výklenky byly před započítím rekonstrukce opatřeny dveřmi.

Z chodby vedou celkem čtyři dveře. Jedněmi lze projít skrz sakristii do kostela. Druhými se dostaneme do kostela, třetí vedou do předsíně, která je mezi poustevnou a vchodem zvenčí. Poslední dveře vedou ven do zahrady. Nad vchodem chodby z poustevny do kostela byla zavěšena průpovídka od doktora Peithrsberga o tom, jak má poustevník žít:

„Odvolávej se na svého Boha, dodržuj jeho zákon.

Bud' trpělivý v bídě, dej chudým chléb.

Mlč, varuj sám sebe, snášej útrapy a nebud' závistivý.

Necudnost míjej, hospodař s časem.

Na příteli nestavěj, nevěř všem.

Dívej se na sebe, ale nebud' u toho příliš přesný.

²⁴² BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 164.

²⁴³ TŮMOVÁ, Štěpánka. *V poustevně se spalo v rakvi*, s. 3.

Ošetřuj své zdraví a vládni své hubě.

Nepřeháněj špatnou zprávu, i když by Ti vyhovovala.

Stáří cti, mladé uč. Svůj domov obnovuj, hněvu se braň.

Žij v čistotě, nedělej se moc důležitý.

*Bud' rád sám, zůstaň věrný svému já.*²⁴⁴

²⁴⁴ KUČERA, JIŘÍ. *Božím řízením jsem se dostal až do poustevny*, Selesiánský magazín 4/2012, s. 5. Volný překlad Bohumila Sýkory z knihy Weckelsdorf, s. 185.

3.4.2 Severovýchodní část

Tato část je tvořena chodbou v podobě ochozu, která je oproti kostelu předsazená. Nacházejí se v ní dvě okna, která jsou opatřena pojízdnými okenicemi. Do chodby se vchází buď samostatným vchodem, který je vedle vchodu do kostela, nebo od sakristie. Za vnějším vstupem se nachází malá předsíň s podlahou z pískovcových kamenů. Na dveřích, kterými se vchází do předsíně, je z vnitřní strany připevněn kovový štítek s textem tištěným na papíře:

*„Gedenck mein Mensch wi[e] [e]s dich verdriest,| Wann wer für geht, und dich nicht grüst. |
Wie solls mir g'fallen, so mich ansiehst?| Und doch darbey gar selten spriechst:|*

AVE MARIA ²⁴⁵

Z vnější strany je na dveřích připevněný tištěný svatý obrázek. Jedná se o patriarší kříž s deseti medailonky neidentifikovaných svatých okolo. V křížení prvního kratšího břevna je vyobrazen Kristus na kříži s nápisem INRI. Na břevnu je zapsáno v levé části CIEOFST|EMICVSA a v pravé části PAVLDT|IRDA. Na delším spodním břevnu je vlevo napsáno IEDTP+Z+|DIA+BIZ+S a vpravo MS+S+|HD+E. V křížení s druhým břevnem je vyobrazen Duch svatý lemovaný nápisem IESVS+MARIA+IOSEPH+TRINA+VNITAS. Na svislé části kříže se nachází nápis BTDE|Z+DF|TD|BV|AB+Z+HGF+BFRSA|PLIALPNAPA+. V horní části jsou iniciály IHS.²⁴⁶

Ze samotné chodby pak lze vstoupit samostatnými vchody do dvou poustevnických cel. U stěny mezi celami se nachází komín, na který mohla být napojena dvoje kamna k vytápění cel. Jedna z cel je upravena pro návštěvníky jako obydlí poustevníka. Nachází se v ní rakev, na které poustevníci spali, a na zdi visí obrazy s výjevy z poustevnického života. Na tyto dvě cely navazuje černá kuchyně, která tvoří roh dvou křídel poustevny a zároveň spojnicí mezi obytnými prostory. *„Kuchyně se dochovala velmi autenticky v původní barokní podobě včetně topeniště s dymníkem na mandrholcích. Kromě kuchyně jsou v půdorysu velmi dobře viditelné pozůstatky původního vytápění cel s klasickým příkládáním z chodby.“*²⁴⁷ Zvýšené

²⁴⁵ Teréní výzkum autorky DP 5. 5. 2020. Překlad PhDr. Milan Svoboda, Ph.D. „Pamatuj člověče, jak tě to mrzí. Když kdo projde a tebe nepozdraví. Jak se mi to má líbit? Tak mě zříš a přece při tom zcela zřídka pravíš: Zdravas Maria.“

²⁴⁶ Teréní výzkum autorky DP 5. 5. 2020. Písmena jsou zřejmě anagramy, přitom u dvou se podařilo zjistit, že se jedná o Zachariášovo žehnání a to u písmen Z+DIA+BIS+S a BTDE. U ostatních písmen se jedná pravděpodobně o další žehnacích formule v latině.

²⁴⁷ BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 165.

topeniště kuchyně obsahuje i malou píčku, což nebylo příliš obvyklé.²⁴⁸ Z kuchyně lze sejít do sklepa, který tvoří tři místnosti s valenou klenbou. V současné době se do sklepa nedá vejít, neboť je zanesený sutí. Velikost a uspořádání místností lze vyčíst ze stavebně historického průzkumu.²⁴⁹ Nahlédnout lze též zvenčí malým okénkem. V rohu kuchyně se nachází drobná místnost, která sloužila jako spíž.

V rohu chodby lze nalézt výklenek oddělený příčkou, jehož význam není přesně znám. *„Při prvotním ohledání objektu jsme se domnívali, že se jedná o pozůstatek někdejšího záchodu, který byl později adaptován na komoru... Dalším důležitým prvkem při interpretaci této části objektu je malá nika na vnějším nároží spížní komory. Ta sloužila s největší pravděpodobností k umístění sošky světce. Daný kout pak původně mohl sloužit k rozjímání a modlitbám, přičemž prostor nebyl oddělen příčkou jako dnes, a vyžlabení stěn s dlaby mohlo sloužit k osazení desky s malým oltářem či sochou světce.“*²⁵⁰

Nad touto částí poustevny stojí rekonstruovaný sanktusník, ve kterém je na dvou stranách připevněna ke krokvim věže osa, na níž je zavěšený zvon z roku 1921. Zvon je odlit ze zvonoviny, široký 24,5 cm a 18 cm hluboký. Výška zvonu se závěsem je 25 cm. Na zvonu je vyraženo kapitálkou HL. JOSEF BITE FÜR UNS!²⁵¹ Na druhé straně zvonu je vyražen letopočet 1921. Plášť zvonu je bez ozdob.

²⁴⁸ TŮMOVÁ, Štěpánka. *V poustevně se spalo v rakvi*, s. 3.

²⁴⁹ BURONĚ, Miloš, SLAVÍK, Jiří, *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, s. 28.

²⁵⁰ BURONĚ, Miloš, *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 165.

²⁵¹ Terénní výzkum autorky DP 5. 8. 2018. Překlad nápisu „Svatý Josefe, pros za nás!“

3.4.3 Severozápadní část

Poslední část je taktéž tvořena chodbou, ve které se též nacházejí dvě okna. Zavírací okenice se zde bohužel nedochovaly. Z chodby lze vystoupat do podkroví. Dále následují dvě místnosti propojené dveřmi. Z chodby vedou do místností pouze jedny dveře. Pravděpodobně se jednalo o byt doktora Peithersberga. Od chodby je oddělen barokní příčkou s původními dveřmi.²⁵² Cela byla při přestavbě v 19. století přeměněna na dvoupokojový byt kostelníka.²⁵³ U vnitřní zdi v místě, kde stojí příčka mezi pokoji, je komín, ke kterému mohla být napojena dvojice kamna. V místnosti se místy dochovala modrá výmalba.

Na chodbu navazuje zděná přístavba kůlny z 19. století, ve které se nachází záchod. „*Severozápadní kamenná zeď kůlny je k roubené stěně chodby poustevny evidentně přizděná dodatečně. Dá se však předpokládat, že se zde záchod nacházel i v minulosti.*“²⁵⁴ Na dřevěných dveřích se závorou nalezneme zbytky osmi mariánských kolorovaných obrázků. Na jednotlivých obrázcích jsou čitelné nápisy „S. Maria Warthau, S. Maria in Grulich“. Ostatní obrázky jsou bez textu nebo nečitelné. Devátý obrázek je bez mariánské tematiky a představuje sv. Barboru. Je na něm nápis „S. Barbara Mart“.²⁵⁵

Prostor poustevny a kostela je obehnan kamennou zdí, která je vysoká až 180 cm. V horní části zdi se nacházejí vystouplé kameny ve výšce 80 cm nad zemí, nad nimiž pokračuje novější dostavba z cihel.²⁵⁶

²⁵² BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 165.

²⁵³ SLAVÍK, Jiří, BURONĚ, Miloš. *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, výkres č. 2.

²⁵⁴ BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, s. 165.

²⁵⁵ Terénní výzkum autorky DP 5. 8. 2018. Překlad nápisů „Panna Marie z Warty“, „Panna Marie z Králík“ a „Svatá Barbora mučednice“.

²⁵⁶ Terénní výzkum autorky DP 8. 4. 2020.

3.5 Rekonstrukce poustevny

Neobydlená poustevna postupně chátrala až do roku 2010, kdy vznikla v Teplicích nad Metují občanská iniciativa „Zachraňme teplickou poustevnu“, snažící se o rekonstrukci a záchranu poustevny. Občanské sdružení vzniklo 7. července 2010 s úmyslem poustevnu zachránit, opravit a „...zrekonstruovat do původního stavu včetně vybavení a využít zčásti jako muzeum Teplic, a dále k místu pro pořádání různých přednášek, výstav, setkání a duchovních obnov.“²⁵⁷ Za tímto sdružením stojí především Mgr. Martin Mráz a Mgr. Ladislav Šikut, kteří se o poustevnu starají. Ladislav Šikut se k poustevně dostal, jak on sám říká, „postupným Božím řízením.“²⁵⁸ Vyučuje na základní umělecké škole v Broumově a „... pořádá každoročně festival Varhanní léto, prohlídky poustevny a kostela s výkladem.“²⁵⁹

Nápad opravit a obnovit poustevnu podpořil i Národní památkový ústav v Josefově.²⁶⁰ Mezi majitelem objektu, kterým je farnost Teplice nad Metují, a spolkem byla 28. května 2011 podepsána nájemní smlouva a sdružení dostalo povolení k opravě. První práce pro záchranu poustevny proběhly již v roce 2011, a to zajištěním objektu tak, aby se zastavilo rozšiřování dřevomorky. Bylo zajištěno vyklizení objektu poustevny i kostela, likvidace dřevokazné houby a provizorní opravení střechy. Město Teplice nad Metují vykácelo stromy, které poustevnu ohrožovaly.²⁶¹

Kvůli dalším fázím rekonstrukce bylo potřeba vypracovat stavebně historický průzkum, který v letech 2011–2013 provedli Ing. Jiří Slavík a Mgr. Miloň Buroň. Z výzkumu vyplývá, že „...stavební řešení poustevny se příliš neodlišuje od soudobého průměru, výjimečná je kombinace zděné a roubené konstrukce stěn. Hodnotu objektu zásadně zvyšuje intaktní dochování řady konstrukcí a prvků z doby výstavby v polovině 18. století a úprav, provedených někdy ve 2. třetině 19. století. Nelze pominout černou kuchyni se spodní částí dymníku a především soubor výplní otvorů – oken a dveří s velmi dobře dochovaným kováním. Zvláště provedení truhlářských částí a kování oken tvoří zajímavou směs výtvarně velmi hodnotných i dobově průměrných, řemeslně však v každém případě vysoce kvalitně provedených konstrukcí... Jako unikátní se v podhorském prostředí jeví malířské pojednání dveří osazených v dodatečné přičce v chodbě, hlásící se všim k době výstavby poustevny. U oken chodby je nutno

²⁵⁷ <https://www.poustevnateplice.cz/>

²⁵⁸ KUČERA, Jiří. Božím řízením jsem se dostal až do poustevny, s. 4.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 5.

²⁶⁰ Vyjádření odborné organizace státní památkové péče 30. 9. 2010.

²⁶¹ <https://www.poustevnateplice.cz/>

zdůraznit cenu souboru jednotně provedených oken s odsouvacími okenicemi, jejichž analogie v širším okolí neznáme a nacházíme je až v severních Čechách a na východ ve vesnickém zázemí u Litomyšle... Rozdíl v materiálu stavby nevylučuje její složitější stavební vývoj, totiž prvotní dřevěnou výstavbu, dodatečně u větší části přezděnou. Tuto variantu naznačuje rozdílné provedení oken včetně kování a jejich druhotné užití.²⁶² Z výzkumu vycházejí náměty pro obnovu a rekonstrukci objektu. Cílem rekonstrukce je zachovat co nejvíce původních trámů, ale i autenticitu a stávající památkové hodnoty objektu. Nové dřevěné konstrukce je pak doporučeno opracovávat klasickými tesařskými technologiemi.²⁶³

Práce pokračovaly i v následujícím roce 2012. Byl vyřešen odvod dešťové vody sklepem, aby nedocházelo k narušení statiky vnější zdi, provedena hrubá oprava sklepa, dokončena provizorní oprava střechy lepenkou, prozatímně opravena štítová zeď nad vchodem a rozebrány strop a roubení v místech center dřevomorky.

V roce 2014 se sdružení podařilo získat příspěvek od ministerstva kultury a města Teplice nad Metují. Mohlo se tedy začít s tesařskými pracemi na poustevně. Stejný rukopis na trámech v poustevně i kostele naznačuje, že oba objekty stavěli stejní tesaři.²⁶⁴ Tradiční technologií opracovával David Stejskal se svým kolegou kmeny stromů na krokve a stropní trámy. Své důvody pro opravu poustevny vysvětlil v regionálních novinách: „Měl jsem chuť do téhle práce, protože poustevna neprošla žádnými novodobými přestavbami, ani ji nepotkala nepovedená oprava. Je tu zachovaná černá kuchyně, což už je opravdu vzácnost, a mnoho dalších neobvyklých detailů. Je skoro zázrak najít památku, která při podstatnější rekonstrukci nepřišla o původní atmosféru. Kdyby dostala tuto zakázku běžná stavební firma, vyrobí tu hezkou kulisu poustevny. Doufám, že moje práce bude stejná jako ta původní, budou tu natesané a přehoblované trámy.“²⁶⁵ Nejprve byla ubourána horní část zdí, sejmuto roubení a odstraněn strop. Snahou bylo zachovat co nejvíce z původních trámů a jen v nezbytně nutných případech nahradit novými. Kromě toho byl opraven krov střechy s valbou, položen šindel, ubourán komín a odbourány koruny zdí, které obsahovaly dřevomorku. V těchto pracích se pokračovalo i v následujících letech.

²⁶² SLAVÍK, Jiří, BURONĚ, Miloš. *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, s. 29.

²⁶³ Tamtéž, s. 36.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 7.

²⁶⁵ TŮMOVÁ, Štěpánka. *Tesaře zlákala stará poustevna, ve které se dávno zastavil čas*, s. 6.

V roce 2017 se podařilo dokončit opravu střechy poustevny až ke kostelu. Opraveny byly krovy a položeny nové štípané šindele. „Dost přemýšlení dal řemeslníkům přechod ze šindelové střechy na plechovou v úžlabí na straně svažující se do zahrady. Opravili jsme další komín a přezdili štítovou zeď s nikou, kde byla pravděpodobně socha patrona poustevníků... Opravili jsme věžičku zvoničky a nově položili štípaný šindel. Na ni jsme nechali vyrobit osmiboký plechový límec a osadili novou makovici. Původní železný kříž jsme naimpregnovali moderním restaurátorským lakem.“²⁶⁶

²⁶⁶ MORAVCOVÁ, Miroslava. *Jak šly dějiny Teplicemi...aneb několik zastavení v historii*, s. 4.

4 Didaktické využití výsledků diplomové práce

Kostel Panny Marie Pomocné leží v blízkosti několika základních škol. Jeho návštěvu bych zařadila do výuky dějepisu v osmém ročníku ZŠ, kde jsou hodiny věnované barokní kultuře, nebo do hodin občanské výchovy. Ve své práci jsem si připravila plán pro exkurzi v hodinách dějepisu, kde si žáci v praxi vyzkouší propojení obecných znalostí z českých dějin a regionální historie. S regionální historií se žáci setkávají již v pátém ročníku při hodinách vlastivědy. Díky znalostem z druhého stupně by měli být schopni aplikovat obecné poznatky na konkrétní příklady. Kostel Panny Marie Pomocné nabízí dochované prvky barokní architektury i novějších doplňků.

Žáci se seznámí s barokní architekturou, s náboženstvím v době baroka a s životem poustevníků. Během exkurze absolvují prohlídku s průvodcem, který se o poustevnu stará a současně je učitelem na ZUŠ. Prohlídku zakončí hrou na varhany, čím se žáci seznámí i s barokní hudbou. Následuje skupinová práce s pracovním listem, který ověří jejich znalosti i pozornost při výkladu. Během práce se volně pohybují po objektu a respektují nastavená pravidla.

Po návratu do ZŠ lze propojit s hodinami výtvarné výchovy, například sestavením půdorysu barokního objektu či vitráže.

Znát místo, ve kterém žijeme, považuji za velmi důležité, a dějepis tím získává pro žáky konkrétní uplatnění. Aplikace obecných poznatků na místní události, stavby či osobnosti přibližuje žákům historické události a upevňuje tím jejich vědomosti.

BAROKNÍ KULTURA

Ročník: osmý
Téma: Barokní kultura
Vzdělávací cíl: žák rozlišuje dle znaků barokní architekturu žák se seznámí s regionálními památkami žák se seznámí s možností občanské iniciativy
Výchovný cíl: žák umí spolupracovat se spolužáky žák se umí vhodně chovat v různých situacích a prostorách žák si uvědomuje potřebu chránit kulturní památky
Metody: kooperativní výuka
Pomůcky: pracovní listy, tužky, mapy
Motivace: cesta podle mapy, pracovní list, práce ve dvojicích
Průřezová témata: výchova demokratického občana výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech multikulturní výchova
Vzdělávací oblasti: člověk a společnost, umění a kultura
Mezipředmětové vztahy: zeměpis, občanská výchova, český jazyk, hudební výchova
Klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problému, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní
RVP ZV: D-9-1-03 orientuje se na časové ose a v historické mapě, řadí hlavní historické epochy v chronologickém sledu D-9-4-04 vymezení úlohu křesťanství a víry v životě člověka, konflikty mezi světskou a církevní mocí, vztah křesťanství ke kacířství a jiným věroukám D-9-5-07 rozpozná základní znaky jednotlivých kulturních stylů a uvede jejich představitele a příklady významných kulturních památek
Pojmy: baroko, oltář, kazatelna, ivanité, benediktini, poustevníci
Předchozí hodina: Hospodářství v českých zemích
Následující hodina: Evropa po třicetileté válce

ÚVOD

- přivítání žáků a přemístění se ke kostelu Panny Marie Pomocné v Teplicích nad Metují
- motivační aktivita – ke kostelu lze dojít podle mapy
- cestou si žáci zapisují objekty, o kterých si myslí, že pocházejí z baroka

HLAVNÍ ČÁST VÝUKY

- přivítání s průvodcem v kostele
- absolvování prohlídky
- ukázka barokní hudby na varhany
- rozdělení žáků do dvojic
- práce s pracovními listy ve dvojicích
- čas je omezen na 30 minut
- učitel žáky průběžně sleduje
- prostor pro konzultaci
- zpětná vazba

ZÁVĚR

- zhodnocení úspěšnosti a kontrola odpovědí
- žáci odevzdávají vyplněné pracovní listy ke kontrole
- cestou zpět do ZŠ kontrolujeme správnost časového zařazení objektů, které jsme potkali cestou do kostela
- návrat do budovy ZŠ

PRACOVNÍ LIST

1. Poslouchajte pozorně výklad průvodce a doplňte chybějící údaje:

Kostel byl založen v roce _____. Na stropě se nacházejí fresky, které znázorňují

_____. Na kůru se nacházejí _____.

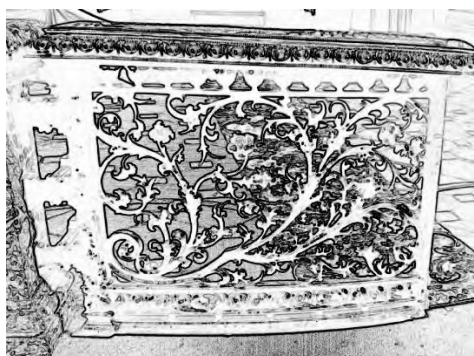
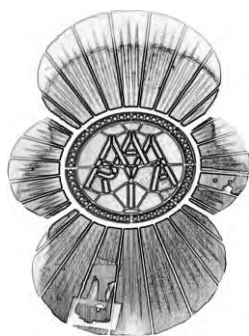
Přílehlou poustevnu obývali tři _____.

Po zrušení poustevničení _____ sloužila poustevna jako _____.

Nyní se o poustevnu stará _____.

2. Najděte vyobrazené předměty a rozhodněte, z jakého pocházejí období:

V kostele najdete:

V poustevně najdete:

3. Přiřaď pojmy ke správnému období:

Zrušení poustevnictví

Narození Panny Marie

Rotunda

Valená klenba

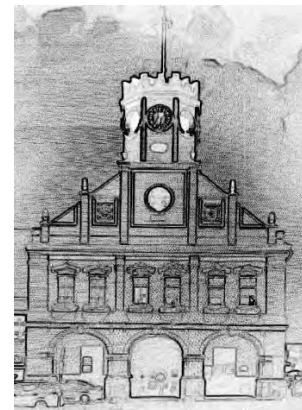
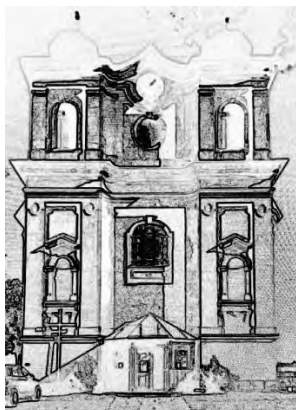
Kostel Panny Marie Pomocné v Teplicích nad Metují

Zámek Náchod

Baroko

Jiná historická etapa

4. Na základě znaků urči, zda jde o barokní stavbu:

5. Závěr

Stěžejním cílem mé diplomové práce bylo zachytit historii kostela Panny Marie Pomocné a přilehlé poustevny. V průběhu práce jsem se potýkala nejen s nedostatkem novodobých archiválií, ale i regionální literatury. Dosud není zpracována ani historie města Teplice nad Metují, ve kterém se kostel nachází. Proto jsem věnovala první kapitolu stručné historii, která ovlivňovala i dění okolo kostela a poustevny.

Zaměřila jsem se též na historii ivanitského řádu a osobu zakladatele Johanna Maxmiliána Peithrsberga. Nejrozsáhlejší část práce je pak věnována kostelu Panny Marie Pomocné a poustevně v letech 1754–2017. Soustředila jsem se nejen na historii objektů, ale též na popis interiérů a exteriérů kostela a poustevny. Pro kostel dosud nebyl zpracován stavebně historický průzkum, vycházela jsem tedy především z dobového inventáře, který se dochoval v archivu. Zmiňované předměty jsou bohužel buď v depozitáři, nebo nezvěstné, proto představu o původní podobě kostela lze vyčíst pouze z dochovaných fotografií nebo již ze zmíněného inventáře. Diplomová práce není primárně zaměřena na uměleckohistorický popis, ani se nesnaží nahradit chybějící stavebně historický průzkum. Cílem bylo podat co nejucelenější informace o historickém vývoji obou objektů na základě všech dostupných pramenů a literatury.

Pro poustevnu byl v roce 2010 vypracován stavebně historický posudek, který se stal důležitým pramenem při popisu poustevny, neboť ta prochází momentálně rekonstrukcí a její podoba se neustále mění. Podařilo se mi též sehnat fotografie z období před rekonstrukcí, které dokládají podobu poustevny z doby, kdy sloužila jako obydlí pro kostelníky.

Na samém konci mé práce jsem získala přístup k mikrofilmu, na kterém je zdokumentována nezvěstná farní kronika. Tento pramen se mi již nepodařilo podrobně prozkoumat. Nabízí se zde tedy coby možnost budoucího bádání. Taktéž by bylo přínosné navázat užší spolupráci s Biskupstvím královehradeckým, ke kterému jsem se bohužel z důvodu omezení na pracovišti dostala pouze částečně. Možnost je též pokračovat ve zpracování tématu z pohledu uměnovědné analýzy a komparace s teologickou a mariánskou literaturou. Lze provést též komparaci s barokním prostředím v Čechách a Slezsku.

Na počátku mé práce byl i úmysl seznámit se s místní památkou a obyvateli. Během dvou let, kdy jsem zpracovávala podklady, jsem pozorovala změny na poustevně i lidi, kteří se o tuto stavbu starali. Lidé zůstávají stejní, ale podoba poustevny se mění k lepšímu. Její rekonstrukce probíhá citlivě s pomocí starých technik. Má práce je u konce, ale ty na opravě poustevny stále nekončí. Ještě potrvá několik let, než bude poustevna vypadat tak, jak v době svého založení.

Přeji všem lidem, kteří se nezištně podílejí na jakýchkoliv prospěšných pracích, hodně sil i finanční podpory, aby své projekty dokázali dovést do zdárného konce.

6. Seznam archivních a vydaných pramenů a literatury

Archivy a archivní fondy

Státní oblastní archiv v Zámrsku

- fond Církevní matriky, Farnost Teplice nad Metují, Matrika NOZ (1785-1812), sign.162-4, folio 259, snímek 261.
- fond Církevní matriky, Farnost Teplice nad Metují, Matrika NOZ (1785-1812), sign.162-4, folio 266, snímek 268.
- fond Církevní matriky, Farnost Teplice nad Metují, Matrika Z (1745-1784), sign.162-22, pagina 108, folio 54v, snímek 57.

Státní okresní archiv v Náchodě

- fond Archiv města Teplice nad Metují, Václav z Vlkanova daruje dříví poustevníkům na Kamenci, 1771, inv. č. 755, kart. 29.
- fond Archiv města Teplice nad Metují, inv. č. 2, listina č. 2.
- fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822–1939, inv. č. 275, kart. č. 22.
- fond Farní úřad Teplice nad Metují, Inventář kostelů a far, 1822–1939, inv. č. 275, kart. č. 18.
- fond Farní úřad Teplice nad Metují, Stavební protokoly o kostelu, faře a hřbitovu, 1854–1913, inv. č. 143-153, kart. č. 20.
- fond Farní úřad Teplice nad Metují, 1799–1881. inv. č. 107, kart. č. 17.
- fond Farní úřad Teplice nad Metují, mikrofilm č. 38.
- Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1.
- Kronika města Teplice nad Metují, svazek 2.
- Kronika města Teplice nad Metují, svazek 3.

Soukromý archiv Ladislava Šikuta, Náměstí Aloise Jiráka 271, Teplice nad Metují

- SÝKORA, Bohumil. Osobní poznámky ze dne 31. 10. 2009, Poustevníci v Teplicích nad Metují, uloženy u Ladislava Šikuta.
- SÝKORA, Bohumil. Osobní poznámky ze dne 4. 11. 2009, Zajímavosti z poustevny a kostela Panny Marie Pomocné v Teplicích nad Metují, uloženy u Ladislava Šikuta.
- SÝKORA, Bohumil. Poznámky 7. 6. 2011, Nejstarší dějiny Teplic nad Metují, uloženy u Ladislava Šikuta.
- SÝKORA, Bohumil. Přeloženo z knihy Josefa Karpfa, Weckelsdorf, Mariahilf Kirchlein, 4. 11. 2009, uloženo u Ladislava Šikuta.
- ŠIKUT, Ladislav. Výklad v kostele 5. 8. 2018.
- ŠIKUT, Ladislav. Poznámky, nedatované.

Soukromý archiv Truněčkové Lenky

- *Lilium Convallium*.

Vydané prameny

- DORNN, Franciscus Xaverius. *Litaniae Lauretanae ad Beate Virginis, caelique regine Mariae Honorem, et Gloriam prima vice in domo Lauretana a Sanctis Angelis decantatae, Postea ab Ecclesia Catholica Aprobatae et Confirmatae, Symbolicis ac Biblicis Figuris in quinquaginta septem iconismis Aeneis expressae, et secundum ordinem titulorum exhibitae*, vydání 3, Augsburg 1771.
- *Liber primus confirmationis ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus*. svazek 1, díl 1, Praha 1867.
- PALACKÝ, František ed. *Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské*. díl 3, Praha 1844.
- ROHN, Johannes Carolus. *Antiquitas Ecclesiarum, Capellarum, et monasteriorum, aliarumque aeditum sacrarum districtus et respective diacesis Reginae Hradecensis*. Pragae 1777, s. 153.
- SCHALLER, Jaroslaus. *Topographie des Königreichs Böhmen*. 15, Praga 1790.

Odborná a regionální literatura

- BERGMAN, Petr. *Broumovsko na historických zobrazeních. Broumov, Meziměstí, Teplice nad Metují, Adršpach, Stárvkov, Police n M., Machov a okolí*, díl 1, Náchod: Juko, 2013. ISBN 978-80-86213-52-1.
- BOHÁČ, Zdeněk. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Olympia, 2005. ISBN 80-85923-07-6.
- BURONĚ, Miloš, SLAVÍK, Jiří. *Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum*, říjen 2011–červen 2013.
- CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*. svazek 45. Praha: Archeologická komise při České akademii věd a umění, 1930.
- FOUILLOUX, Danielle, LANGLOIS, Anne, LE MOIGNÉ, Alice, SPIESS, Françoise, THIBAUT, Madeleine, TRÉBUCHON, Renée. *Slovník biblické kultury*. Praha: Ewa edition, 1992. ISBN 80-9000175-7-6
- HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. Praha. 1962. ISBN 80-85386-92-5
- Kolektiv autorů, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Východní Čechy VI. Praha 1989. ISBN 25-057-89
- Kolektiv autorů, *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1
- KARPF, Josef. *Weckelsdorf, Markt Weckelsdorf mit Buchwaldsdorf, Neuhoft und Steigrafen, Ober-Weckelsdorf, Unter Weckelsdorf*. Forchheim. 2003.
- KUČERA, Zdeněk. *Staré mapy naší země 2, Müllerovy mapy*, Olomouc. 2016. ISBN 978-80-7346-206-2
- MORAVCOVÁ, Miroslava, MORAVEC, Stanislav, ROHULÁN, Jaroslav, SCHEJBAL, Jan, VACINA, Ladislav. *Teplice nad Metují*. Teplice nad Metují. 1987.
- NEUMANN, Aug. A. *Paběrky z konsistorního archivu v Hradci Králové*, svazek 30. Hradec Králové: Tiskové družstvo, 1930.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, díl 1, Praha: Kalich, 1956.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, díl 2, Praha: Kalich, 1956.
- ORTH, Jan, SLÁDEK, František. *Topograficko statistický slovník Čech*. Praha: I.L.Kober, 1870.
- OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný*. Díl 16, Praha. 1900.
- POCHE, Emanuel. a kol. *Umělecké památky Čech 4*. Praha: Academia, 1982.

- SEDLÁČEK, August. *Hrady zámky a tvrze Království českého*, díl 5. Praha. 1887.
- SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. (reprint) Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-099-X
- SIEBENSCHNEIN, Hugo a kol. *Německo-český slovník, A–L*. 5. vyd., Praha: SPN, 1993. ISBN 80-04-25978-2
- SIEBENSCHNEIN, Hugo a kol. *Německo-český slovník, M–Z*. 5. vyd., Praha: SPN, 1993. ISBN 80-04-25978-2
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt*, díl 4, Prag. 1836.
- STAŇKOVÁ, Jaroslava, PECHAR, Josef. *Tisíciletý vývoj architektury*. Praha: SNTL, 1979, ISBN 04-323-791979.
- SWIRAK, J. (ed.). *Braunauer Heimatkunde. Braunau: Lehrervereine des deutschen Schulbezirkes Braunau*. 1984.
- ŠEVČÍK, Jiří. *Album Svatoivanitské*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 9788070215692
- TOMEK, Vratislav Václav. *Ze života českých poustevníků*. Praha. 2007. ISBN 978-80-7207-646-8

Články z regionu

- (AKO.) [neidentifikovaná autorská šifra] *Poustevna v Teplicích nad Metují*, in: Broumovsko. roč. 3, 1949, č. 6. s. 46.
- BURONĚ, Miloš. *Ivanitská poustevna v Teplicích nad Metují*, in: Dějiny staveb, Plzeň. 2013, s. 168.
- EPPINGER, Vincenz. *Ein Stück Chronik der Stadt Braunau*, in: Das Braunauer Land. 1959, s. 97.
- HRÁSKÝ, Josef, *Proces Petra ml. Straky z Nedabylic*, In: Časopis Národního musea, oddíl duchovědný. Roč. 111, Praha, 1937, s. 100.
- KUČERA, Jiří. *Božím řízením jsem se dostal až do poustevny*, in: Selesiánský magazín. 2012, č. 4, s. 4.
- MÁDL, Martin. *Všichni svatí z Heřmánkovic: lidové, nebo evropské umění?*, in: Zprávy památkové péče. roč. 77, 2017, č. 1-2, s. 109-116.
- MORAVCOVÁ, Miroslava. *Jak šly dějiny Teplicemi...aneb několik zastavení v historii*, in: Teplické ozvěny. únor 2018, s. 4.
- MRÁZ, Martin. *Zprávy o poustevně*, in: Teplické ozvěny. červen 2018, s. 6.
- NOSSE, Josef. *Das Mariahilf kirchelein von Wekelsdorf*, in: Braunauer Rundbrief. Juli – August 1950, s. 4.
- ROJK, Jan Karel. *Příspěvky k dějepisu*, In: Časopis Českého museum. swazek první, země České, devatenáctý ročník, Praha, 1845, s. 60.
- SÝKORA, Bohumil. *Novodobý poustevník u Teplických skal*, in: Broumovské noviny. 2007, číslo 3, s. 17.
- TŮMOVÁ, Štěpánka. *Tesaře zlákala stará poustevna, ve které se dávno zastavil čas*, in: Náchodsko. roč. 3, 2014, č. 38, s. 6-7.
- TŮMOVÁ, Štěpánka. *V poustevně se spalo v rakvi*, in: Náchodsko. ročník 3, 2014, č. 38, s. 6-7.
- VOJTÍŠKOVÁ, Marie. *Poustevnictví v českém baroku*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, 1995, s. 130-151.
- WINTERA, Vavřinec. *Pražský lékař poustevníkem v Teplických skalách*, in: Čech, příloha k č. 216, 7. 8. 1905, s. 1.
- ZAHRADNÍK, Pavel. *Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů*, in: Bibliotheca Strahovensis, roč. 2, 1996, s. 69-100.

Internetové zdroje

- Tabulka povýšených osob do šlechtického stavu. [cit. 20. 11. 20 19]. Dostupné na : <http://katedry.osu.cz/khi/nhm/publikace/prehled-tabulka.pdf>
- KONEČNÝ, Vratislav. Co skrývají šifry a symboly kostela u poustevny ivanitů v Teplicích. Vydáno 21. 8. 2014 [cit. 15. 4. 20 19]. Dostupné na: https://www.novinky.cz/vase-zpravy/clanek/co-skryvaji-sifry-a-symboly-kostela-u-poustevny-ivanitu-v-teplicich-40155554#utm_content=ribbonnews&utm_term=co%20skr%C3%BDvaj%C3%AD%20%C5%A1ifry%20a%20symboly&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz
- ŠIKUT, Vladislav. Poustevna s poutním kostelem v Teplicích nad Metují. Poslední aktualizace 30. 1. 2019 [cit. 5. 4. 20 20]. Dostupné na <https://www.poustevnateplice.cz/>
- Historie města Teplice nad Metují. Poslední aktualizace 28. 5. 2020 [cit. 30. 5. 20 20]. Dostupné na: <https://www.teplicenadmetuji.cz/mesto/historie/>
- <https://www.npu.cz/uop/josefov/sluzby/publikace/sbornik%202019%20web.pdf>
- Historie města Police nad Metují. Poslední aktualizace 28. 5. 2020 [cit. 30. 5. 20 20]. Dostupné na: <https://www.policenm.cz/zivot-ve-meste/historie-mesta/>

Mapy

- MÜLLER, Christoph, *Regni Bohemiae in duodecim Circulos divisae cum Comitatu Glacensi et Districtu Egerano Conspectus Generalis cujus sectiones XXV.* 1720.

7. Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled dělení panství Teplice nad Metují

Příloha č. 2: Nápis na portálu zámku v horních Teplicích

Příloha č. 3: Náhrobky Bohdaneckých z Hodkova

Příloha č. 4: Nápis na konírně zámku v dolních Teplicích

Příloha č. 5: Müllerova mapa

Příloha č. 6: Mapa Královehradecké diecéze

Příloha č. 7: Kostel Panny Marie Pomocné

Příloha č. 8: Inventář kostela v roce 1926

Příloha č. 9: Kostel Panny Marie pomocné na konci 19. století

Příloha č. 10: Kostel přibližně v letech 1918–1939

Příloha č. 11: Poustevna a kostel ze zahrady v roce 2010

Příloha č. 12: Poustevna a kostel ze zahrady v roce 2018

Příloha č. 13: Zeď ohraničující zahradu, poustevnu a kostel

Příloha č. 14: Pohled do zahrady poustevny

Příloha č. 15: Průčelí kostela

Příloha č. 16: Vchod do kostela

Příloha č. 17: Věž

Příloha č. 18: Zvon ve věži kostela

Příloha č. 19: Hodinové závaží na půdě kostela

Příloha č. 20: Hodinový stroj na půdě kostela

Příloha č. 21: Interiér kostela – Pohled od vchodu

Příloha č. 22: Interiér kostela – Pohled na kůr

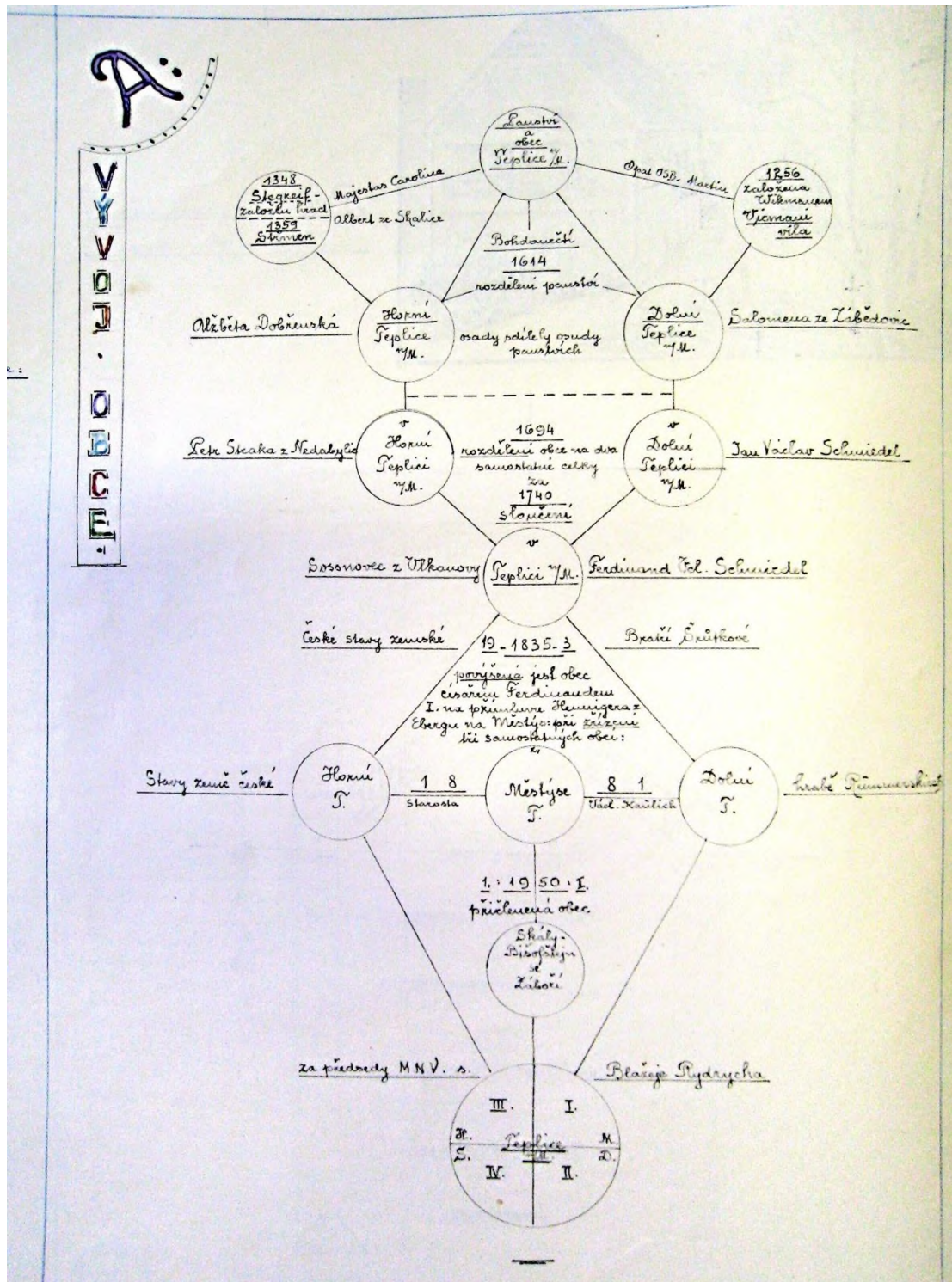
- Příloha č. 23:** Interiér kostela – Pohled z kůru
- Příloha č. 24:** Označení hrobu dr. Peithrsberga
- Příloha č. 25:** Nápis na dlažbě u vstupu do kostela
- Příloha č. 26:** Lurdská jeskyně
- Příloha č. 27:** Vitrážová okna v lodi kostela
- Příloha č. 28:** Vitrážová okna v kněžišti
- Příloha č. 29:** Nástropní malba v lodi kostela
- Příloha č. 30:** Předloha pro nástropní malbu
- Příloha č. 31:** Nástropní malba nad kněžištěm
- Příloha č. 32:** Nástropní malba mezi lodí a kněžištěm
- Příloha č. 33:** Předloha pro nástropní malbu
- Příloha č. 34:** Nástropní malba na fabionu kněžiště
- Příloha č. 35:** Rozvržení maleb v kostele
- Příloha č. 36:** Hlavní oltář
- Příloha č. 37:** Značky na hlavním oltáři
- Příloha č. 38:** Uložení ostatků v hlavním oltáři
- Příloha č. 39:** Boční oltář sv. Anny
- Příloha č. 40:** Uložení ostatků v oltáři sv. Anny
- Příloha č. 41:** Zápis na oltáři sv. Anny o opravě v roce 1907
- Příloha č. 42:** Boční oltář sv. Rocha
- Příloha č. 43:** Uložení ostatků v oltáři sv. Rocha
- Příloha č. 44:** Zápis na oltáři sv. Rocha o opravě v roce 1907
- Příloha č. 45:** Kazatelna

- Příloha č. 46:** Obraz Panny Marie v kněžišti
- Příloha č. 47:** Obraz Panny Marie na půdě kostela
- Příloha č. 48:** Podobizna Dr. Peithrsberga
- Příloha č. 49:** Mříž mezi lodí kostela a kněžištěm
- Příloha č. 50:** Lavice z dílny Antonína Suchardy
- Příloha č. 51:** Mobiliář v kněžišti
- Příloha č. 52:** Sakristie
- Příloha č. 53:** Původní barokní okno v sakristii
- Příloha č. 54:** Kůr
- Příloha č. 55:** Barokní skříň na 1. kůru
- Příloha č. 56:** Klerika
- Příloha č. 57:** Rocheta
- Příloha č. 58:** Pluviály
- Příloha č. 59:** Kasule
- Příloha č. 60:** Dalmatika
- Příloha č. 61:** Štoly
- Příloha č. 62:** Das Mariahilfkirchlein von Wekelsdorf (text z roku 1950)
- Příloha č. 63:** Listina, kterou byl Dr. Peithrsberg povýšen do šlechtického stavu
- Příloha č. 64:** Přepis listiny, kterou byl Dr. Peithrsberg povýšen do šlechtického stavu
- Příloha č. 65:** Záznam o úmrtí Dr. Johanna Peithrsberga
- Příloha č. 66:** Záznam o úmrtí poustevníka Evagria
- Příloha č. 67:** Záznam o úmrtí poustevníka Ivana Hillera
- Příloha č. 68:** Púdorys poustevny

- Příloha č. 69:** Půdorys sklepa poustevny
- Příloha č. 70:** Vnější vstup do poustevny
- Příloha č. 71:** Klenák nad vstupem do poustevny
- Příloha č. 72:** Pohled na poustevnu od severozápadu
- Příloha č. 73:** Pohled na poustevnu z věže kostela
- Příloha č. 74:** Pohled na poustevnu ze zahrady
- Příloha č. 75:** Zvon ve vížce poustevny
- Příloha č. 76:** Kříž na vížce poustevny
- Příloha č. 77:** Předsíň poustevny – vchodové dveře od kostela
- Příloha č. 78:** Chodba poustevny souběžná s kostelem
- Příloha č. 79:** Chodba v severovýchodní části
- Příloha č. 80:** První cela
- Příloha č. 81:** Elektrické osvětlení v první cele
- Příloha č. 82:** Druhá cela
- Příloha č. 83:** Černá kuchyně
- Příloha č. 84:** Okno z chodby do černé kuchyně
- Příloha č. 85:** Roh chodby, možná původní záchod
- Příloha č. 86:** První pokoj v severozápadní části
- Příloha č. 87:** Druhý pokoj v severozápadní části
- Příloha č. 88:** Dveře s mariánskými obrázky
- Příloha č. 89:** Sklep
- Příloha č. 90:** Podkroví

8. Přílohy

Příloha č. 1: Přehled dělení panství Teplice nad Metují

Použito: Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1. s.74.

Příloha č. 2: Nápis na portálu zámku v horních Teplcích

Použito: Fotografie autorky DP 2. 4. 2020

Příloha č. 3: Náhrobky Bohdaneckých z Hodkova

Uloženy v márnici vedle kostela sv. Vavřince v horních Teplících

Použito: Fotografie autorky DP 29. 4. 2020

Příloha č. 4: Nápis na konírně zámku v dolních Teplicích

Použito: CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese broumovském*, s. 319.

Použito: Fotografie autorky DP 20. 5. 2020

Příloha č. 5: Müllerova mapa Královéhradecké diecéze z roku 1720 dokazuje existenci zámku v Dolních Teplících, nikoliv však kostela Panny Marie Pomocné.

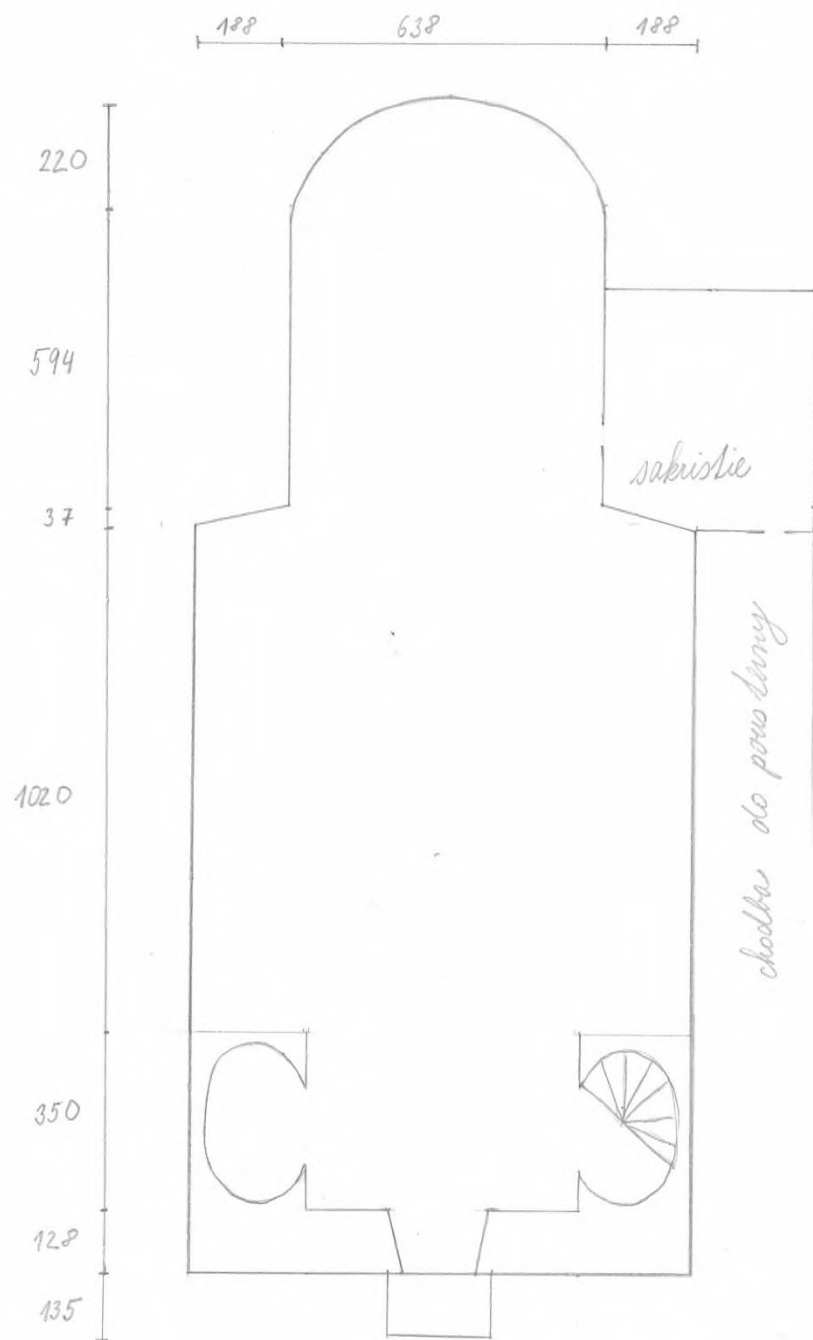
Použito: MÜLLER, Christoph, *Regni Bohemiae in duodecim Circulos divisae cum Comitatu Glacensi et Districtu Egerano Conspectus Generalis cujus sectiones XXV.* 1720

Příloha č. 6: Mapa Královéhradecké diecéze od Jana Antonína Venuty z roku 1790 dokazuje existenci kostela Panny Marie Pomocné na Kamenci

Použito: KUČERA, Zdeněk. *Staré mapy naší země*, s. 56

Příloha č. 7: Kostel Panny Marie Pomocné

Použito: Kresba autorky DP

Příloha č. 8: Inventář kostela v roce 1926

Inventar.

Pag.

Zahl		Detail	Bestand	Schätzungswert in Kronen-W. nach dem vorhergehenden Inventare		Zuwachs	Abfall	Bestand	Dermaliger		Ursache des Zuwachses oder Abfalles, dann ob und von wem hiefür Ersatz zu leisten		
der Posten	des vorhergehenden								Schätzungswert in Kronen-W.				
				K	h				K	h		K	h
		Inventar der St. Maria Hilfskirche.											

Zahl		Detail	Bestand	Schätzungswert in Kronen-W. nach dem vorhergehenden Inventare		Zuwachs	Abfall	Bestand	Dermaliger		Ursache des Zuwachses oder Abfalles, dann ob und von wem hiefür Ersatz zu leisten
der Posten	des vorhergehenden			K	h				K	h	
		I. Maximilian von Peitersberg Doktor d[er] Philosophiae erbaute die St. Maria Hilfskirche sammt der Eremitage [im] Jahre 1753 und 1754 auf einer Anhöhe des Gutes Wekels[dorf] am Wege nach Stegreifen, beiläufig 8 Minuten von d[er] Pfarrkirche entfernt. Am Feste des Hl. Joachim den 18. Au[gust] 1754 wurde die Kirche von dem hochwürdigsten Herrn [?] Sax, Domdechant von König[g]rätz eingeweiht. Diese [Kirche] ist vom Stein gebaut, mit Rohrdecke versehen und [mit] Eternitsschiefern gedeckt. Der verstorbene Herr Moni[gnor] Alois Leder hat das									
1		Elektrische Licht eingerichtet.					/	2.000	-		
		Gegenstände dieser Kirche.									
2	1	Der große Altar sub titulo B. Mariae v. Auxiliatrie[?] aus Holz staffiert, das Muttergottesbild ist klein, mit ein[em] kastenartigen Rahmen eingefasst und mit Strahlen um[geben?] welches Bild sammt Rahmen in Bandbeschlügen hängt u[nd] Altare geöffnet werden kann. Die Bilderrahme best[?] Gürtlerarbeit und ist versilbert, die Strahlen sin[d]									
		vergoldet im Werte von	1	120	-			1	120	-	
3	2	Der Hochaltar hat Reliquien in hohen Piramieden,	2	8	-			2	2	-	
		in viereckigen Ostensorien	2	2	-			2	2	-	
		in versilberten Sternen	2		80			2		80	
		in länglichen Kastle ober-	2		80			2		80	
		halb d[er] Opfergänge	2	1	-			2	1	-	

4	3	Seitenaltäre von Holz staffiert die Evangelienseite ist zu Eh[re] der Hl. Anna und die Epistelseite zu Ehren des Hl. Rochus									
		[?] u[nd] als [?] Ölgemälde	2	80	-			2	80	-	

Zahl		Detail	Bestand	Schätzungswert in Kronen-W. nach dem vorhergehende n Inventare		Zuwachs	Abfall	Bestand	Dermaliger		Ursache des Zuwachse s oder Abfalles, dann ob und von wem hiefür Ersatz zu leisten
der Posten	des vorhergehenden			K	h				K	h	
5	4	Übertrag Im Schiffe der Kirche befinden sich		214	80				2.214	80	
6	5	16 Bänke					16	200	-		
7	6	Eine neue Orgel nebst Pedal und Blasebalk,	1	80	-			1	600	-	
8	7	Am Thore 1 Kasten für Meßgewänder					1	20	-		
9	8	Bettstühle v[on] Holz, staffiert in der Sakristei	2	60	-		2	6	-		
10	9	Der Kirchturm steht über dem Eingange d[er] Kirche, ist v[om] Lindwerk mit Blech gedeckt, mit einem eisernen Kreuze u[nd] vergoldeter Kuppel.	1	40	-		1	40	-		
11	10	Im Turm befindet sich eine eiserne Uhr mit 2 Zifferblättern und 2 neue Glocken eine größere und eine kleinere.	2	20	-		2	20	-		

12	11	Altarglocken	1	1	60			1	1	60	
13	12	Predigtstuhl v[on] Holz mit Deckel	1	20	-			1	20	-	
14	13	In der Gruft Leichnam des Stifters Maximilian v[on] Peitersberg u[nd] Katharina.									
15	14	Komunionsch h						/	2.000		neu, von Marmor hergestellt von F. Fritz Faltis Patron.
16	15	Monstranz vergoldet und versilbert mit Melchisedech	1	20	-			1	20	-	
17	16	Ciborium in Feuer vergoldet	1	16	-			1	16	-	
18	17	Neuer Kelch	1	10	-			1	10	-	
19	18	Kelch sammt Patena versilb[ert]	1	4	-			1	10	-	
20	19	Kelch sammt Patena vergold[et]	1	6	-			1	6	-	
21	20	Pařcifikat vergold[et] u[nd] versilb[ert]	1	6	-			1	6	-	
22		Reliquien									
23	21	Rauchfaß u[nd] Schiffel versilbert	1	2	-			1	2	-	
24	22	Gravierte Lampen beim Seitenaltar Fürtrag	2	1 502	60 00			1	1 5.194	60 00	

Zahl		Detail	Bestand	Schätzungswert in Kronen-W. nach dem vorhergehenden Inventare		Zuwachs	Abfall	Bestand	Dermaliger		Ursache des Zuwachses oder Abfalles, dann ob und von wem hierfür Ersatz zu leisten
der Posten	des vorhergehenden			K	h				K	h	
25	23	Übertrag Messinger Armleuchter der Statue der Muttergottes		502	-				5194	00	
			2	1	20			2	1	20	
26	24	Kreuzpartikel m[it] Steinln garniert	1	2	-			1	2	-	
27	25	Kupferner Weihwasserkessel	2	1	-			2	1	-	
28	26	Wasserkanne neu	1		40			1	2	-	
29	27	Altarleuchter v[on] Hochaltar	8	8	-			8	80	-	
30	28	Leuchter v[on] Seitenaltären	8	8	-			8	80	-	
31	29	Große bronzene Lampe vor dem Hochaltar	1	25	-	1			25	-	
32	30	Gläserne Meßkännchen	2	1	-			2	1	-	
33	31	Meßkannen	2	2	-			2	2	-	
34	32	Purifikationsbecher aus Zinn beim Hochaltar	1		10			1		10	
35	33	Hostienbüchse	1		60			1		60	
36	34	Opferleuchter	1		20			1		20	
37	35	Eiserne Wandleuchter	4		40			4		40	bei der Lourdesstatue
38	36	Große 2flügelige hölzerne Eingangstür mit Schloßhaken und Bändern	1	1	-			1	1	-	
39	37	Einflügelige Tür aufs Thor.	1	1	-			1	1	-	

40	38	Große Fenster mit Beschlägen	7	3	60			7	3	60	
41	39	Fenster m[it] Beschlag in d[er] Sakristei	1		40			1		40	
42	40	Engel von Holz beim Hochaltar mit Wandlungskerzen.	2	2	-			2	2	-	
43	41	Schranken zum aufbewahren der Paramente.	2	2	-			2	2	-	
44	42	Gläsernes Luster in der Mitte der Kirche	1	20	-			1	20	-	
45	43	Pontifikal Stühle v[on] Holz mit rotem Tuch überzogen Fürtrag	3	3 584	- 90			3	3 5422	- 50	

Zahl		Detail	Bestand	Schätzungswert in Kronen-W. nach dem vorhergehenden Inventare		Zuwachs	Abfall	Bestand	Dermaliger		Ursache des Zuwachses oder Abfalles, dann ob und von wem hierfür Ersatz zu leisten
der Posten	des vorhergehenden			K	h				K	h	
46	44	Übertrag Bilder, die marienschen Geheimnisse darstellend		584	90				5422	50	
			6	12	-		6	12	-		
47	45	Große Lourdesstatue					1	80	-		
48	46	Rosenkranzbild m[it] H[ei]l[igen] Dominikus	1	6	-		1	6	-		
49	47	Missale mit rotem Plüsch	1	6	-		1	1	-		
50	48	Missale vergoldet	1	10	-		1	10	-		
51	49	Evangelienbuch	1		40		1	4	40		
52	50	Manuale ritmen	1	2	-		1	2	-	neu	
53	51	Wochentagsandachten	1	2	-		1	2	-	neu	
54	52	Seidenes Meßgewand weißer Grund	1	1	-		1	1	-		
55	53	Rote Meßgewänder in der Mitte mit gelben gewerktem Kreuz	2	40	-		2	80	-		
56	54	Rotseidene Meßgewänder	2	60	-		2	80	-		
57	55	Weißseidenes Meßgewand mit eingewerkten Goldblumen	1	60	-		1	40	-		
58	56	Weißseidenes Meßgewand das Mittelstück Gold, Farbblumen	1	40	-		1	35	-		
59	57	Ornat, Halbseide, 2 Dalmatiken ohne									

		Quasten u[nd] Vespermantel	4	200	-		4	180	-	
60	58	Ornat Lyonerseide Kirchenstoff mit echten Goldfransen, bestehend aus Meißgewand, 2 Dalmatiken ohne Quasten u[nd] Vespermantl	4	600	-		4	500	-	
61	59	Schwarzer Vespermantel m[it] Stola	1	1	20		1	1	20	
62	60	Blaue Meißgewänder Seide	2	20	-		2	20	-	
63	61	Schwarzes Meißgewand	1	30	-		1	30	-	
64	62	Grüne Meißgewänder	2	50	-		2	50	-	
65	63	Velum weißer Atlas	1	1	-		1	1	-	
66	64	Velum weißer Atlas, Goldsterne	1	2	-		1	2	-	
67	65	Cingula Fürtrag	3	4 1732	- 50		3	4 6564	- 10	

Zahl		Detail	Bestand	Schätzungswert in Kronen-W. nach dem vorhergehenden Inventare		Zuwachs	Abfall	Bestand	Dermaliger		Ursache des Zuwachses oder Abfalles, dann ob und von wem hierfür Ersatz zu leisten
der Posten	des vorhergehenden			K	h				K	h	
68	66	Übertrag 2 blaue Fahnen samt Stangen	2	1732 80	50 -			2	6564 30	10 -	
69	67	Vorhänge rottuchene zu den Opfergängen aus je 2 Teilen	4	2	-			4	2	-	
70	68	Antependien	3	6	-			3	60	-	
71	69	Altarpulte	3	6	-			3	6	-	
72	70	Altartücher	6	60	-			6	50	-	
73	71	Alben von Leinwand	3	3	-			3	9	-	
74	72	Humeralien v[on] [Leinwand]	7	7	70			7	2	10	
75	73	Purifikatorien	12	1	40		2	10	2	-	
76	74	Korporalien	9	1	40		3	6	2	-	
77	75	Handtücher z[u] d[en] Altären	10	1	-		5	5	1	70	
78	76	Ministrantenhandchen	6	2	50			6	2	50	
79	77	Rottuchen Ministrantenröcke	6	4	-			6	8	-	
		Ferner ist an der Kirche eine Eremitage, welche durch eine Gartenmauer mit der Kirche verbunden ist. Die Eremitage ist teils aus Holz u[nd] Stein erbaut unter Pappdach. Auf dem Dache befindet sich ein hölzernes Türmel nebst Glocke.									
		Summa		1.907	50				6.741	40	
		Wekelsdorf, 4. Jänner 1926. Karl Posner, Pfarrer.									

Použito: SOkA Náchod

Přepis textu: PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

Příloha č. 9: Kostel Panny Marie pomocné na konci 19. století

Použito: muzeum Forchheim

Příloha č. 10: Kostel přibližně v letech 1918–1939

Použito: muzeum Forchheim

Příloha č. 11: Poustevna a kostel ze zahrady v roce 2010

Použito: Fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Příloha č. 12: Poustevna a kostel ze zahrady v roce 2018

Použito: fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 13: Zed' ohraničující zahradu, poustevnu a kostel

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 14: Pohled do zahrady poustevny

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 15: Průčelí kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 16: Vchod do kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 17: Věž kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 18: Zvon ve věži kostela

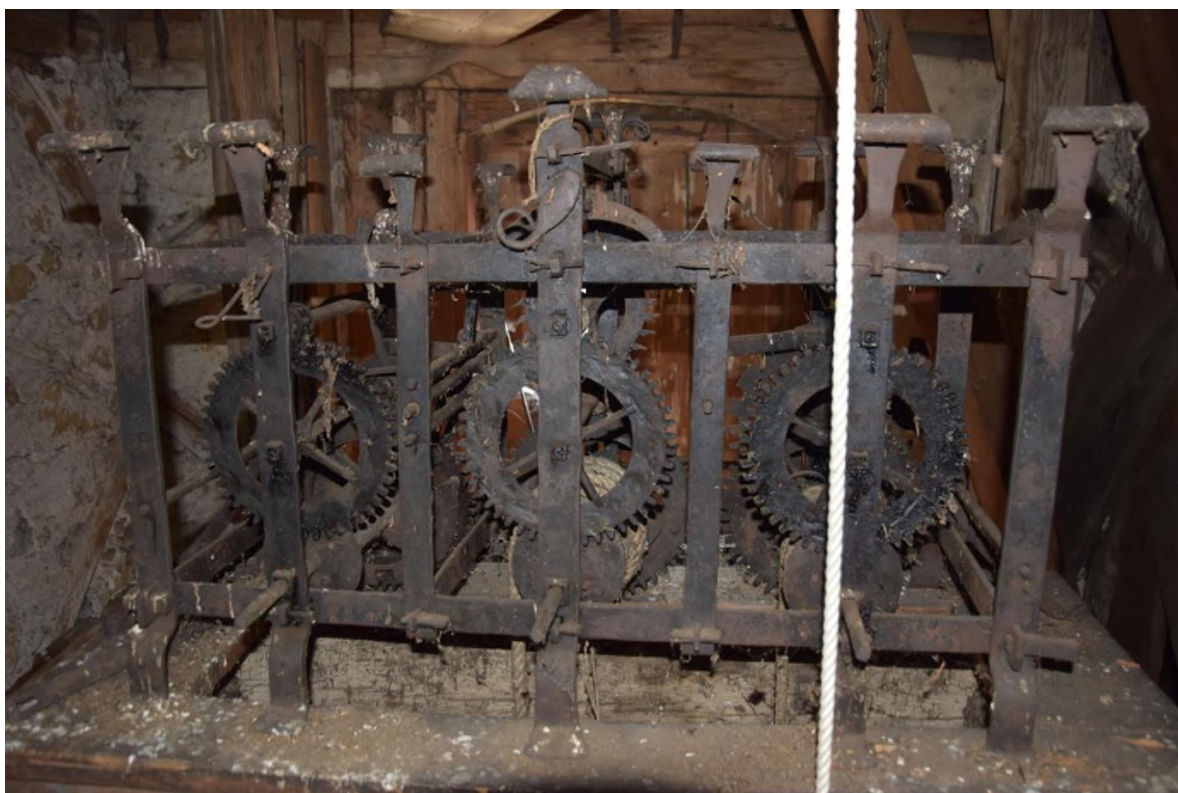
Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 19: Hodinové závaží na půdě kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 20: Hodinový stroj na půdě kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 21: Interiér kostela – Pohled od vchodu

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 22: Interiér kostela – Pohled na kůr

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 23: Interiér kostela – Pohled z kůru

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 24: Označení hrobu dr. Peithrsberga

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 25: Nápis na dlažbě u vstupu do kostela

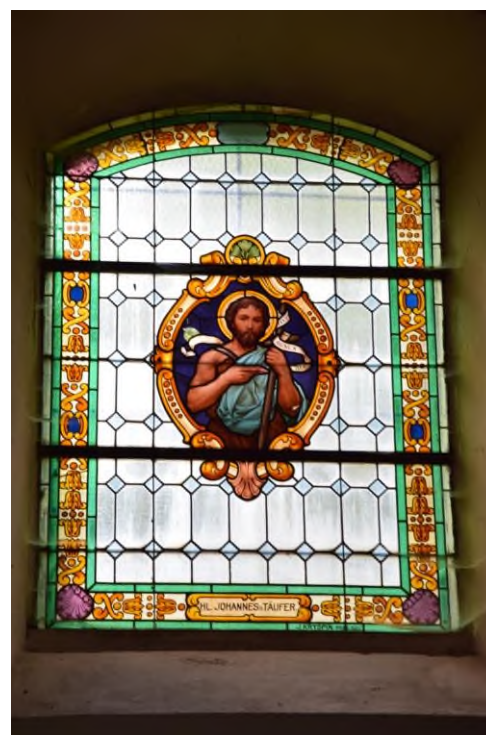
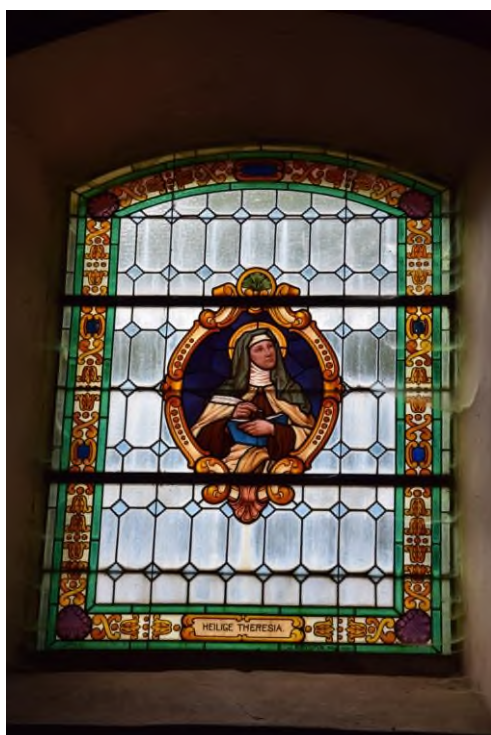
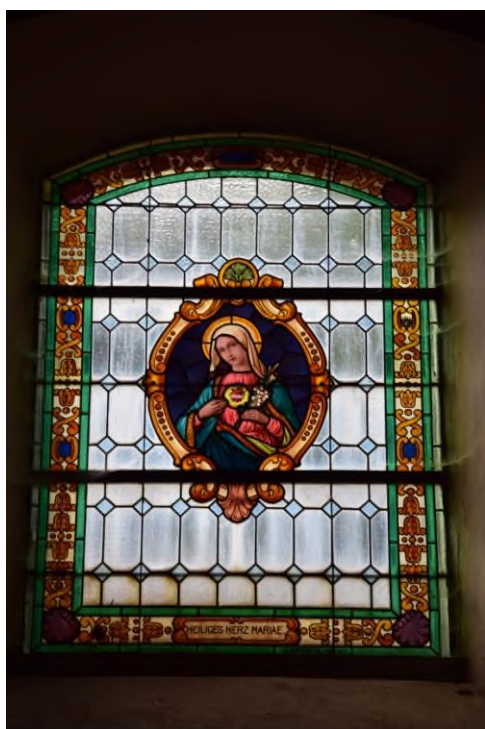
Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 26: Lurdská jeskyně

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 27: Vitrážová okna v lodi kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 28: Vitrážová okna v kněžišti

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 29: Nástrovní malba v lodi kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 30: Předloha pro nástropní malbu

Použito: DORNN, Francisco Xaverio. *Litaniae Lauretanae*

Příloha č. 31: Nástrovní malba nad kněžištěm

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 32: Nástrovní malba mezi lodí a kněžištěm

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 33: Předloha pro nástrovní malbu

Použito: DORNN, Francisco Xaverio. *Litaniae Lauretanae*

Příloha č. 34: Nástrovní malba na fabionu kněžiště

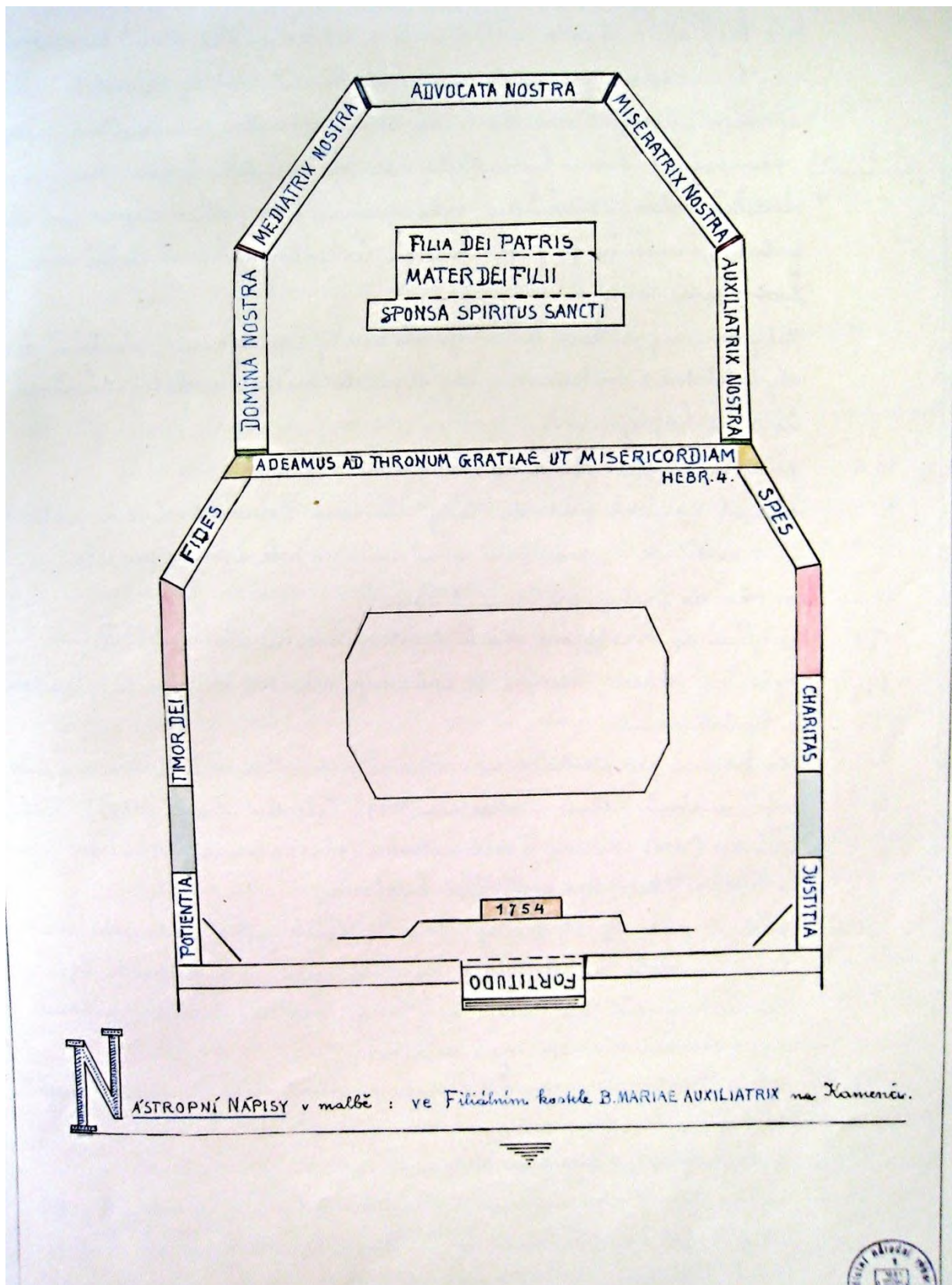

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 35: Rozvržení maleb v kostele

Použito: Kronika města Teplice nad Metují, svazek 1, s. 341

Příloha č. 36: Hlavní oltář

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 37: Značky na hlavním oltáři

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Použito: Fotografie autorky DP 31. 5. 2020

Příloha č. 38: Uložení ostatků v hlavním oltáři

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 39: Boční oltář sv. Anny

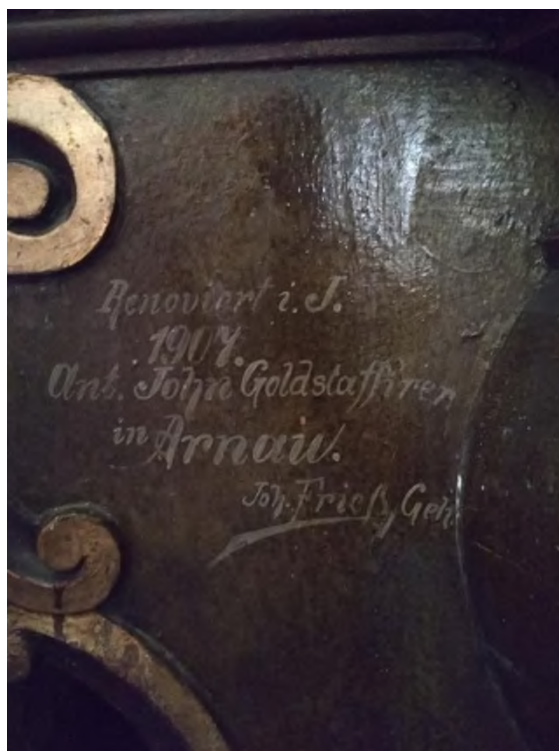
Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 40: Uložení ostatků v oltáři sv. Anny

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 41: Zápis na oltáři sv. Anny o opravě v roce 1907

Použito: Fotografie autorky DP 2. 4. 2020

Příloha č. 42: Boční oltář sv. Rocha

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 43: Uložení ostatků v oltáři sv. Rocha

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 44: Zápis na oltáři sv. Rocha o opravě v roce 1907

Použito: Fotografie autorky DP 2. 4. 2020

Příloha č. 45: Kazatelna

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 46: Obraz Panny Marie v kněžišti

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 47: Obraz Panny Marie na půdě kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 48: Podobizna Dr. Peithrsberga

Použito: Archiv Biskupství královehradeckého

Příloha č. 49: Mříž mezi lodí kostela a kněžištěm

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 50: Lavice z dílny Antonína Suchardy

Použito: Fotografie autorky DP 20. 4. 2020

Příloha č. 51: Mobiliář v kněžišti

Použito: fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 52: Sakristie

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 53: Původní barokní okno v sakristii

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 54: Kůr

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 55: Barokní skříň na 1. kůru

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 56: Klerika

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 57: Rocheta

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 58: Pluviály

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 59: Kasule

Příloha č. 60: Dalmatika

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 61: Štoly

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 62: Das Mariahilfkirchlein von Wekelsdorf

Jede Stadt und jedes Dorf hat seine denkwürdigen Stätten, die kein Bewohner missen will, wenn er im ruhigen Um und Auf seiner Heimat der stillen Arbeit nachgeht, die bitteres Heimweh erzeugen können, lebt einer fern des Ortes, mit dem die Erinnerungen der Kindheit verbunden sind.

Im Maienmonat, der Flur und Au im schönsten Jahreskleid vor unser Auge zaubert, wird das Lied der Sehnsucht bei manch Heimatfernen besonders stark. Wir wallen im Geiste Hügel und Plätze hinan und rasten versonnen an Orten, wo uns manch glückliche Stunde in der Vergangenheit schlug. Jeder Wekelsdorfer und Freund dieser idyllischen Stätte zieht im Muttergottesmonat den Hügel von Stegreifen hinan, wo auf bewaldeter Höhe das Kleinod der Gläubigen von Wekelsdorf und Umgebung steht: „Das Mariahilfkirchlein“.

Leib und Seele fanden Erholung, strebte einer diesem Wallfahrtsorte zu. Die würzige Luft, der schattige Weg, das muntere Lied aus den dunklen Baumwipfern, die weite Sicht in die Braunschen Berge auf der Höh von Stegreifen, war das nicht bekömmlicher Lohn für Lunge und Sinn im Leben des Vielgeplagten der Woche? Und was fand die Seele! Erinnerst Du Dich der alljährlich wiederkehrenden 32 Maiandachten im Mariahilfkirchlein? Trugst Du nicht Schätze des Trostes, stiller Ergebung, neuen Mutes, frisch gewonnener klarer Sicht oder gar das neu entzündete Licht der Gnade nach Hause? Für jede Familie war die Mariahilfkirche zu Wekelsdorf ein Markstein im Leben. Beim Muttergottesaltar begann doch für jeden Ortsbewohner und für viele Freunde des Kirchleins aus der Umgebung die Fahrt ins Leben, hier stand ja der Traualtar, bei dem sich jeder den Segen Gottes durch die Hände der Muttergottes für die Wallfahrt des Lebens holte.

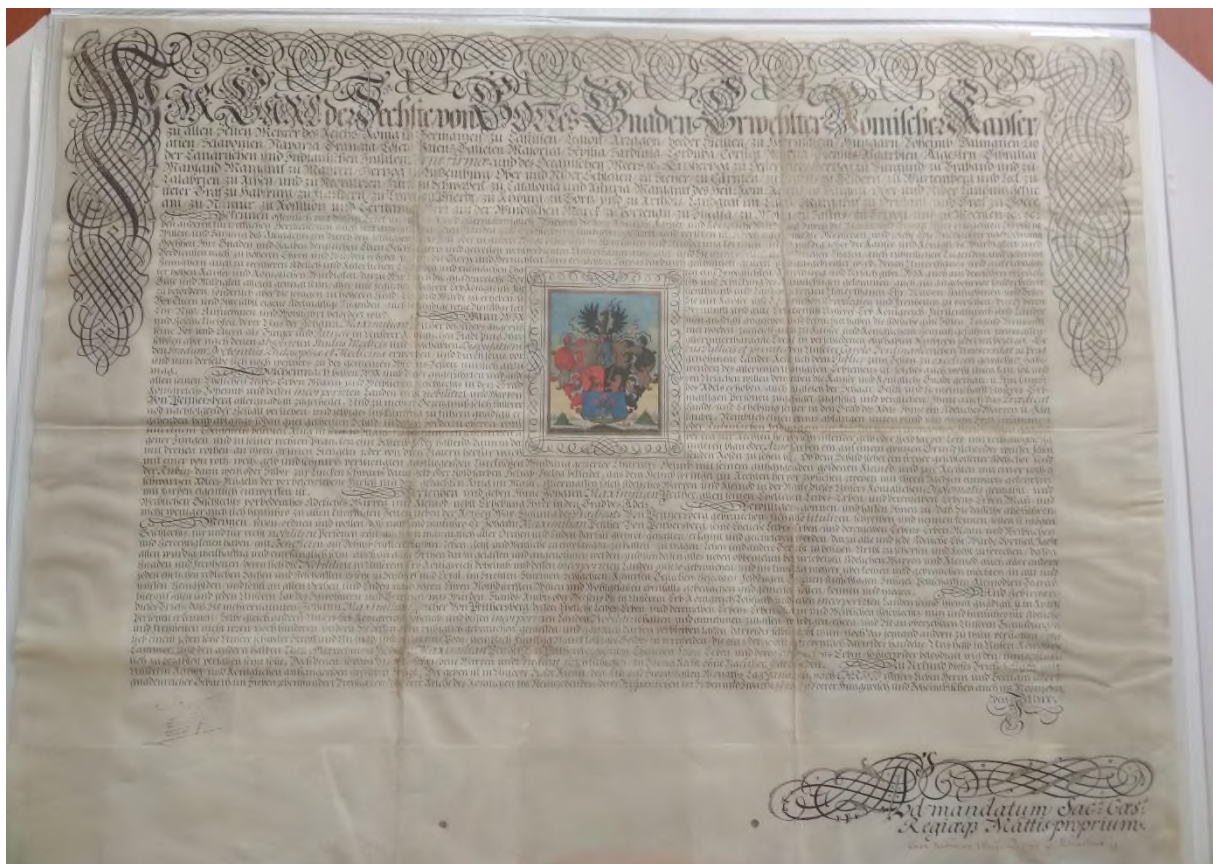
Maria Hilfkirchlein von Wekelsdorf, dich liebten die Väter schon. 6 schöne Feste der Gottesmutter wollten sie Jahr für Jahr nur in deinen Mauern feiern. Es war der Festtag von Mariä der Unbefleckten Empfängnis (8. 12.), Maria Lichtmeß (2. 2.), der Tag der Verkündigung (25. 3.), das Hauptfest der Wallfahrtskirche, Maria Heimsuchung (2. 7.), der Tag der Himmelfahrt (15. 8.) und das Fest Mariä Geburt (8. 9.). Die Vätersitte wurde treu gewahrt und viele Wallfahrer kamen Jahr um Jahr zur festlichen Feier dieser Tage. Die übrigen Tage des Jahres lag das Kirchlein in idyllischer Ruh, jeden Dienstag und Samstag nur, zogen frühmorgens fromme Beter zu ihm, da an diesen Tagen die Werktagsmesse der Gemeinde im Kirchlein gefeiert wurde. Die Mariahilfkirche von Wekelsdorf wurde im Jahre 1754 vom Prager Arzt und Philosophen Johann Maximilian von Peytersberg erbaut. Durch ein Gelübde hatte sich

dieser Mann bei Gott verpflichtet, ein Marienheiligtum zu bauen. Ursprünglich sollte die Kirche in der Stadt Braunau stehen. Als die Stadtväter (laut Gedenkbuch der Stadt Wekelsdorf) von Braunau für sein Vorhaben kein Verständnis zeigten, kam Peytersberg nach Wekelsdorf und fand an dem Hügel von Stegreifen Gefallen, der mit Gestrüpp aller Art überwuchert war. Er leitete selbst den Bau. (Der Stein neben dem Kreuze der Mariahilfkirche soll nach mündlicher Ueberlieferung der Ort gewesen sein, wo Peytersberg beim Bau stets gesessen haben soll.) Die Steine zum Bau der Kirche sollen aus dem neben der Kirche befindlichen Steinbruch gebrochen worden sein. Die Kirche ist mit vielen sinnvollen Deckengemälden geschmückt und wirkt in seiner schmucken Barockart erhebend auf den Besucher. An das Kirchlein ist eine Einsiedelei aus Holz gebaut, die dem Erbauer und seinem Diener Augustin Hiller bis zum Tode als Wohnung diente. Peytersberg (gest. 1763) wie auch sein treuer Gefährte (gest. 1788) trugen das Kleid der Iwaniteneinsiedler. In den späteren Jahren bis zur Aussiedlung diente das kleine Kloster als Wohnung für den Kirchendiener. Der letzte war Herr Augustin Hlawatschke, den wir als treuen Wächter des Heiligtums von Wekelsdorf alle kennen.

Josef Nosse, Pfarrer

Použito: Muzeum Forchheim

Příloha č. 63: Listina, kterou byl Dr. Peithrsberg povýšen do šlechtického stavu

Použito: SOkA Náchod, Archiv města Teplice nad Metují, inv. č. 2, listina č. 2

Příloha č. 64: Přepis listiny, kterou byl Dr. Peithrsberg povýšen do šlechtického stavu

Wir Carl der Sechste von Gottes Gnaden Erwelter Könischer Kaiser,

**Zu alle Zeiten Mehrer Reichs/ König in Germany/ zu Castilien/ Legion/ Aragon/ beeder
Sicilien/ zu Hierusalem/ Hungarn/ Böhemb/ Dalmatien/ Kroatien/ Slavonien/ Navarra/
Granada/ Tolet/ Valenz/ Galizien/ Majorica/ Sevilla/ Sardinia/ Corduba/ Murtia/
Biennis/ Algarbien/ Algezirn/ Gibraltar/ der Canarischen und Indianischen Insulen
Terrae fürmae – und des Oceanischen Meers ú.: Erzbertzag zu Osterreich/ Herzog zu
Burgund/ zu Braband/ und zu Manland/ Marggraf zu Mähren/ Hertzog zu Luxemburg/
Ober und Nieder Schlesien/ zu Stener/ zu Cärnten/ zu Grain/ zu Beldern/ zu Württemberg
und Teek/ zu Calabrien/ zu Athen/ zu Neoratien/ Fürst zu Schwaben/ zu Catalonia und
Asturia/ Maggraf des Heil.: Röm.: Reichs/ zu Burgau Ober und Nieder/ Laussnitz/
Gefürsteter Graf zu Habsburg/ zu Flandern/ zu Tyrol/ zu Pfierdt/ zu Küburg/ zu Bortz/
und zu Artois/ Landgraf im Elsass/ Marggraf zu Oristami/ und Graf zu Bocceani/ zu
Namur/ zu Biscaja/ zu Molin/ zu Salins/ zu Tripoli/ und zu Mechlen**

Bekennen öffontlich mit diesem Brief/ und thuen kund allermänniglich: Wiewohl die Römische
Kanser – und Königliche Würdigkeit durch die Macht und Gewalt Ihres erleuchten Throns
neben anderer fürtrefflichen Herlichkeit aucg mit ansehnlichen Edlen Standen und
Geschlechtern umgeben/ gezieret/ und veleben ist; Jedoch nach deme die Menschen/ und
solche Edle Geslechter nach Ordnung und Willen/ und Saizung des Allmachtigen durch den
zeitlichen Todts – Fall/ oder in andere Wege bisweilen in Abnehmen und Minderung Kommen/
und je mildiglicher di Kanser und Königliche Würdigkeit und Hochheit Ihre Gnaden und Gaben
dergleichen Edlen Geschlechtern und getreüen wohlverdienten Unterhanen austheilet/ und Sie
ihren ehrlich und Adelichen Thaten/ auch rümlichen Tauden und getreüen Vediten nach zu
höheren Ehren und Würden erhebet/ je meh rdi Glory und Herrlichkeit Ihres erleuchten Throns
clardurch geschmückt/ gezieret/ und ausgebreitet wírel; Denen Unterhanen und aufrichtigen
Gemüthern auch zu weitheren Adelich – und Ritterlichen Tunden und rümlichen Thaten eine
Beweglichkeit/ Anreizung und Ursach gíbet/ Wirauch aus deroselben er leüchter hohen Kanser
– und Königlichen Würdigkeit/ darzu Wir durch die gnadreiche Vorseh und Schiekung des A
Umächtigen gekommen/ auch aus angebohrner son derbahrer Güte und Mildigkeit allezeit
geneigt senen/ aller und jeglicher Unserer Erb – Königreich/ Furstenthumb – und
Landegetreüen Unter thanen Ehr/ Nutzen/ Aufnehmen und Besten zu bofördern/ sonderlich die
jenigen in höhere Grad/ Ehr und Würde zu erhaben/ u. Sie mit Kanser – und Königlichen

Privilegien und Frenheit zu Vor – Eltern und Ihre selbst eigene Adelmässige Tunden/ auch bestandige treue Dienstbarkeit Vernunft und gute Erfarnüs Unserer Erb – Königreich/ Fürstenthumb – und Länder Ehr/ Nutz/ Aufnehmen und Wohlfart befördert wird. Wann wir nun gnädigst andesehen und betr achtet haben die Adelige gute Sitten/ Tugend/ Vernunft und Geschicklichkeit derer Uns der Johann Maxmilian Peither besonders angerühmet worden zugleich auch zu Kanser – und Königlichem Gemüth geführat/ wasmassen seine Vor – und Elteren als Bürger und Patricii in Unserer Königlichen Stadt PRAG Ihre Allerunterthänigste Treue in verschidenen obgehabten Aembtern jederzeit bezeigt/ Er selbstem aber nach denen *absolviert Studiis medicis* und obgehabten *Disputationibus publicis et privatim bey Unserer Carolo – Ferdinandeischen Universität zu Prag den Gradum Doctoratus Philosophiae et Medicinae* erworben/ und durch seine vorgenommene Laender – Reise sich dem *Publico* zum Besten zu *excoliren* getrachtet habe/ und nun derselbe sich noch weithers des gemeinen Weesen Besten nützlich anzuwenden des allerunterthänigsten Erbiethens ist/ solches auch wol thun Kan/ soll und mag

Solechennach haben Wir umb dieser angeführten und Anderssen Ursachen willen demselben die kanser – und Königliche Gnade gethan/ u. Ihn sambt allen seinen Ehelichen Liebes – Erben mann und Weiblichen Geschlechts in den Grad des Adels erho ben/ auch zugleich der Schaar/ Gesell – und Gemeinschaft Unseres Erb – Königsreichs Böhheimb und dessen *incorporirten* Landen recht *nobilirt* und Wappenmässigen Personen zugefüget/ zugesellet und verlichen/ Ihme auch das Prädikat Von Peithersberg allergnädigst zugeteilet; Und zu mehrerer Bezeügnis solch Unserer Gnade/ und Erhebung seiner in den Grad des Adels/ Ihme ein adeliges Wappen u. Kleinod nachfolgender Gestalt verliehen/ und selbiges ins Künfftig zu führer gnädigst erlaubet: Neblich einen etwas ablagen – untenrund – mit einem Spiss zusammengehenden – halb ablang – sodann quer getheilten Schild/ in dessen vorderen oberen roth oder Rubin farben Feldung ein zur Lincken hervorspringender Hirsch/ einen guldene mit teinem Edelstein besetzen Ring in seinem Maul – in der interen Schwarze/ aber ein zur Rechten hervorschreitender gelb oder Gold farben Löw/ mit roth ausgeschlagener Zungen/ und in seiner rechten Prancken eine Schreibfeder halt end, dann in der interen blau oder Azur farben ein auf einem green Grund stehender weisser Felsen mit dreyen rothen – an ihren green Stengeln/ jeder von drey Blättern herfürwachsen Rosen zu sehen ist; Ob dem Schild stehen ein freyer geschlossener Adelicher – und mit einer von roth weiss gel bund schwarz vermengten ausfliegenden Türkischen Windung geziert Thurnirs – Helm/ mit seinem anhangen den goldenen Kleinod/ und zur Rechten mit einer roth oder Rubin – dann weiss oder Silber – zur Lincken schwarz/ dann gelb

oder Gold farben Helmb – Decken bekleidet; aus dem Helmb springet zur Rechten hovor zwischen zweyen mit Ihren Sachsen einwärts gekehrten schwarzen Adlers – Flügeln der vorbeschriebene Hirsch mit dem gedachten Ring im Maul; Allermassen solch adeliches Wappen und Kleinod in der Mitte diesel Unsers Königlichen Diplomatis gemahlt/ und mit Farben eigentlich entworffen ist.

Verleyhen und eben Ihme Johann Maxmilian Peither/ allen seinen Ehelichen Leibes – Erben/ und derenselben Erbens – Erben/ Mann und Weblichen Geschlechts vobedeuthes Adeliches Wappen und Klein od/ nebst Erhebung Ihrer in der Grad des Adels.

Bewilligen/ gönnen/ und lassen Ihnen zu/ dass Sie dasselbe alloführer/ nicht weniger auch sich hinführo zu allen Künftigen Zeiten neben der rothen Wap – Siglung des Predikats von Peithersberg gebrauchen/ sich also tittulieren/ schreiben und nennen können/ sollen und mögen- Meynen/ setzen/ ordner und Allen/dass nun und hinführo Er Johann Maxmilian Peither von Peithrsberg/ seine Eheliche Leibes – Erben/ und derenselben Erbens – Erben/ Mann und Weiblichen Geschlechts für und für recht nobilirte Personen seynen/ auch von männniglich aller Orten und Ender dafür geehret/ gehalten/ erkannt und geschrieben Arden/ darzu alle und jede Adelige Ehr/ Würde/ Vortheil/ Recht und Gerechtigkeiten haben/ mit Beneficien auf Dohmbs Stfftere Aembter/ Lehen/ Geist – und Weltliche zu empfangen/ zu tragen/ Lehen – und andere gericht zu besitzen/ Urthl zu schöpfen/ und recht zu sprechen/ dessen allen würdig/ theilhaftig und empfänglich seyn/ auch an allen Orthen darzu gelassen und angenohmen werden/ und sich dessen alles neben obbementen bescgrieben Adelichen Wappen und Kleinod auch aller anderer Gnaden und Freyheiten/ daren sich die Nobilirte in Unserem Erbkönigreich Böhheimb/ und dessen incorporirten landen anjezo gebrauchen/ und ins Künftig mehren überkommen und gebrauchen möchten/ in alle und jeden ehrlichen redlichen Schaden Sachen und Geschäften/ es sey zu Schimpf und Ernst/ im Streitten/ Stürmen/ Schlachten/ kämpfen/ Betechen/ Gefechten/ Feldzügen/ Dezeiten – Aufschlagen/ Insigel/ Pettschaften/ Kleinodien/ Begräbnissen/ Gemählden/ und sonst an allen Orthen und Enden nach Ihren Ehren/ Nothdürffen/ Willen – und Wohlgefallen ebenfalls gebrauchen und geniessen sollen/ können und mögen.

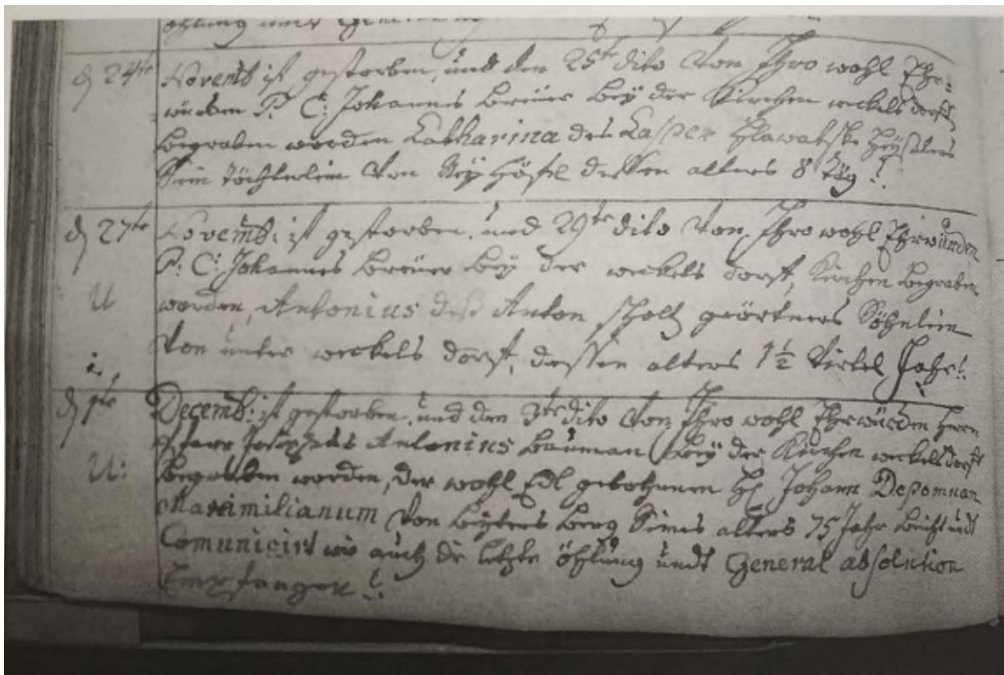
Und gebiethen hierauf allen und jeden Unse rer Landes Inwohneren und Getreuen/ was Würden/ Standes/ Ambt oder Weesens die in Unserem Erb – Königreich Böhheimb/ und dessen incorporirten Landen seynd hiemit gnädigst/ u. in Kraff diesel Briefs/ dass sie mehernannten Johann Maxmilian Peither von Peithersberg/ dessen Eheliche Leibes – Erben/ und derenselbeu Erbens – Erben/ Mann – und Weiblichen Geschlechts/ nun und hinführo für Adelige Personen

er Kenin./ Selbe reich Andin Unsers Erb – königreichs Böhemb/ und dessen incorporierten Landen Nobilitirte halten und annehmen zu lassen/ würdigen/ ehren/ und Sie an oberzehlten Unseren Begnadungen und Freyheiten nicht irren noch Hindern/ sondern sie dessen allen ruhiglich gebracuchen/ geniessen/ ind gänzlich dareby verbleiben lassen/ darwider selbs nicht thun/ noch das jemand Andin tu thun verstaten./ Als lieb einem jeden seye Unsere schwäre Straff und Ungnad/ und darzu eine Poen/ nemlich fünffzig Marek löthigen Goldes zu vermeiden die ein jeder/ so offer freventlich darwider handlete/ halb in Unsere königliche kammer/ und den Andersn halben Teil offerwehnten Johann Maxmilian Peither von Peithersberg/ seinen Ehelichen Leibes – Erben/ und derenselben Erbens – erben/ so hierwider beleydiget Arden/ unnachlässlich zu bezahlen verfailen seyn solle; Doch denen/ so etwas als vorbeschriebene Wappen und Prädikat gleich führeten/ an Ihrem Recht ohne Nachheil und Schaden.

Zu Urkund diesel Briefs besigelt mit Unserem Kanser – und Königlichen anb angenden grösseren Insigel; Der eben ist in Unserer Stadt Wien/ den Eina und Zwanzigsten Monaths – Tag Januari nach Christi unsers Lieben Herrn und Seeligmachers gnadenreicher Geburth im Siebenzehnhundert Dreissigsten/ Unserer Reiche des Römischen im Neunzehenden/ derer Hispanischen im Sieben un Zwanzigsten und derer Hungarisch – und Böhembischen auch im Neunzehenden Jahre

Použito: kronika města Teplice nad Metují, svazek 2. s. 369. Autor přepisu Vratislav Ruth

Příloha č. 65: Záznam o úmrtí Dr. Johanna Peithrsberga

Použito: SOA Zámorsk, fond Církevní matriky, Farnost Teplice nad Metují, Matrika Z (1745-1784), sign.162-22, pagina 108, folio 54v, snímek 57

Příloha č. 66: Záznam o úmrtí poustevníka Evagria

Tag	Monat	Jahr	Nachname	Alter	Ursache	Beerdigung	Bestattungsort
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			
21	April	1785	Evagria	7			

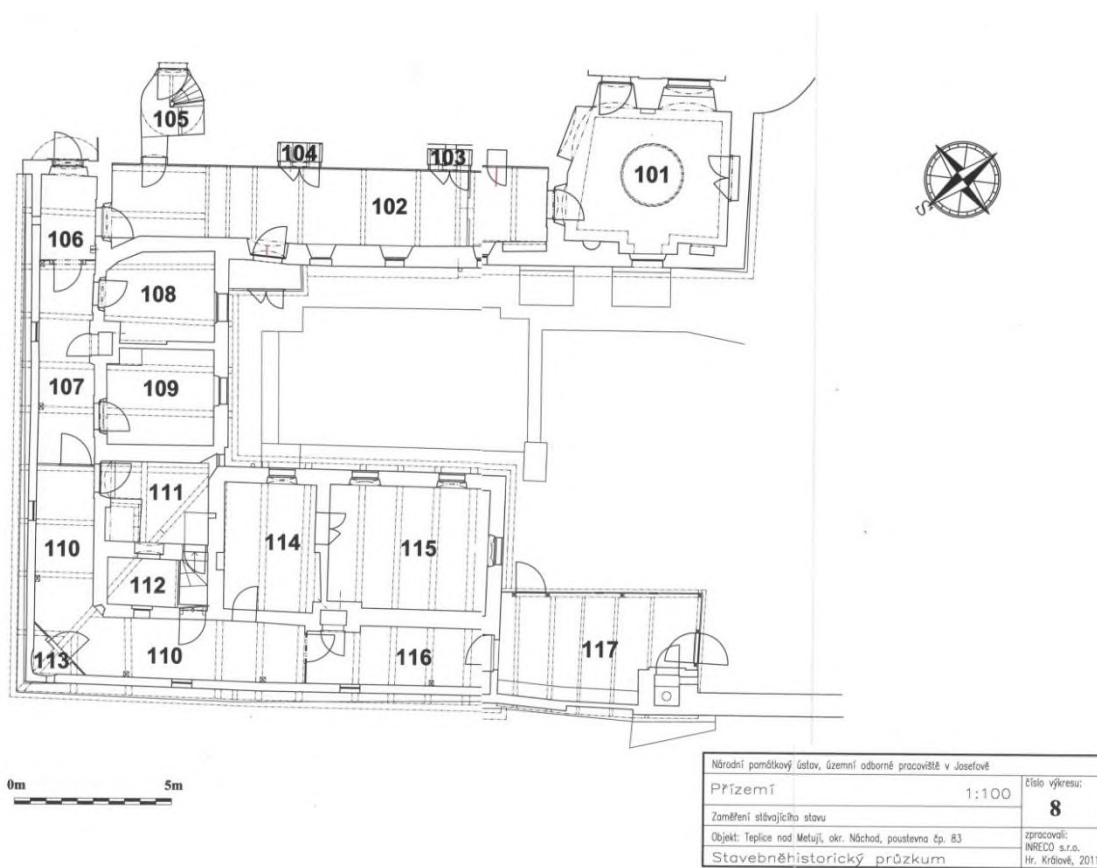
Použito: SOA Zámorsk, fond Církevní matriky, Farnost Teplice nad Metují, Matrika NOZ (1785-1812), sign.162-4, folio 259, snímek 261

Příloha č. 67: Záznam o úmrtí poustevníka Ivana Hillera

Religion	Religion	Religion	Religion	Religion	Religion
April	1788	Alfons	1	1	1
Május	1788	Jos. Hiller	1	1	1
Junius	1788	Carbun & Anna	1	1	1
Julius	1788	Jos. Hiller	1	1	1
Augustus	1788	Anton Hiller	1	1	1
September	1788	Jos. Hiller	1	1	1
October	1788	Jos. Hiller	1	1	1

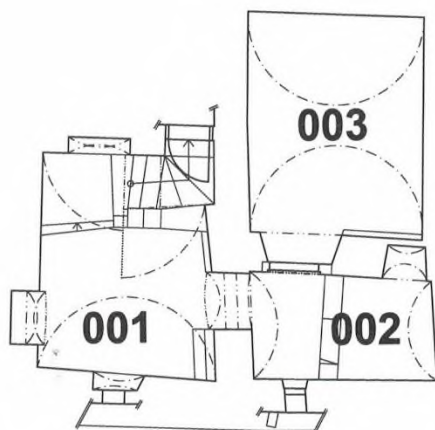
Použito: SOA Zámorsk, fond Církevní matriky, Farnost Teplice nad Metují, Matrika NOZ (1785-1812), sign.162-4, folio 266, snímek 268.

Příloha č. 68: Půdorys poustevny

Použito: BURONĚ, Miloš, SLAVÍK, Jiří. Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum

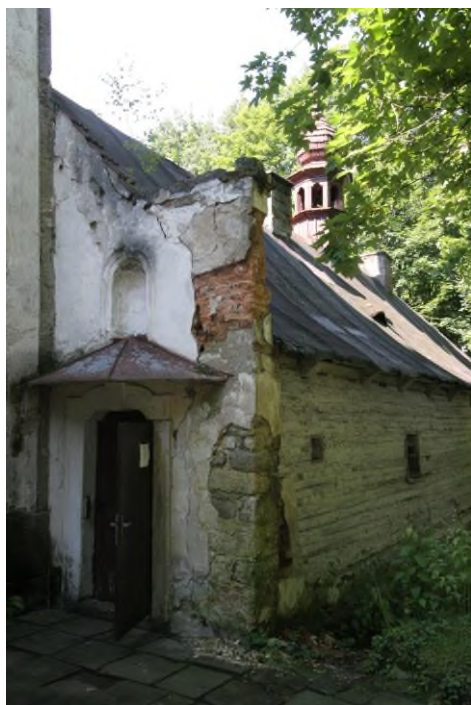
Příloha č. 69: Půdorys sklepa poustevny

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově		číslo výkresu:
Sklep	1:100	7
Zaměření stávajícího stavu		zpracovali: INRECO s.r.o. Hr. Králové, 2011
Objekt: Teplice nad Metují, okr. Náchod, poustevna čp. 83		
Stavebněhistorický průzkum		

Použito: BURONĚ, Miloš, SLAVÍK, Jiří. Standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum

Příloha č. 70: Vnější vstup do poustevny

Použito: fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Použito: fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 71: Klenák nad vstupem do poustevny

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 72: Pohled na poustevnu od severozápadu

Použito: Fotografie autorky DP 25. 3. 2019

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 73: Pohled na poustevnu z věže kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 74: Pohled na poustevnu ze zahrady

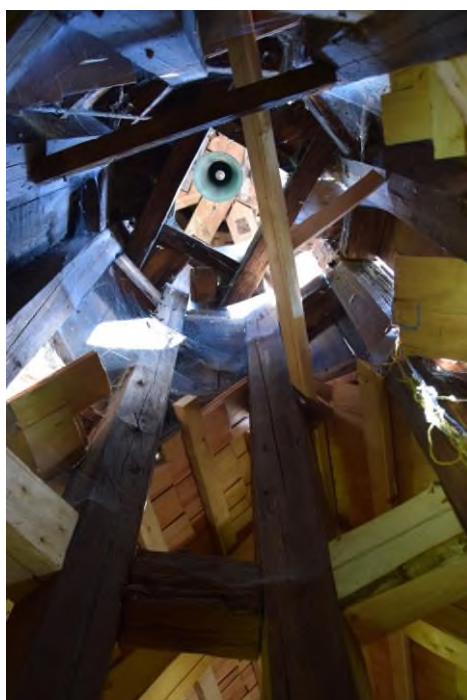

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 75: Zvon ve vížce poustevny

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 76: Kříž na vížce poustevny

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 77: Předsíň poustevny – vchodové dveře od kostela

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 78: Chodba poustevny souběžná s kostelem

Použito: Fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 79: Chodba v severovýchodní části

Použito:

Fotografie Jindřicha Blažka

29. 8. 2010

Použito:

Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D.

5. 8. 2018

Příloha č. 80: První cela

Použito: Fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Příloha č. 81: Elektrické osvětlení v první cele

Použito: Fotografie autorky DP 15. 4. 2020

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 82: Druhá cela

Použito: Fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Použito: Fotografie autora DP 29. 3. 2020

Příloha č. 83: Černá kuchyně

Použito: Fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Příloha č. 84: Okno z chodby do černé kuchyně

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 85: Roh chodby, možná původní záchod

Použito: Fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 86: První pokoj v severozápadní části

Použito: Fotografie Jindřicha Blažka 29. 8. 2010

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 87: Druhý pokoj v severozápadní části

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 88: Dveře s mariánskými obrázky

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018

Příloha č. 89: Sklep

Použito: Fotografie autorky DP 5. 8. 2018

Příloha č. 90: Podkroví

Použito: Fotografie PhDr. Milana Svobody, Ph.D. 5. 8. 2018